

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Eva Štrosnerová

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor (kombinace): Speciální pedagogika pro vychovatele

ŠIKANA A AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ U ADOLESCENTŮ

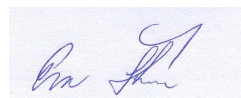
BULLYING AND AGGRESSIVE BEHAVIOUR IN THE BASIC SCHOOL

Bakalářská práce: 08 – FP –KSS - 1036

Autor:

Eva Štrosnerová (Turzová)

Podpis:

Adresa:

Na Stráni 1277

464 01 Frýdlant

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
115	17	0	18	20	4 + 1 CD

V Liberci dne: 15.04.2009

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

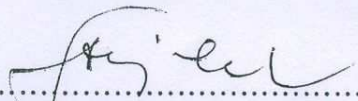
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

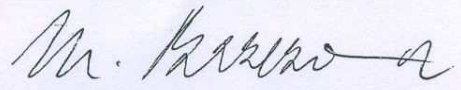
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

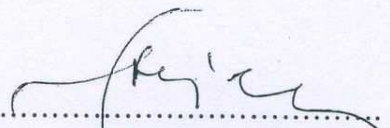
ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Eva Štrosnerová
Adresa: Na Stráni 1277, 464 01 Frýdlant
Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Kód oboru: 7506R029
Název práce: ŠIKANA A AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ
U ADOLESCENTŮ
Název práce v angličtině: BULLYING AND AGGRESIVE BEHAVIOUR IN THE BASIC
SCHOOL
Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.
Termín odevzdání práce: 15. 04. 2009

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

vedoucí bakalářské práce

děkan FP TUL

vedoucí katedry

Datum: 28.02.2008

Zadání převzal (student): Eva Štrosnerová

Podpis studenta:

Cíl práce:

Zjistit a porovnat výskyt šikany na různých typech škol. Zjistit postavení mentálně retardovaných v sociální skupině.

Základní literatura:

CANGELOSI, J. *Strategie řízení třídy*. 2. vyd. Praha: 1996. ISBN 80-7178-083-9.

HELUS, Z. *Osobnost a její vývoj*. 1. vyd. Praha: 2003. ISBN 80-7290-125-7.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: 2001. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: 1997. ISBN 80-7178-123-1

KOLEKTIV autorů. *Primární prevence 2*. 1. vyd. Liberec: 2002. ISBN 80-7083-677-6.

MACEK, P. *Adolescence*. 1. vyd. Praha: 2003. ISBN 80-7178-808-5.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: 1995. ISBN 80-7178-049-9.

ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení*. 1. vyd. Praha: 1994. ISBN 80-7178-038-3.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

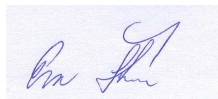
Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne:15.04.2009

Eva Štrosnerová

PODĚKOVÁNÍ:

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala doc. PhDr. Bohumilu Stejskalovi, CSc. za obětavou a odbornou pomoc a cenné rady, které mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Název bakalářské práce: *ŠIKANA A AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ U ADOLESCENTŮ*

Název bakalářské práce: *BULLYING AND AGGRESSIVE BEHAVIOUR IN THE BASIC SCHOOL*

Název bakalářské práce: *DIE SCHIKANE UND DAS AGGRESSIVE VERHALTEN BEI DEN ADOLESZENTEN*

Jméno a příjmení autora: EVA ŠTROSNEROVÁ

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2009

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá problematikou šikany a agresivního chování u adolescentů na různých typech středních škol. Vychází z celosvětového problému, kterým šikana a agresivní chování mezi mladými lidmi beze sporu je. Jejím cílem je zjistit a porovnat výskyt šikany na různých typech škol. Dále má zjistit postavení mentálně retardovaných v sociální skupině. Práci tvoří dvě hlavní oblasti. Jedná se o část teoretickou, která za pomoci zpracování a prezentace odborných zdrojů objasňuje a popisuje jednotlivé základní pojmy, výrazy, druhy, způsoby a metody dané problematiky. Praktická část zjišťuje pomocí rozhovorů a dotazníků četnost výskytu a formy šikany a agresivního chování na jednotlivých stupních škol. Rozsah zkoumaného vzorku je 60 učňů. Výsledky ukazují výskyt šikany u jednotlivých typů škol, tříd a zjistí postavení mentálně retardovaných jedinců v sociální skupině. Vyústí v konkrétní navrhovaná opatření pro adolescenty v sociální a rodinné oblasti ke zlepšení situace. Za největší přínos práce vzhledem k řešené problematice je možno považovat nové metody práce rodičů s dětmi pod vedením zkušených odborníků na letních kurzech.

Klíčová slova:

cíl práce, použité metody, rozhovor, dotazník, teoretická část, adolescent, šikana, šikanování, agrese, agresivní chování, oběť, agresor, zjišťování výskytu, praktická část, zkoumaný vzorek, průběh průzkumu, stanovení předpokladů, výsledky zjišťování, interpretace dat, navrhovaná opatření, závěr

Annotation:

The bachelor's work is focused on the problems of bullying and aggressive behaviour of the adolescents in the different types of secondary schools. It goes from the all-world problem that bullying and aggressive behaviour are between the young people that is beyond dispute. Its objective was to find and compare the occurrence of bullying in the different types of schools. Further the bachelor's work finds out the position of people with cephalonia in a social group. The work is divided into main parts. The theoretic part cleared up and described the particular basic ideas, terms, kinds, ways and methods of this problems by means of elaborating and presenting of professional sources. The practise part found out frequency of occurrence and forms of bullying and aggressive behaviour on the individual grades of schools through the dialogs and questionnaires. The volume of the investigating specimen was sixty apprentices. The results indicated occurrence of bullying on the individual types of schools, classes and they find out the position of people with cephalonia in a social group. The result of the bachelor's works ate suggested measures for adolescents in a social and family domain to improve their situation. The new methods of the work of the parents with children controlled by the specialists during the summer workshop are possible to consider as the biggest benefit of this work regarding these solved problems.

Keywords:

object of work, using methods, dialog, questionnaire, theoretic part, adolescent, bullying, aggression, aggressive behaviour, victim, aggressor, detection of occurrence, practical part, investigating specimen, progress of research, determination of conditions, results of investigating, interpretation of dates, suggestive steps, conclusion

Die Annotation:

Die Bakkalaureusarbeit befasst sich mit der Problematik der Schikane und des aggressiven Verhaltens bei Adoleszenten an verschiedenen Typen der Mittelschulen. Sie geht vom weltweiten Problem aus, das Schikane und Aggressionsverhalten bei den jungen Leuten zweifellos sind. Das Ziel der Arbeit war, das Vorkommen der Schikane auf verschiedenen Schultypen festzustellen und zu vergleichen. Weiter soll sie die Position von Mentalretardierten in einer Sozialgruppe feststellen. Die Arbeit bilden zwei Hauptteile. Es handelt sich um den theoretischen Teil, der bei der Hilfe der Verarbeitung und Präsentation der Fachquellen die einzelnen Grundbegriffe, die Ausdrücke, die Arten, und die Methoden der gegebenen Problematik erklärt und beschreibt. In dem praktischen Teil wurde mit der Hilfe von den Gesprächen und Fragebogen die Häufigkeit des Vorkommens und die Formen der Schikane und aggressiven Verhaltens auf einzelnen Schultypen festgestellt. Das Untersuchungsmuster wurde von 60 Lehrlingen gebildet. Die Ergebnisse zeigen das Schikanevorkommen bei den einzelnen Schultypen und Klassen und stellen die Position der mentalretardierten Individuen in einer Sozialgruppe fest. Sie münden in konkret entworfene Maßnahmen für die Adoleszenten in sozialen und Familiengebiet, die Situation verbessern sollten. Den größten Beitrag der Arbeit im Hinblick auf gelöste Problematik sehe ich in den neuen Methoden der Arbeit der Eltern mit den Kindern unter der Führung von erfahrenen Fachleuten in den Sommerkursen.

Schlüsselwörter:

Ziel der Arbeit, die benutzten Methoden, das Gespräch, der Fragebogen, der theoretische Teil, der Adoleszent, die Schikane, der Mobbing, die Aggression, das aggressive Verhalten, das Opfer, der Aggressor, die Untersuchung des Vorkommens, der praktische Teil, das Untersuchungsmuster, die Feststellung der Voraussetzungen, die Untersuchungsergebnisse, die Auswertung der Daten, die entworfene Massnahmen, der Abschluss

OBSAH

1 ÚVOD	12
2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU	15
2.1 AGRESIVITA	15
2.1.1 AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ, PŘÍČINY, FORMY	16
2.1.2 PRÁCE S AGRESIVNÍM DÍTĚTEM	17
2.2 ŠIKANA.....	20
2.2.1 VYMEZENÍ POJMU	20
2.2.2 ZÁLEŽITOST CELÉ SKUPINY	22
2.2.3 TYPY A PROJEVY ŠIKANY	29
2.2.4 PROTAGONISTÉ ŠIKANY	32
2.2.5 PŘÍČINY ŠIKANOVÁNÍ VE ŠKOLE	41
2.3 VYŠETŘOVÁNÍ ŠIKANY	46
2.3.1 POMOC OD PEDAGOGŮ	49
2.3.2 STRATEGIE VYŠETŘOVÁNÍ	50
2.3.3 BRUTÁLNÍ ŠIKANA	52
2.3.4 NÁPRAVA ŠIKANOVANÝCH ŽÁKŮ	55
2.3.5 ÚLOHA RODIČŮ	57
2.4 TŘÍDNÍ SETKÁVÁNÍ A PRÁCE PROTI ŠIKANOVÁNÍ.....	60
2.5 PREVENCE ŠIKANY A AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ	63
3 PRAKTICKÁ ČÁST	69
3.1 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI	69
3.2 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU A PRŮBĚH PRŮZKUMU.....	70
3.3 POUŽITÉ METODY	76
3.3.1 ROZHOVOR.....	76

3.3.2 DOTAZNÍK.....	78
3.4 STANOVENÍ PŘEDPOKLADŮ.....	79
3.4.1 ZÁKLADNÍ PŘEDPOKLADY.....	80
3.4.2 DÍLČÍ PŘEDPOKLADY.....	81
3.5 ZÍSKANÁ DATA A JEJICH INTERPRETACE.....	81
3.5.1 ROZHOVOREM	81
3.6 SHRnutí VÝSLEDKŮ PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	103
3.6.1 VYHODNOCENÍ ROZHOVORU.....	103
3.6.2 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU	106
4 ZÁVĚR.....	107
4.1 ROZHOVOR.....	107
4.2 DOTAZNÍK.....	108
5 NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ.....	111
6 SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	117
6.1 BIBLIOGRAFIE	117
6.2 ELEKTRONICKÉ ZDROJE INFORMACÍ.....	119
7 SEZNAM PŘÍLOH	120
8 PŘÍLOHOVÁ ČÁST	121

1 ÚVOD

Každý z nás se ve svém životě už jistě se šikanou setkal. Ať to bylo v roli šikanujícího, šikanovaného nebo jen pouze šikaně přihlížejícího. Šikana a agresivita, aneb ponižování lidské důstojnosti a ubližování ostatním, patří k zavrženíhodným a pro společnost nejméně přijatelným způsobům chování v mezilidských vztazích.

Každý, kdo se potkal se šikanou, šikanovaným dítětem a poznal jeho trauma a trápení, mi jistě dá za pravdu, že nepochybuje o závažnosti této problematiky šikanování.

Na druhou stranu je ale velice obtížné určit šikanu od běžného „laškování“ a „klučičích šarvátek“ mezi kamarády a spolužáky ve škole, ale i mimo ni. Svět šikany probíhá ve skrytu, jde o složitý a komplexní jev se složitou dynamikou příčin. Vzhledem k vysokému podílu nevědomých faktorů a vlivu skupinové dynamiky na motivaci k danému chování lze jen těžko hledat míru konkrétního zavinění. Typickým znakem šikany je složitá dynamika příčin, jejich poznání a pochopení nebývá snadné.

Při posuzování skutečnosti, co je a co není šikana, je nutné mít vždy na zřeteli především to, jak uvedené projevy působí na dotyčnou osobu, tedy toho, komu jsou určeny, tedy většinou na oběť šikany.

Abychom mohli použít výraz šikana, musíme mít agresora, oběť vlastní šikany a především prostředí, ve kterém se vlastní šikana bude odehrávat.

A tady se nám nabízí prostředí školy, školních kolektivů a tříd, kde vznikají nezdravé vztahy, a kde se očividně diferencují slabé a silné osobnosti. Právě tato prostředí jsou pro vznik šikany ideální.

Naše škola vznikla sloučením čtyř středních škol: Střední zemědělské školy a Obchodní akademie, Odborného učiliště a Praktické školy se Středním odborným učilištěm a Učilištěm v jeden centrální komplex, ke kterému se připojilo o rok později Střední odborné učiliště Hejnice. Vzniklo tak vzdělávací zařízení, které je schopné poskytnout vzdělávání širokému okruhu uchazečů.

Tím se podle mne otevřela větší možnost vzniku nežádoucího faktoru na školách šikaně. Při mé práci učitelky na odborném učilišti je pro mne šikana velice závažným problémem.

Domnívám se, že situace na našich učilištích, ale i na jiných typech škol není idylická. Různé způsoby a formy šikanování se zde dotknou téměř každého jedince. Potíží je ovšem v tom, že nejsou vidět a většinou se uskuteční v nepřítomnosti pedagoga.

Velkým problémem je i skutečnost, že se mnozí šikanovaní bojí o svém nepříjemném zážitku a pocitu z problému mluvit. Většinou mají zřejmě strach ze skutečnosti, že když se daný problém začne řešit, že se jejich situace ještě zhorší.

Proto je důležité vztahy mezi spolužáky sledovat jak ve třídě, tak především na chodbách, o přestávkách, při tělesné výchově i na toaletách. Je nutné i při malém podezření na vznikající šikanu a na vzájemné nevhodné chování je začít ihned řešit.

Je dobré, když pedagogický sbor neustále sleduje tyto negativní projevy mezi žáky, snaží se je ihned řešit a osobně hovořit s aktéry.

Myslím si, že kladné jevy umíme přijímat. Je nutné naučit se postavit i těm záporným. Mezi ně zmiňovaná šikana jistě patří. Žijeme v demokratické společnosti, kde má každý možnost se podle svých schopností a možností svobodně rozhodnout, žít si svůj vlastní život bez porušování zákonů a pravidel.

Je důležité umět žít s ostatními lidmi, dohodnout se s nimi, porozumět jim, naslouchat jim a společnými silami řešit vzniklé problémy. Toto ovšem vyžaduje vzájemnou úctu a pochopení přijmout názor i toho druhého.

Práce má zjistit problémy šikany a agresivního chování všeobecně a pak také zjistit oblast výskytu tohoto negativního projevu na naší škole vzhledem k sociálně slabším žákům.

Cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit a porovnat výskyt šikany na různých typech škol a vyhodnotit výběrový vzorek adolescentů. Vedle toho zjistit a vyhodnotit také postavení mentálně retardovaných v této sociální skupině.

Mým cílem nebylo přinést do teoretické problematiky nové poznatky, ani vyvracet již prokázané a ověřené skutečnosti, ale šlo mi především o ilustraci této problematiky na konkrétním vzorku populace. V neposlední řadě to byla pro mě cestu k ověření znalostí a dovedností při zpracovávání empirického průzkumu formou rozhovoru a dotazníku.

Teoretická část má podpořit praktickou část práce. Cílem bylo zjistit, jaký je stav šikany a agresivního chování ve škole, kde působím, tedy na Střední škole hospodářské a lesnické ve Frýdlantu. K tomuto problému jsem prostudovala řadu odborných publikací, které mi pomohly k hlubšímu pochopení tohoto problému.

2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

2.1 AGRESIVITA

Agresivita je tendence živočichů k napadání jedinců téhož druhu (vnitrodruhová) nebo jiných druhů (mezidruhová). Chování spojené s těmito projevy při hájení teritoria, zdroje potravy, mláďat se označuje jako agresivní chování.

Z psychologického hlediska:

a) osobnostní dispozice, sklon jednat agresivním, útočným způsobem

b) tendence k sociální dominanci a kontrole jednání druhých

(Bradnová, 1993, s.24)

Agrese je jednání, jímž se projevuje úsilí vůči některému objektu nebo nepřítelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit (Vebrová, 2006, s.19)

Agrese je brutální a náhlý útok na osobu, aniž došlo k provokaci. (Bourcet, 2006, s.12)

Vyslovíme-li slovo agrese, cítíme jednoznačně jeho negativní obsah a tento pocit přenášíme na dítě – původce agresivního chování. Ani si neuvědomujeme, že naší nejčastější reakcí je opět agresivita, ať už ve formě fyzických trestů, zákazů či alespoň hubování, křiku, výčitek. Pod pojmem agresivní chování rozumíme takové chování, které má za cíl ničit věci, škodit lidem, oslabovat nebo strašit slabší jedince. Agresivní chování v sobě zahrnuje aktivitu, předpokládá vynaložení energie. (Zelinková, 1994, s.165)

Motto:

„Žádná jiná bytost není tak agresivní vůči jedincům svého druhu jako člověk“.

Alexander Mitschirlich

2.1.1 AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ, PŘÍČINY, FORMY

Agresivní sklony se u člověka utvářejí na základě instinktivní výbavy v prvních letech života. Módní psychiatr světového jména a zároveň guru nového věku Stanislav Grof dokonce říká: *„že krutost, se kterou lidé někdy jednají, není dost dobře vysvětlitelná jako reakce na cokoli, co dítě potká od narození. Žádná událost v běžném životě není podle něj tak zlá, aby se v ní dala hledat příčina brutality, s jakou se setkáváme třeba u některých sadistických vrahů.“* (Říčan, 1995, s.23)

Z přednášek se mi vybavuje poznatek, že děti, které jsou ve škole nebo v pozdějším věku s projevem násilného chování problémové, měly již podobné problémy jako malé děti, ale v menší míře. Roli v utváření osobnosti vlastního dítěte hrají především rodiče, kteří mohou „**nasměřovat**“ své dítě. Ale bohužel v dnešní době mnozí z nich zastávají názor, že do dnešního světa musí dítě mít „**ostré lokty**“. A tím možná nevědomky podporují agresi u svého dítěte.

Je potom na rodičích, aby míru jejich agrese hlídali, aby nepřekročila únosnou mez. A to především v předškolním věku, kdy se krize mají naučit řešit bez fyzického napadení. Pak je úkolem učitelů i vychovatelů modelovat tyto úkoly do sociálně přijatelných podob.

*I dospělý může dítěti poskytovat model agresivního chování, řeší-li konflikty křikem, rozčilováním, ponižováním druhého či dokonce fyzickým napadením. Platí tu staré úsloví o jablku, které nepadá daleko od stromu, „**jaká matka, taká Katka**“ i školní zkušenost, že křičí-li učitel, křičí i žáci. Zanedbatelná není ani současná ideologie, kdy je lépe posuzován jedinec dravější, zdatnější a silnější, kdy boj může být lépe hodnocen než soucítění, solidarita a spolupráce.* (Zelinková, 1994, s. 167)

Řada vlivných psychologů tvrdí, že agrese je stejně jako většina ostatního lidského chování, tedy třeba jako tanec, vaření nebo hra naučená, to znamená, že si ji osvojíme na základě zkušeností. Podle nich je člověk agresivní proto, že se naučil, že se to vyplácí, zejména že je možno zmocnit se agresí žádoucího předmětu nebo si vynutit od druhých služby, na nichž nám záleží. Agresivnímu jednání se podle těchto badatelů učíme na základě vlastní zkušenosti nebo zprostředkovaně, na základě toho, co vidíme kolem sebe, například na obrazovce, kde agrese bývá odměňována a oslavována. Zvláště účinnou „školu“ agrese bývá, když je dítě doma krutě trestáno nebo bezdůvodně týráno a vidí, s jakým uspokojením tak rodiče prosazují svou moc. (Říčan, 1995, s.23)

Jak uvádí Vágnerová (2003, s.52): „agresivní jednání lze obvykle interpretovat jako přiměřený prostředek uspokojení nějaké potřeby. Může jít o nevhodný způsob k dosažení obecně přijatelného cíle. Jindy je sám cíl agrese problematický (např. potřeba ovládat všechny děti ve třídě). Vzácněji se samo násilí stává potřebou. Dítě uspokojuje např. týrání spolužáka. Násilné jednání může být zaměřeno vůči lidem, zvířatům nebo věcem. Násilné činy proti lidem představovaly 18,4% všech přestupků dětí školního věku. Nejčastěji šlo o hrubé, necitelné, surové fyzické napadání slabších a rvačky vcelku rovnocenných vrstevníků. Specifickou variantou násilného jednání je **šikana**. Na rozdíl od často impulzivních rvaček bývá plánovaná a spojená s uspokojením z vlastní nadřazenosti a moci nad slabším jedincem. Vzhledem k tomu ji lze chápat jako závažnější poruchu chování.“

2.1.2 PRÁCE S AGRESIVNÍM DÍTĚTEM

Jak uvádí Říčan (1995, s.91): „jsem přesvědčen, že je naší povinností vychovávat naše děti tak, aby, se dovedly prát, aby se nebály ránu přijmout ani ránu dát.“

Rady pro rodiče, jak ovlivnit chování dítěte. Určitá míra agrese je normální a k chování patří. Pomáhá člověku obstát v kolektivu. Pokud ale dítě své zájmy

prosazuje násilím, je na čase zakročit. Rodiče by měli dítěti dát jasně najevo, kde leží únosná hranice.

- **Rozlišujte agresivitu** - je důležité rozpoznat, kdy se dítě chová sice dravě, ale ještě jde o zdravou agresivitu, která je nutná k sebeobraně mezi vrstevníky. Takové chování bývá reakcí na určitý podnět, má obranný charakter a směřuje k odstranění ohrožení. Neškodná může být také agrese neúmyslná, když jedno dítě třeba kvůli neobratnosti shodí druhé na pískovišti.
- **Kdy je třeba zpozornět** - pokud dítě ostatním dětem nebo dospělým ubližuje úmyslně, je třeba mu dát najevo, že to dělat nesmí. Může se stát, že si rodič neví rady, pak je na místě vyhledat odbornou pomoc třeba u dětského psychologa.
- **Poznejte špatnou agresi** - k patologickému dětskému chování a neprospěšnému vývoji dítěte patří všechny formy krutosti, ničení, mstivosti a záškodnictví, které se může projevovat na věcech, zvířatech i lidech, jako je vandalismus, šikana, mučení zvířat, faulování při sportu.
- **Nechte dítě sportovat** - druhem agrese, a to agrese prospěšné, je sport. Učí děti mimo jiné cítit předem určená pravidla a to, že pokud je překročí, následuje ihned sankce v podobě vyloučení. Je proto třeba velký rozdíl mezi karate, na které dítě chodí do kroužku, kde trenér jasně dohlíží na dodržování přísných pravidel při boji, a pouličně provozovaným karate mezi kamarády s cílem pokořit protivníka bez pravidel boje.
- **Učte děti argumentovat** - cílem výchovy je naučit potomky umění slovní argumentace při respektování předem daných pravidel. K tomu by měl rodič nebo vychovatel své dítě každodenně směřovat. To se dítě může naučit i při kontaktních sportech nebo při sourozeneckých přích, které jsou tak dítěti prospěšné.

*Pro praxi je důležité vědět, že **agresivita**, která představuje sklon překračovat určitou skupinu pravidel soužití mezi lidmi, je obvykle spojena se sklonem překračovat i další pravidla: ničit věci ze zlomyslnosti nebo pro zábavu, nerespektovat soukromé vlastnictví a podvádět. Například o tom, zda se malý asociál bude provinovat spíše násilím nebo spíše podváděním, rozhoduje většinou příležitost, tělesná síla a inteligence, kterou podvodník potřebuje, nikoli však rváč. (Říčan, 1995, s.33)*

Agresivnímu chování lze předcházet, jeho lehčí formy je možné odstranit bez pomoci odborníků. Dítě potřebuje především osobnost dospělého, který je pro ně autoritou a poskytuje mu pocit opory, jistoty bezpečí a lásky.

Agresivní chování se často objevuje u panovačných a nadřazených dětí. Jsou náročné, hašteřivé, všude chtějí být první, mají stále pravdu, vše chtějí kontrolovat. Působí velmi dominantně, silně. Ve svém duševním životě jsou však často bázlivé, bez opory, nejisté. Mají utvořený nesprávný obraz sebe sama. Agresivita a svévolné ovládání okolí slouží jako ochranný mechanismus proti chaosu a strachu.

***Agresivní děti** jsou pro rodiče, učitele, ale i další osoby, které s nimi přicházejí do styku, tvrdým oříškem. Dokážou mnohé lidi v krátkém čase přivést na pokraj zoufalství. Práce s agresivním dítětem je velmi obtížná, dlouhodobá, neexistují přesné návody, jak postupovat. Ze vzájemných střetů si však obě strany mohou odnést nejen šrámy, ale i kvalitnější a pevnější vzájemné vztahy. (Zelinková, 1994, s.169 - 170)*

2.2 ŠIKANA

2.2.1 VYMEZENÍ POJMU

Pojem šikana zavedl statečný pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli, protože to bylo tabu – v socialistické armádě existence něčeho takového nesměla přiznat. (Říká se také šikanování nebo šikan.) (Říčan, 1995, s.25)

Šikana je původem z francouzského slova „chicane“, což znamená sužování, týrání, zlomyslné obtěžování a pronásledování. Můžeme říci, že šikana je zvláštním případem agrese (zastření, násilí), jelikož se jedná o způsob, kterým se agrese uskutečňuje. Cílevědomé a nevyprovokované užití síly jedince nebo skupiny agresorů s cílem opakovaně způsobit bolest, tíseň nebo poškození jiné osobě nazýváme šikana (šikanování). (<http://www.ssvp.wz.cz/Texty/sikana.html>)

Šikana znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd. (Říčan, 1995, s.25)

Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit. Šikanující agresor obvykle bývá fyzicky nebo psychicky zdatný, má potřebu dokazovat svou převahu nad ostatními. Obětí šikany se často stává nějak znevýhodněné dítě, s nízkým sociálním statusem, které je zvyklé se podřizovat. Šikana je silným sociálním stresem, který může mít negativní důsledky především v psychické oblasti. Může poškodit i její pasivní účastníky. Zejména pokud nebyla potrestána. (Vágnerová, 2003, s.52)

Šikanovat je pronásledovat, záměrně, zbytečně obtěžovat, trestat, týrat, nespravedlivě obviňovat (Vebrová, 2006, s.324)

Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů. (Říčan, 1995, s.26 – nová definice britských badatelů)

Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje v mateřské školce a v dalších školách (*bullying*), v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání (*lobbying*), v partnerských vztazích (*domestic violence*), v nemocnicích, například psychiatriích, mezi nájemníky domu a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domově důchodců.

Šikanování je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec. (Kolář, 2001, s.17)

Existují problémy, o kterých víme, že kdybychom teď neudělali nic, ocitli bychom se za pár let v situaci řidiče, který se na ledu snaží ubrzdit nezvládnutelné auto. Šikana mezi takové problémy rozhodně patří. Proto musíme začít s preventivními programy už v době, kdy se ještě zdánlivě nic neděje. (Spalková, 2007, s.1)

Jak uvádí sama autorka Spalková (2007, s.3): „**šikana** pro mě byla už dlouho velmi aktuálním tématem, protože se týkala několika mladých lidí, které dobře znám. Jako většina dospělých jsem se však cítila naprosto bezradná. „**Tak ho neprovokuj, a když tě napadne, braň se!**“ To je asi jediná rada, na kterou se drtivá většina z nás zmůže. Jenže ono to není tak jednoduché. Řada lidí se brání

neumí nebo ani nechce, protože cítí, že pouhým násilím ve skutečnosti nic nevyřeší."

Citát:

„Šikana je jako vřed, který nelze odstranit chirurgickým zákrokem nebo mastmi a koupelemi, nýbrž jen léčbou celého organismu.“

2.2.2 ZÁLEŽITOST CELÉ SKUPINY

Jiným pohledem na tento fenomén je jeho pochopení jako **onemocnění celé skupiny**. Šikanování není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny. V tomto smyslu je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů skupinového organismu, který podlehl infekci.

*Vztahy při šikaně mají svoji vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj. Směřují od zárodečné podoby tzv. **ostrakismu** k nejvyššímu, pátému stupni systémového ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny. Kdo neporozumí mechanismu proměny zdravé skupiny v nemocnou, ten nemůže šikanování léčit. (Kolář, 2001, s.35)*

Šikana není jen záležitostí dvojice **šikanující – šikanovaný**, případně několika dětí, které se na ní přímo podílejí. Není možná, pokud nemá „**podhoubí**“ v tom, co se děje ve skupině jako celku. A nelze jí dobře rozumět, pokud nezkoumáme, jaký vztah k ní má celý kolektiv.

Postoje k agresorům a obětem zkoumali poněkud jinak Australané Rigby a Slee. Zjistili, že sympatie s oběťmi šikany mezi 9. a 15. rokem věku klesá. Klesá

i porozumění dětí pro to, že si oběť stěžuje dospělým. To byl nečekaný výsledek, badatelé předpokládali, že věkový trend bude opačný, protože děti budou mít k šikaně rozumnější postoj. V celku ovšem zjistili Australané u dětí ve vztahu k obětem více soucitu než pohrdání, uvedenému věkovému trendu nepodléhají všechny děti. (Říčan, 1995, s.39)

Ještě důležitější než sympatie nebo antipatie k účastníkům šikany je jednání dětí. Kanadské děti se - podle výsledků dotazníkového výzkumu - domnívají, že 32% dětí se často snaží agresory zastavit a že dalších 13% se o to pokouší aspoň někdy. Pokud jde o jejich vlastní jednání, 43% dětí sdělilo, že se snaží pomoci obětem šikany, ve 33% děti přiznávají, že neudělají nic, ale vědí, že by měly. Odpověď „Nic mi do toho není“ dalo 24% dětí. (Říčan, 1995, s.40)

Snaha léčit celé skupiny zasažené „virem“ šikanování mě přivedla k nutnosti rozlišovat různé vývojové stupně choroby. Jednotlivá stadia totiž vyžadují odlišné způsoby zásahů. Postupně vzniklo základní pětistupňové schéma, které je pro další práci velmi užitečné. Schéma zachycuje negativní proces, který křiví vztahy mezi členy skupiny. Jinak vyjádřeno, postihuje vnitřní pohyb směřující k totálnímu přijetí postojů, norem a hodnot šikanování žáky. Tento chorobný proces je pravým opakem budování komunity, jehož cílem je bezpečné soužití a tvořivý přesah osobních individuálních rozdílů. (Kolář, 2001, s.35)

„Jednoduše lze říci, že schéma zachycuje negativní proces, kterým se mrzačí vztahy mezi členy skupiny. Tento chorobný proces je pravým opakem budování komunity, jehož cílem je bezpečné soužití a tvořivý přesah osobních individuálních rozdílů.“

(Kolář, 1997, s. 31)

Jak uvádí Kolář (2001, s.36): volný výpis ze stádií

První stádium: zrod ostrakismu

Pedagogové i rodiče se domnívají, že ke zrodu šikanování je zapotřebí mít výjimečné podmínky, například přítomnost patologického sadisty a absence kázně. Proto se výskyt šikanování považuje za ojedinělý, ale pro život normálních žáků bezvýznamný. Autor k tomu uvádí, že šikanování se může objevit v každé skupině. Podmínky vzniku mohou být běžné a nenápadné. V každé skupině se objeví jednotlivci málo vlivní a oblíbení, v odborné literatuře označováni jako *obětní beránek, černá ovce, outsider, omega, marginalizovaný jedinec*. Jedinci na chvostu skupiny zakoušejí prvky šikanování tzv. ostrakismus.

Jde o mírné převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky.

Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stádium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Mívá dvě příčiny, které se podmiňují:

1) v náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako jeho ventil.

Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje.

Objevuje se subtilní fyzická agrese. V podstatě se jedná o tzv. **scapegoating**, známý spíše z patologického rodinného prostředí, v němž jde o upevnění soudržnosti skupiny na účet obětního beránka.

2) v jedné třídě se sejde několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své „přirozenosti“ od samého počátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb.

V popředí je nepříjemná konstelace žáků. Zážitek, jak chutná moc, když biji a týrám někoho slabého a ustrašeného, může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení posledních zábran – začínají své agresivní chování opakovat! Nepříznivou variantou je situace, kdy násilí začne praktikovat vůdce a sociometrická hvězda skupiny jako „úlevnou“ zábavu nebo prostě jen pro obveselení okruhu svých obdivovatelů.

V případě, že ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty, kdy žáci mají zásadně negativní postoje k násilí a ubližování slabším, pokusy o šikanování neuspějí!

Třetí stádium: klíčový moment – vytvoření jádra

Pokud není pevná hráz manipulací, utvoří se skupinka agresorů „úderné jádro“. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. Jde o žáky slabé a osvědčené objektem ostrakizování. Skupina je rozdělena na podskupiny a „kliky“, které bojují o vliv. Silná pozitivní podskupina se stane partnerem, ale podskupina tyranů pokračuje v tažení. Při rovnováze se násilí pozastaví.

Charakterově slušný žák respektuje pravidla, a navíc „nebonzuje“, což je zákon nejvyšší. Tak vlastně nepřímo umožňuje bujení choroby!

„V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stádium přehoupne do stádia pokročilejšího.“ (Kolář, 1997, s.35)

Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů

Pokud není kladná silná podskupina, jádro agresorů může pokračovat. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. Dojde k šokující proměně. Dochází k vytvoření alternativní identity, slova pedagogů jdou do pozadí a i mírní žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají přitom uspokojení.

„Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem“ (Kolář, 1997, s.36)

Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana

Normy agresorů jsou všemi přijaty nebo respektovány, dojde k nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. *stádia vykořisťování*. Žáci se dělí na otroky a otrokáře. Agresoři se označují jako *nadlidi, nacisté, plantážníci, králové, velkoknížata, ministři, kingové, mazáci*. Pro své oběti *podlidi, židi, negři, poddaní, nevolníci, bažanti*.

Otrokáři mohou způsobovat bolest, znásilňovat. Šikanování se u nich stává závislostí. Brutální násilí se považuje za normální, dokonce za výbornou legraci. Otroci jsou závislejší a ochotnější dělat cokoliv. Utrpení řeší únikem do nemoci, neomluvenou absencí, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu nebo se zhroutí.

V případě, že bychom reagovali pouze na *vnější projevy* šikanování a nerespektovali zvláštnosti stádií, naše snaha pomoci by vyzněla nahodile a byla by spojena s rizikem, že více ublížíme, než pomůžeme. Snahy by narážely na *vnitřní stádia* nemocné skupiny.

Toto tzv. **jevové pojetí léčby**, zaměřené na vnější projevy nemoci neboli na odchylku od školních či společenských pravidel chování, nedává naději na účinnou prevenci. Toto se týká nejen šikanování, ale i dalších sociálně patologických jevů: **kriminálního chování u dětí a mládeže**.

Každý jsme od narození členem nějaké skupiny. V některé společenské skupině se cítíme dobře, a nemáme problémy se zapojením do činnosti této skupiny. V některých skupinách je tomu naopak. Sociálně dobře přizpůsobiví jedinci nemají problémy s navazováním kontaktů. Jiní naopak vyhledávají samotu, ve větší společnosti se necítí dobře. V sociální oblasti výchovně vzdělávacího procesu dochází často k poruchám v mezilidských vztazích, protože se svým způsobem jedná o prostředí, které je z hlediska sociálního extrémně založené. Vždy je nutná tolerance a pozitivní vztah k druhým. (Kolektiv, 2002, s. 62)

Někteří žáci ve vás budou vidět přítele a budou očekávat užitek ze zkušeností, které jim zprostředkujete. Jiní budou mít na počátku velmi nízké mínění o vašich možnostech a schopnostech pomoci jim a budou vás považovat za autoritu, která je omezuje v tom, co by dělali mnohem raději. (Cangelosi, 1996, s.27)

*Adolescentní vrstevníci rádi napodobují a jsou rádi napodobováni. Nabízejí se volně jako modely, které reprezentují nejružnější varianty chování – atraktivní počínaje a opovržením hodným konče. Jsou nastaveni na novou zkušenost a tráví mnoho hodin diskusemi či planými řečmi o tom, jaké to bylo a jaké by to mohlo či mělo být. **Ve vrstevnických vztazích se rychle mění a střídají pozice soupeře a spoluhráče, opozičníka a soupeře. Dospívající se cítí dobře, když mají pocit, že jsou vrstevníky viděni, slyšeni a oceňováni. Posiluje to jejich vlastní pozici a pocity významnosti.** (Macek, 2003, s.8)*

Jak uvádí Helus (2004, s.102): „z výzkumných zjištění uvedených v této podkapitole plyne, že osobnostní rozvoj chlapců a dívek, resp. mužů a žen

vykazuje náramné rozdíly, které jsou v podstatné míře důsledkem odlišnosti v sociálním postavení, ve výchovných přístupech, v mimoděčných postojích apod. Rozhodně je třeba věnovat jim pozornost a **hledat opatření**: odpovídající zvláštností v osobnostním sebevyjádření chlapců a dívek tak, aby byla lépe zajištěna jejich faktická rovnost, čelící nebezpečí diskriminace jednoho z pohlaví.“

Jak uvádí Vágnerová (2003, s.52-53): „šikana je závažnou agresivní poruchou chování nejenom v dětském věku. Je důležité, že bezmocnost a slabost oběti násilí nejen stimuluje, ale i posiluje a udržuje. **Jednání, v němž se objevují prvky skupinové šikany, lze sledovat ve větší míře již ve středním školním věku, tj. v době, kdy se třída transformuje na strukturovanou skupinu, která má své normy a hierarchizované role.** Skupina je schopna alespoň krátkodobě organizovaně jednat, a prosazovat tak svou nově objevenou sílu. Mnohdy si svou moc dokazuje právě ve vztahu k odlišným a slabým členům. V dětské skupině existuje značný tlak na konformitu, který je posilován potřebou vytvářet jednotnou tlupu, kde jsou všichni stejní. **Kdo je jiný, nebývá tolerován.** K šikaně může přispívat existence fyzické síly, která se stane prostředkem k dosažení žádoucí prestiže. Zejména chlapci mívají tendenci potvrzovat tímto způsobem svůj status ve skupině. Problémem, se na této úrovni zralosti stává nedostatek zábrán k ovládnutí různých silových projevů a pocit moci, jenž z těchto kompetencí vyplývá. **Šikana je projevem zneužití postavení a moci,** kterou jedinec nějakým způsobem ve skupině získal. Riziko vzniku šikany se zvyšuje tam, kde byly již dříve zřejmé sklony či návyk jednat agresivně, nebo když dítě nezná či neovládá jiný způsob, jak by se prosadilo. Šikana má s věkem stoupající tendenci. Velmi významným a alarmujícím zjištěním je fakt, že k šikaně dochází nejčastěji přímo ve škole.“

2.2.3 TYPY A PROJEVY ŠIKANÝ

Chování označované jako šikanování lze jeho hlavními vnějšími rysy popsat následovně:

Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci. (Kolář, 2001, s.27)

Projevy šikanování lze členit na:

1. přímé a nepřímé
2. fyzické a verbální
3. aktivní a pasivní

Fyzická agrese a používání zbraní

- oběť se věší na předměty do ztráty vědomí
- škrcení různými nástroji
- dýchání pod igelitovým pytlíkem
- dušení obětí polštářem
- předstírají vyhození obětí z mostu, okna
- vynervování obětí k sebezničujícímu úniku
- poranění obětí nožem
- bití nahé obětí
- obtiskují žhavé předměty na tělo
- hromadné kopání do obětí
- roztahování nohou obětí
- opalování nebo ostříhání vlasů
- sprchování ledovou vodou
- pomalování obětí

Slovní agrese a zastrašování zbraněmi

- vyhrožování zabitím a mučením
- anonymní vyhrožování
- zastrašování zbraní
- nadávání oběti
- urážení rodičů oběti
- výsměch slabostem a neúspěchům oběti
- vtípkování na úkor oběti

Krádeže, ničení a manipulace s věcmi

- zabavují oběti kapesné
- ničí mu oblečení
- přivlastňují si jeho věci
- kradou mu svačinu
- lijí mu vodu do bot
- schovají lístky na oběd či MHD, peněženku

Násilné a manipulativní příkazy

- vypít moč, sníst jídlo z podlahy
- masturbovat před ostatními
- líbat jim boty
- prosit o milost
- nucené oslovování agresora
- uklízet za agresory
- nesmí mluvit s kamarády
- nosí směšné cedule
- platí výkupné
- napovídá při písémkách a pracuje za agresora

Zraňování izolací, oklikou a „uměleckými“ výtvary

- ❖ spolužáci jej ignorují
- ❖ odsedají si od něj
- ❖ osočují ho
- ❖ skládají na něj posměšné říčky

Tabulka č.1: Klasifikace typů šikany

<u>Klasifikace typů šikany</u>		
<u>Fyzické</u>	přímé aktivní	útočníci oběť věší do smyčky, škrtní, kopou, fackují
	aktivní nepřímé	kápo nechá oběť zbít, oběti jsou ničeny věci
	pasivní přímé	agresor nedovolí oběti si sednout do lavice (fyzicky brání oběti k dosažení cílů)
	pasivní nepřímé	agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na WC (odmítnutí splnění požadavků)
<u>Verbální</u>	aktivní přímé	nadávání, zesměšňování, urážení
	aktivní nepřímé	rozšiřování pomluv, patří sem i tzv. symbolická agrese , která může být vyjádřena kresbou, básní
	pasivní přímá	neodpovídání na pozdrav, otázky

	pasivní nepřímé	spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé
--	------------------------	---

*Kromě toho, že se sociální deviace staly v posledním desetiletí mnohem viditelnějšími než v období komunistického režimu, bylo možné zaznamenat od počátku devadesátých let skutečný **nárůst problémového a rizikového chování adolescentů**. V širších souvislostech přispěla k této změně nižší stání a institucionální kontrola nad chováním občanů, a tedy i mládeže, jakož i větší benevolence, tolerantnost a respekt k specifické „subkultuře teenagerů“. (Macek, 2003, s.19)*

2.2.4 PROTAGONISTÉ ŠIKANY

Domnívám se, že hlavními protagonisty nejsou jen oběť a agresor, ale i prostředí a lidé kolem, kteří se snaží proti šikaně bojovat nebo ji vyšetřují, jako učitelé, ředitel, ale i všichni zaměstnanci školy (hodně vidí třeba školník), rodiče, ostatní žáci školy.

Dítě, které začne se šikanou, v tom velmi často pokračuje, a to i v jiném prostředí. Je-li například přeloženo na jinou školu, projeví se tam po čase stejným způsobem, příležitost si obyčejně najde. (Říčan, 1995, s.31)

2.2.4.1 CHARAKTERISTIKA AGRESORA

Motto:

„Také útočníci potřebují pomoc, aby se naučili řešit své problémy vhodnějšími prostředky.“

Po fyzické stránce jde o nadprůměrně tělesně zdatné jedince, silné a obratné, a to zvláště pokud jde o chlapce. Nemusí tomu tak ovšem být vždycky. Inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly.

Agresor, *těž šikanující dítě, aktér šikany*, může pro svůj záměr získat skupinu, proti jejíž převaze je oběť bezmocná. Může dokonce šikanu vymyslet a zorganizovat, aniž by se sám oběti dotkl.

Pokud jde o duševní vlastnosti, je třeba vyvrátit dosti rozšířený omyl, že totiž typický agresor si šikanou „kompenzuje mindrák“, že je navenek tvrdý právě proto, že trpí pocity méněcennosti, závidí svým druhům úspěchy ve školní práci, že se cítí nešťastný a lze mu pomoci, jestliže porozumíme právě této nebo nějaké jiné jeho skryté bolesti. Takových agresorů je nejvýše pětina (Britové Stephenson a Smith mluví o zvláštním typu „úzkostného agresora“). Výzkumy opakovaně ukázaly, že agresor má sice v průměru o něco horší prospěch než ostatní děti, nebývá to však příčinou jeho násilnictví. Je také v průměru o něco méně pozorný při vyučování a mívá horší osobní hygienu. Šikany se dopouštějí většinou sebejistí, neúzkostní chlapci a děvčata bez těch problémů, které bychom u nich rádi našli, i když ovšem, jak uvidíme, raný duševní vývoj mnoha z nich byl poškozen nevhodnou výchovou. (Říčan, 1995, s.32)

Pro šikanující děti je typická **touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat. Snadno se urazí, mají sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není. Ublížovat druhým je pro ně radostí. Lze mluvit o sadistických**

sklonech, ovšem v širším smyslu, než sadismus chápou sexuologové (krutost jako prostředek sexuálního ukojení).

*Jaký je vztah mezi celkovou agresivností a tím, jestli dítě šikanuje, nebo nešikanuje druhé? Jestliže stanovíme stupeň celkové agresivnosti podle toho, jak se dítě chová k dospělým - **drzost, vulgární řeč** i k vrstevníkům - **začíná rvačky, prosazuje se silou, hrubě nadává**, zjistíme, že mezi 15-20 % nejagresivnějších dětí se vyskytuje asi polovina šikanujících, druhá polovina se na šikaně podílet nebude. (Říčan, 1995, s.33)*

Pro praxi je důležité, že agresivita, která představuje sklon překračovat určitou skupinu pravidel soužití mezi lidmi, je obvykle spojena se sklonem překračovat i další pravidla: **ničit věci ze zlomyslnosti nebo pro zábavu, nerespektovat soukromé vlastnictví a podvádět**. Například o tom, zda se malý asociál bude provinovat spíše násilím nebo spíše podváděním, rozhoduje většinou příležitost, tělesná síla a inteligence, kterou potřebuje podvodník, nikoli však rváč. V žádném případě u něj nepočítejme se zvláštními skrupulemi, použije jakýchkoli výmluv, aby dosáhl svého, a bude při tom často velmi obratně mísit lež s pravdou. Svědomí, které je s přibývajícím věkem dítěte stále důležitější složkou osobnosti, je u těchto jedinců zakrnělé. (Říčan, 1995, s.33)

Jak jsem uvedla při charakteristice agrese, už v předškolním věku se vytváří sklon k agresivnímu jednání. Jistou roli hraje temperament, vznětlivost, impulzivita, popudy k nepromyšlenému jednání a určitě i nedomyšlení následků z jednání, ale především výchova. Pokud se dítěti nedostane dostatečného zájmu, dostatku citů, respektování jeho osobnosti nebo je-li ponižováno, zažívá-li fyzické i psychické násilí, lze předpokládat, že toto bude aplikovat na svých vrstevnících. Bude mít vštípeno, že jde o normální projev mezilidských vztahů, neboť tento negativní vliv bude mít zakódovaný z vlastní rodiny. Domnívám se, že specifickým trendem dnešní doby jsou děti podnikatelů, kteří se vrhli na svou kariéru a dětem se nemají čas, někdy ani chuť, věnovat. Svou péči jim nahrazují přemírou finančních

prostředků a zahrnují je nákladnými dary. Trest může být účinný pouze tehdy, je-li potrestaným přijat a uznán jako adekvátní.

Není těžké si představit, že si agresor vybere spíše nespělou a bázlivou kořist než sebejistou osobu. (Bourcet, 2006, s.22)

Jak uvádí Kutínová (2001, s.67): „příliš povolná výchova může vyústit do opačného extrému. Do přílišné povolnosti a rozmazlování dítěte. V takovém případě obvykle rodiče až nezdravě citově lpí na dítěti. Jejich jednání je motivováno výlučnou láskou k němu, neohrazenou rozumem a reálným životem. Jsou na dítěti citově zcela závislí a totéž vyžadují od něho. Každé jeho jednání předem omlouvají, ničím je neomezuji, nekladou požadavky ani normy, odstraňují mu z cesty i ty nejmenší překážky. Bezvýhradně se mu věnují. Takové dítě má ve škole velmi těžkou pozici, neboť naráží při prosazování svých požadavků na odpor vrstevníků a dostává se do konfliktů. Rozmazlené dítě si vynucuje ohledy, dělá si nároky na přednost a výjimečné zacházení. Není schopné řešit přiměřeně drobné problémy, těžko se přizpůsobuje a může být i **agresivní**.“

Jak uvádí Vágnerová (2003, s.55): „důležitým faktorem, jenž pravděpodobnost šikanujícího jednání zvyšuje, je **anticipace beztrestnosti**. Agresor se neobává trestu, protože s ním vůbec nepočítá, je přesvědčen, že se oběť nedokáže bránit, může mít i pocit oprávněnosti svého chování, myslí si, že nikdo nebude tento problém řešit.“

2.2.4.2 CHARAKTERISTIKA OBĚTI

Obětí šikany se může stát prakticky kdokoli. Šikana hrozí dítěti, které se stane nováčkem spojeného kolektivu, je nenáviděno pro nějakou svou přednost, má dobrý vztah s vyučujícím nebo nějaký handicap.

Charakteristika oběti: nejjednodušší riziko spočívá v tělesné slabosti, neobratnosti při fyzickém střetnutí, v neschopnosti porvat se, ubránit se napadení, v nápadnosti ve vzhledu, obezitě, nějaké vadě, v odpudivém projevu, původu v sociálně slabé rodině, nemódním oblečení, prázdné peněženice. Oběť bývá tichá, plachá, citlivá, ústupná, s nízkým sebevědomím, pocituje zahanbení i bez důvodu, podřizuje se, považuje se za hloupou a nezajímavou osobnost, neumí se dostatečně prosadit.

K psychickým znevýhodněním se řadí například *hyperaktivita s poruchou pozornosti (ADHD), specifické poruchy učení (dyslexie, dysortografie, dyskalkulie) a opožděný duševní vývoj. U poslední rizikové charakteristiky se krátce zastavím. Jestliže se mentální postižení projevuje dezorientací v sociálních vztazích, naivitou, těžkopádností, závislostí a zvýšenou sugestibilitou, je velké nebezpečí, že takový žák, známý například pod přezdívkou „Guma“, bude zesměšňován, ponižován a později tvrdě šikanován. Riziková situace „mentálně nejslabšího žáka“ se vyskytuje na všech typech vzdělávacích zařízení, není to záležitost pouze speciálních škol.* (Kolář, 2001, s. 89)

Zvláštní kapitolou jsou oběti, šikanované pro svou odlišnost od skupinové normy. Tito „**deviantní**“ žáci jsou velmi různorodí, protože velmi rozmanité jsou i skupiny. Jejich odlišnost může být ve směru pozitivním i negativním. Každého „**ochránce průměru a správnosti**“ jakákoliv výraznější odlišnost nějakého člena dráždí a pobízí k agresi.

*Rasová odlišnost, především barva pleti, je v šikaně samozřejmě důležitým faktorem. Nevyhnete se pojmu **rasově motivované šikany**. Budeme o ní mluvit, jestliže je žák nebo malá skupinka žáků opakovaně bezbrannou obětí většiny, nikoli při rasově motivovaných jednorázových střetech.* (Říčan, 1995, s.35)

Obětí se snadno stává outsider třídy, dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružit, podělit se o hračku, neschopné zaujmout, poskytnout citovou odezvu, dítě s protivným chováním, neschopné vzbudit a udržet si sympatie dětí i dospělých. Takové děti mívají odmítavý vztah k násilí například ve rvavých sportech (hokej, fotbal, box), kterým se vyhýbají, ačkoli právě jim by často velmi prospělo, kdyby se v takových sportech aspoň trochu „otrkaly“.

*Zvláštní skupinu tvoří **oběti, které jsou současně také agresory**. Zúčastňují se, zvláště ve skupině, šikanování jiných. Část obětí šikany provokuje agresi svým útočným chováním, kterým ostatní děti dráždí. Jde o slovní, případně i fyzické dorážení na ostatní, kteří mohou být i fyzicky zdatnější nebo starší.* (Říčan, 1995, s.38)

Jak uvádí Bourcet (2006, s.22): „ve většině případů měly zvolené oběti ustrašené držení těla - váhavou chůzi, shrbená ramena, sklopené oči a uhýbavý pohled. Osoby, které šly se vzpřímenou hlavou, nehrbily se, měly pevný krok a přímý pohled - ne však příliš naléhavý, neboť to by mohlo být považováno za provokaci či výzvu - si násilníci podrobení testu vybrali zcela výjimečně.“

Jinak řečeno, jestliže dítě patří mezi utlačované a nesmělé, jistě mu hrozí víc než ostatním, že se jednoho dne stane obětí agrese - což v žádném případě neznamená, že se to musí stát! Nesmělost je vlastnost, která se stěží skrývá, protože právě ona ovlivňuje mezilidské vztahy, způsob mluvy, chování, chůze atd.

Jakákoliv jiná viditelná známka slabosti, například **fyzické** nebo **mentální postižení**, bude mít jistě stejné důsledky jako velká nesmělost - z osoby, která je jeho nositelem, se stane přitažlivá kořist, protože je to kořist snadná. V některých

případech může stačit pouze ošklivý rys ve vzhledu dítěte, jako je zvlášť nehezky obličej, hnisavé akné, velmi silné brýle, aby bylo „**napadnutelnější**“ než jiné dítě, protože ono samo se bude cítit méněcenné. Jestliže se mentální postižení projevuje dezorientací v sociálních vztazích, naivitou a závislostí, je velké nebezpečí, že dítě bude ponižováno a šikanováno.

Obecně vzato, k oslabení potomka může přispět jakákoliv odlišnost – stačí být dobrý ve škole, milovat klasickou hudbu ve třídě plné fanoušků rapu, nosit levné a ne zrovna „**trendy**“ oblečení, jako jediný odmítat zákon velkého šéfa třídy atd.

Avšak zranitelnost nespočívá jen v nesmělosti, postižení nebo odlišnosti. Může být zcela konkrétní a vyplývat z určité události. Teenager, který dostal kopačky, či dítě, jemuž umřela nebo vážně onemocněla matka, bude zranitelnější než obvykle, a tudíž i méně schopné reagovat na agresi a čelit jí. (Bourcet, 2006, s.23)

Typologie obětí:

Jak uvádí Kolář (2001, s.89):

„Pro praktické potřeby prevence je vhodné vědět něco o podskupinách a typech obětí. Podle předcházejících poznatků existují:

- 1. Oběti „**slabé**“ s tělesným a psychickým handicapem*
- 2. Oběti „**silné**“ a nahodilé*
- 3. Oběti „**deviantní**“ a nekonformní*
- 4. Šikanovaní žáci s životním scénářem oběti*
- 5. Oběti bez kamaráda – izolované*
- 6. Oběti s pozitivním opětovaným vztahem“*

Jak uvádí Kolektiv (2002, s.107): „*znamená to nacházet se mimo společenské dění: „**Nepatřím tam**“, vzniká z pocitu „**nejsem jako oni, nepatřím tam, nechtějí mě**“ nebo také „**nejsi jako my, nemáme Tě rádi**“. Člověk zůstává na okraji dění, což pocit posiluje. Řešení je neangažovat se a vyhýbat se skupině. Schéma je*

naplněné proroctví: Nepřijmou mě. Chová se nejistě, nepřiměřeně, chová se ve stylu, nepatřím sem. Je pochopitelně vyloučen. Možná je i nepřiměřená snaha zapadnout a vyhovět členům kolektivu. Styl psanec, růžové vlasy, kůže, černé oblečení.“

Jak uvádí Kutínová (2001, s.66): „**úzkostlivá výchova vychází z úzkostlivého postoje k dítěti.** V celkovém zacházení rodičů s dítětem se výrazně projevuje strach o jeho zdraví, bezpečnost, celkový vývoj a uplatnění. Výchovné působení rodičů spočívá v neustálých výstrahách, upozorňování, poučování apod. Rodiče na dítě neustále starostlivě a ostražitě dohlíží. Tím se dítě nepřiměřeně omezuje ve volném a samostatném jednání, protože se z jeho okolí odstraňují i ty nejmenší překážky a obtíže. Dospělí mu pomáhají i při takových úkolech, které jsou zcela přiměřené jeho věku, a které jeho vrstevníci bez problémů zvládnou. Takové dítě je potom ustrašené, nesamostatné a ve srovnání s ostatními dětmi je někdy i vývojově zaostalé. To všechno může vést i k pocitu méněcennosti a dokonce ho to může negativně ovlivnit na celý život. Ve škole jsou opět problémy s adaptací, na vině je jeho nesamostatnost a ustrašenost. Ostatní děti takového jedince velice obtížně přijímají, může být terčem posměchu a dítětem, které je **šikanováno.**“

Citát:

„Dítě vychovávané v atmosféře lásky v sobě necítí potřebu ponižovat ostatní.“

2.2.4.3 OSTATNÍ ÚČASTNÍCI ŠIKANY

Šikana není jen záležitostí dvojice **šikanující - šikanovaný**, případně několika dalších dětí, které se na ní přímo nepodílejí. Není možná, pokud nemá „**podhoubí**“ v tom, co se děje ve skupině jako celku. A nelze jí dobře rozumět, pokud nezkoumáme, jaký vztah k ní má celý kolektiv.

Typickým předsudkem učitelů - možná spíše výmluvou, proč nezasahují - je názor, že pokus o řešení by vedl jen k tomu, že by se šikana pečlivěji tajila, jinak by

existovala beze změny. I kdyby to tak někdy dopadlo, energický pokus zastavit šikanu by aspoň žáky ujistil o tom, že učitel odsuzuje šikanu, což má morální význam. (Říčan, 1995, s.41)

Domnívám se, že dnešní učitel by měl diskutovat o šikaně s dětmi otevřeně. Je dobré seznámit žáky s odhalením šikany na vlastní škole nebo uvést příklad z jiného místa. Určitě by neměli strpět vulgární urážky agresorů k oběti. Není dobré považovat za šikanu až stav, kdy se něco stane, jako například poškození majetku školy nebo zranění oběti. Chybou je, když sám pedagog řeší problémy násilím a bez pravidel.

Stejně jako velká většina naší **veřejnosti** vědí **rodiče školních dětí** o šikaně málo a podceňují ji. Pokud je škola v rámci prevence o problému neinformuje a nevyzývá je ke spolupráci, prostě na něj nemyslí, neuvažují o tom, že by se mohl týkat právě jejich dětí.

Rodiče agresorů se zpravidla vůbec nedovědí, že jejich dítě šikanuje jiné děti, protože se s tím doma zřídka kdy pochlubí. Jestliže je škola informuje o takovém prohřešku, bývá to pro ně někdy příležitost k tomu, aby dítě nelítostně seřezali, což ovšem - jak už víme - agresivitu spíše podpoří, než oslabí. Mohou však také chování dítěte naopak uvítat jako projev ostrých loktů, se kterými se ve světě - jak oni věří - neztratí. Vůči kritice školy bývají arogantní, na obhajobu dítěte uvedou bez skrupulí cokoli, o čem si myslí, že by mohlo zapůsobit. Tak se vlastně stávají nepřímými účastníky šikany.

Rodiče obětí se o šikaně dovědí častěji, než rodiče agresorů, protože některé děti se přes typické „**A běda, jestli cekneš!**“, jímž šikanování končí - doma svěřují se svým trápením, nebo jsou příznaky šikany tak zřejmé, že se rodiče dovtípí, o čem jde. Děti rodiče často prosí, aby nezasahovali, aby škole nic neoznámili - a ti jim často vyhoví. Bud' to nevěří, že učitelé jsou ochotni a schopni účinně zasáhnout na ochranu jejich dítěte, a dokonce se bojí, že svou stížností školu pohněvají - anebo se domnívají, že šikana prostě patří k dětství, že je to něco, co se musí vytrpět.

Někdy utvrdí dítě v tom, že se nemá bránit, aby agresory ještě víc nerozzuřilo, radí mu například, aby se ani slovně neohrazovalo. Ve své bezradnosti mohou rodiče obvinít dítě, že si za to může samo a nerealisticky od něho žádat, aby si „to samo vyřídilo“. Pokud je to nad jeho síly, prohloubí se tím jen jeho pocit nedostatečnosti a navíc zůstává se svou úzkostí a bezradností samo. (Říčan, 1995, s.43)

Domnívám se, že rodič by neměl nechat dítě, aby si poradilo v této složité situaci samo, nebo aby žádalo o pomoc spolužáka. Já tu jsem jako rodič, jako opora pro své dítě a já mám tu povinnost zajistit dítěti bezpečný život a radostné dětství! Já mám jednat za své dítě. A to asi dítě ode mne i očekává.

Řešení nespolupracujícího chování je jedním z nejnáročnějších úkolů učitele. Nehrajte si na „superučitele“ a nebojte se požádat o pomoc. Pravidelně hovořte o svých myšlenkách s kolegy, jimž důvěřujete, a hledejte u nich pomoc, když se dostanete do obzvláště obtížné situace. (Cangelosi, 1996, s.203)

2.2.5 PŘÍČINY ŠIKANOVÁNÍ VE ŠKOLE

Epidemický výskyt šikanování na našich školách souvisí i se širšími společenskými vlivy. Škola je, ať chceme nebo nechceme „mikromodelem“ společnosti. Odráží poměrně věrně, jak to ve společnosti vypadá. Při nejlepší vůli nemůže odstranit negativní vlivy zvenčí, může k nim pouze přihlížet při hledání účinné ochrany dětí. Sociální instituce jako školy nebo výchovné ústavy všude ve světě mají však značnou setrvačnost, a tak často brání děti nejen před vlivy nebezpečnými, ale i před změnami k lepšímu. (Kolář, 2001, s.96)

Existuje plynulý přechod mezi nevinným škádlením a surovým posměchem, mezi trochu hrubší legrací a vážnou brutalitou, mrzačící tělo i duši. Jak vážnou šikanu

už máme zahrnout do statistiky, a jakou ještě ne? Když se například dvě nebo tři děti jednou nebo dvakrát za měsíc posmívají spolužákovi pro jeho obezitu nebo proto, že koktá, ale když přitom nepadne vulgární nadávka a jde spíš o neomalenost než o promyšlené týrání, oběť si z toho většinou mnoho nedělá. A jestli navíc dokáže oplácet stejnou mincí, budeme zde vidět jen náznak šikany, který asi do statistiky nezapočítáme.

Další nesnází je to, že šikana, a to i velmi závažná, většinou zůstává před dospělými dlouho utajena, často se na ni vůbec nepříjde. A mnohdy i učitelé, kteří tuší, že se v jejich třídě někomu ubližuje, raději o věci nemluví, pomyslí si, že to patří k životu a že si to děti musejí vyřídit mezi sebou. Navíc většina učitelů vidí v šikaně – někdy právem - své selhání, nepřizná ji rodičům a nesvěří se s ní ani kolegům, tím méně řediteli nebo psychologovi. Když se tedy ptáme učitelů, zda se ve třídě, kterou mají jako třídní učitelé na starosti, vyskytuje šikana, dostáváme velmi často rozpačitou negativní odpověď. Ředitelé jsou realističtější, i oni však mohou problém na své škole bagatelizovat, aby to na ně nevrhlo špatné světlo. (Říčan, 1995, s.13)

Šikana se ve školním prostředí (ale i v jakémkoli jiném dětském kolektivu) má tendenci skoro vždy projevit. Je tomu tak už v předškolních zařízeních. Je důležité, jak se pedagog zachová, pokud ji zjistí. Je důležité předvést, že odlišnost (nejen rasová) nikoho nepředurčuje k méněcennosti a k tomu, aby se k němu ostatní chovali nadřazeně. To jsou vlastně projevy jakéhokoli **diskriminačního chování**. Oběti šikany jsou často právě děti jiné barvy pleti, jiné národnosti. Mají jiné zvyky, jinak se chovají, a právě proto jsou často terčem pro agresivní jedince. Ale rasové násilí nemusí být vždy označeno jako šikana a naopak šikanováni mohou být i české bílé děti, které se odlišují například některými svými vlastnostmi, či schopnostmi. Jde ale o dva velmi blízké jevy, kdy jeden může přerůst v druhý. Děti mají většinou tendenci z kolektivu vytlačovat a izolovat slabší jedince, či ty, které jsou „v něčem jiné“. Někdy si, hlavně v nižším věku, nespojují své chování s chováním rasistickým, ale je pravděpodobné, že pokud by se tomu nechal volný průběh, jistě by se u takových jedinců posílili sklony

k xenofobnímu až rasistickému chování a byla by snazší mobilizace těchto jedinců některými extrémistickými hnutími jako např. skinheads.

U dětí se musí vypěstovat podvědomí, že toto chování je nepřípustné, nenormální a společnost ho netoleruje a trestá ty, kteří se tak chovají.
(<http://tolerance.cz/kurzy/drahonovska.htm>)

Jak uvádí Říčan (1995, s.14-15): „nejspolehlivější údaje o tom, kolik dětí je šikanováno, získáváme mezinárodně uznanou **standardní metodou**. Je to anonymní dotazník, jehož autorem je norský profesor Dan Olweus. Výsledky nejsou úplně přesné, ale rozhodně to nejsou nepodložené údaje. Jejich platnost potvrzují různé okolnosti. Tak například s věkem ubývá obětí, neubývá agresorů, protože starší děti často šikanují mladší. **Obětí i agresorů nacházíme podstatně více mezi chlapci než mezi děvčaty, což také odpovídá zkušenosti.** Nejméně šikany jsme touto metodou zjistili na jedné výběrové jazykové škole, nejvíce naopak tam, kam nás vedení školy zavolalo samo, abychom pomohli řešit agresi mezi dětmi, jež učitelům přerostla přes hlavu. **Nápadně vysoké procento šikany jsme opakovaně nacházeli v malých třídách, v nichž bývají soustředěny děti s různými výukovými obtížemi a poruchami pozornosti a kde mívají učitelé velké obtíže s tím, aby děti zvládli.**“

Jsou děti častěji šikanovány cestou do školy a ze školy než přímo ve škole? Nebylo prokázáno. Spíše většina šikany se odehrává ve škole o přestávkách, v šatnách, na WC nebo na dalších místech, kde jsou děti bez dozoru. Méně nápadným způsobem se tak děje ovšem nejednou i v přítomnosti pedagoga.

Co učitel považuje za nevinnou legraci a co někdy také nevinnou legrací je, může být ve skutečnosti předehtou nebo nácvikem šikany, která propukne naplno, jakmile se pedagog vzdálí. Pro oběť může být taková situace zvlášť deprimující.

Na druhé straně ovšem vůči šikaně na ulici jsou děti častěji bezbranné, ve škole se přece jen většinou objeví na obzoru pedagog nebo slušní spolužáci, zejména z vyššího ročníku, a agresori se stáhnou.

Šikana ve škole je jistě stejně stará jako škola sama, děti by nebyly dětmi, kdyby silnější nikdy neubližovali slabším. Zlomyslnost a krutost jsou odvěké lidské nectnosti. Nás ovšem především zajímá, zda a jak šikany přibývalo v posledních několika desetiletích, kdy existuje přibližně stejný školský systém. Pro přesnou odpověď na naši otázku by musely být k dispozici srovnatelné časové údaje z minulosti a současnosti, které samozřejmě získat nemůžeme. Máme jen dohady a dohady. Silní samozřejmě ubližovali slabším vždycky, ale ve škole byla rozhodně přísnější kázeň. Děti si nemohly vůči učitelům dovolit ani zlomek toho co dnes. Navíc ve školních budovách bývalo patrně i méně prostorů, kde bylo možno uniknout dohledu pedagogů, tedy i méně příležitostí k šikaně.

Všichni mi dáte jistě za pravdu, že za poslední desetiletí agresivita mládeže stoupá. Šikany přibývá, jakož i jiné agrese. Jistý vliv má přísun západních filmů, videoher, nevhodné pořady v televizi, kde jisté násilnosti mají děti na očích každý den a nevhodné chování aplikují na ostatních jako vzor svého filmového hrdiny. I mnoho kreslených pohádek pro děti má agresivní podtext.

Šikana má více příčin. Některé jsou zřejmé na první pohled, jiné objevíme teprve tehdy, když jdeme do hloubky problému. Začneme toto zamyšlení právě jednou takovou skrytou příčinou. **Je to tlak kolektivu, který nutí chlapce nebo mladého muže, aby se choval tak, jak se od muže očekává, aby byl mužně tvrdý, nikoli změkčilý, aby se nebál rány a aby ji v případě potřeby také sám dovedl dát.** V šikaně mezi chlapci můžeme vidět degenerovanou, zvrhlou formu tohoto tradičního **tlaku k mužnosti**, který dnes postrádá řád a legitimitu, ke kterému se společnost jaksi nezná, kterému nedává oficiální, kulturní formu. Tlak na nedostatečně mužného jedince má však ještě hlubší niterný motiv, který nejlépe odhaluje psychologie Junga. Podle něj každý muž má v sobě mužskou i ženskou psychiku, což mezi jinými znamená, že mu nechybějí ženské vlohy k něze, citlivosti,

slabosti. Společnost od něj žádá, aby svou „ženskou polovinu duše“ chlapsky popřel, potlačil a byl vyhraněně mužský, tedy tvrdý, rázný, bojovný. To znamená velké ochuzení, vzdání se celé poloviny sama sebe, a to tak radikálně, že už si vůbec neuvědomujeme, že jsme se něčeho vzdali. Jde o její tzv. **vytěsnění do nevědomí**. A teď k **podstatě šikany**: Když se někdo vedle mě, kdo má být stejně jako já mužně tvrdý, chová nechlapsky, změkčile, probouzí to ve mně přání být také takový. To je pokušení, kterého se nejlépe zbavím, když toho „sraba“ ponížím a zesměšním. Zkratka: **To, co musím v sobě potlačit, potlačuji mimo sebe tím, že trápím toho, kdo to ztělesňuje. Tím sám sobě dokazuji, že nejsem jako on! Dokazuji tak svou mužnost druhým i sám sobě.** (Říčan, 1995, s.29)

Já se domnívám, že mezi další podněty příčin šikany patří touha po moci (Hitler), přání ovládat druhé, touha vidět druhé trpět, jistě i zvědavost, nuda, touha po vzrušení, přání zažít senzací a pro mnohé mladé současnosti „**zažít vzrůšo**“.

V každé nové třídě a výchovné skupině se záhy utvářejí obecně přijímané normy. Po jejich ustavení se již obtížně mění. V infikované skupině, která postrádá obranyschopnost, zpravidla podskupina agresorů uchvátí neformální role vůdců a prosadí své normy jako normy celé skupiny. Doje-li k tomu, nastane situace navozující konformitu i u méně ovlivnitelných jedinců a dochází k bodu zlomu. (Kolář, 2001, s.82)

Proč je v knize o koordinačních problémech kapitola pojednávající o šikaně? Protože **většina dětí s těmito potížemi trpí někdy v životě tím, že se jim ostatní posmívají**. Podíváte-li se na to z různých úhlů – jako ten, komu se ostatní posmívají, jako rodič nebo učitel -, pochopíte, jak hluboký vliv to může mít ne dítě i na jeho okolí. **Dítě, které bylo šikanováno, si bude v dospělém věku přesně pamatovat, kdy a kde k šikaně došlo**. Bude k ostatním dospělým cítit nedůvěru a může mu trvat hodně dlouho, než získá zpět ztracenou jistotu. Některé děti mohou mít v dospělosti psychické problémy a mohou se u nich objevit příznaky deprese vyžadující léčbu. Toto je však zevšeobecnění problému a mnozí rodiče nebudou stejně vědět, proč je jejich dítě šikanováno. **Dítě s koordinačními**

problémy má důvody stát se terčem šikany, a s těmi by jeho učitelka měla být seznámena. Pak je méně pravděpodobné, že bude šikanováno. (Kirbyová, 2000, s.111)

2.3 VYŠETŘOVÁNÍ ŠIKANY

Jak uvádí Kolář (2001, s. 140): „po překonání vlastního šoku a bezprostřední záchrany oběti je nutné organizovat podmínky pro vyšetřování. Prakticky to znamená udělat čtyři věci:

1. Zalarmovat další pedagogy a domluvit se s nimi na spolupráci při vyšetřování

- ❖ *určit, kdo co bude dělat*
- ❖ *dohlédnout nad dozorem dětí, stačí určit dítě*
- ❖ *koordinátorem by měla být osoba, která absolvovala výcvik první pomoci při šikanování*

2. Zabránit domluvě na křivé skupinové výpovědi

- ❖ *zabránit domluvě a ovlivnění svědků hlídáním celé třídy*
- ❖ *nepovolit komunikování mezi žáky*

3. Pokračovat v pomoci a podpoře oběti

a) zajistíme při poranění lékařské ošetření a ohlásíme skutečnost rodičům

b) poskytneme nezraněné oběti podpůrnou pomoc

- ❖ *navodíme pocit bezpečí a ochrany*
- ❖ *je-li to možné, zeptáme se na sled skutečnosti*
- ❖ *zprostředkujeme psychoterapeutickou pomoc*

4. Ohlásíme celou věc policii

- ❖ *oznámíme trestní čin*

Po dokončení nezbytných záchranných a organizačních opatření začne výchovný poradce nebo specialista školy pro prevenci šikanování s vyšetřováním. Opírá se o zásady pro strategii i taktiku vyšetřování uvedené výše. “

I zde platí pětikroková strategie vyšetřování.

1. ochrana oběti

- zmapování vnějšího obrazu šikanování

2. rozhovor s obětí a informátory

- s obětí, pokud to dovolí zdravotní stav
- se svědky mluvíme systematicky
- zjistíme informace od ostatních pedagogů

3. nalezení vhodných svědků

- opíráme se o informace z rozhovorů
- orientujeme se intuitivně

4. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky

- agresora si ponecháme nakonec
- nesrovnalosti řešíme konfrontací
- vyvarujeme se ujasňování rozporů mezi aktéry dramatu

5. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory

- jádro agresorů nechat nakonec
- oni nejúporněji lžou a navozují falešnou stopu

*Podle Říčana (1995, s.50): „se rozumí, že šikanu vyšetřuje a celý případ řeší třídní učitel, který si vyžádá informace od všech vyučujících, případně od dalších dospělých. Ke každému případu závažnějšímu neváhá **přizvat výchovného poradce, případně i psychologa.** Vyšetření šikany bývá obtížné, což ostatně platí*

i pro jiné přestupky, kterých se děti ve škole dopouštějí. Jde ovšem - a to bych rád co nejvíce zdůraznil - o rovnocennou součást pedagogické práce. Jak si při tom učitel počíná, má dokonce mimořádný výchovný význam, ať v kladném nebo záporném smyslu.“

Metody, které má učitel k dispozici při vyšetřování šikany, se v podstatě neliší od některých metod policejního vyšetřovatele. Postupuje samozřejmě laskavěji, šetrněji, ale principy jsou stejné.

Hlavní zásady správného postupu jsou:

- 1) **Chránit zdroj** informací a neprozradit ho
- 2) **Prozradit co nejméně** o tom, co nám už je, a zejména co nám dosud není známo, nebo to nemůžeme dokázat.
- 3) **Vyslechnout poškozeného**, obviněného a svědky každého zvlášť a později jejich výpovědi **konfrontovat**.
- 4) **Všechny výpovědi zaznamenat** pečlivě.

Nepropadněme spravedlivému hněvu natolik, abychom přestali být při vyšetřování šikany objektivní. Je dobře známo, že některé menší, slabší děti druhé nepříjemně provokují, dorážejí na ně slovně i fyzicky, až dojde k odpovídajícímu „trestu“. Co tedy na první pohled vypadá jako šikana, může být právě tato odvěta.

Existují dva hlavní důvody pro zahájení vyšetřování:

1. přímo alarmující signály
2. signály nepřímo varující

V praxi se vyšetřuje šikanování na základě nahodilého alarmu:

- telefonická nebo osobní informace rodičů
- náhlé provalení šikanování
- zoufalá reakce oběti nebo jeho kamaráda

Nepřímé varující signály nejsou tolik zjevné:

- **skryté volání o pomoc:** žák vchází s učitelem do třídy, má nepříznivý emoční stav, zhorší se mu prospěch, nesoustředí se
- **subtilní násilí a manipulace:** žák je izolován, bývá komandován, schovává se mu oblečení a pomůcky, je zesměšňován

2.3.1 POMOC OD PEDAGOGŮ

Podle Říčana (1995, s.54):

- *zachovat klid, neboť rozčílená reakce učitele přivodí agresorům zábavu*
- *pedagog musí šikanu ohlásit řediteli, ten by měl posílit jeho autoritu*
- *ochránit oběť*
- *podílet se na vyšetřování svými informacemi*
- *oznámí třídě, zda a jak budou viníci potrestáni*

Podle Koláře (2001, s.107):

- *absolvovat „kurz první pomoci“*
- *stává se laickým kriminalistou a psychoterapeutem*
- *poskytuje ochranu a emoční podporu oběti*
- *nenechá se zmanipulovat a obelhat*
- *nenechá se vyvést z míry při odporu žáků při spolupráci*

- bude se muset časově a citově angažovat
- zajistí dostatečný prostor pro vyšetřování

Boj proti šikaně a její předcházení je jedním z řady úkolů, které škola má při výchově dětí. Podaří-li se omezit šikanu, klesne počet krádeží a zlepší se i celková atmosféra, kázeň a pořádek ve škole, zvýší se spokojenost dětí s pobytem ve škole. Proto je moudré začít s úsilím o zlepšení poměrů ve škole právě tím, že čelíme šikaně. Děti šikanou skutečně trpí jak v rámci své třídy, tak v rámci celé školy. Nabídneme-li jim pomoc v této záležitosti, získáme poměrně snadno jejich důvěru a spojenectví, iniciativní spolupráci i celkovou ochotu podřízovat se řádu, který jako pedagogové reprezentujeme. (Říčan, 1995, s.47)

2.3.2 STRATEGIE VYŠETŘOVÁNÍ

V praxi můžeme uplatnit především dva typy strategií. Podle úrovně cílů a rozsahu vyšetřování jeden vnější a lokální, druhý vnitřní a globální. Jejich společným jmenovatelem je snaha zabránit prozrazení, kdo o šikaně informoval, tedy ochránit informátory před pomstou agresorů. Vyšetřování obětí a svědků, ale i agresorů je realizováno tak, aby ostatní nemohli vyhodnotit, co kdo řekl. (Kolář, 2001, s.112)

Typy strategií:

A. Vzhledem k úrovni cílů:

- ❖ strategie zmapování symptomů, vnějšího obrazu - jevové stránky
- ❖ strategie postižení vnitřního vývoje - konstelace postojů k šikanování

B. Podle rozsahu vyšetřování:

- ❖ strategie globální - sociometrické šetření celé skupiny
- ❖ strategie lokální - vyšetřování vybraných žáků

Schéma strategie vyšetřování

Lokální a vnější, která je strategií první pomoci

- ❖ rozhovor s informátory a oběťmi
- ❖ nalezení vhodných svědků
- ❖ individuální nebo konfrontační rozhovory se svědky
- ❖ zajištění ochrany obětem
- ❖ rozhovor s agresory, konfrontace mezi nimi

Úkolem strategie první pomoci je zmapování symptomů čili vnějšího obrazu šikanování. Metoda je časově nejméně náročná a je použitelná v rámci tradiční pedagogické odbornosti.

Nejdůležitější je vypracování přehledu hlavních typů agresorů (iniciátorů, aktivních účastníků a agresorů, kteří jsou současně obětí), u jejichž jmen si poznamenejme přesné údaje kdy, kde, jak a komu co udělali. Je to důležité pro úspěšné uplatnění metody vnějšího nátlaku. Potřebujeme to však i pro sebe, abychom byli chráněni před stížnostmi rodičů agresorů. Hlavně při pokročilých šikanách si stěžují rodiče nejenom nadřízeným orgánům, ale komukoliv až po prezidenta republiky a chrání své děti (nebo sebe) za každou cenu. (Kolář, 2001, s.114)

Odborným postupem vždy alespoň orientačně objasníme situaci. Dozvíme se, jak to se šikanováním je. Občas se nám však může stát, že vzhledem k potřebnosti a ofenzivní obraně agresorů i jejich rodičů nelze dosáhnout spravedlivého

potrestání, případně narovnání. Při otevřeném střetu před soudem, případně před nadřízeným orgánem by poznatky neobstály, protože je nelze z různých důvodů dokázat. **Znalost skrytého života skupiny má i v těchto situacích svou důležitost.** Umožňuje zachránit oběti a alespoň částečně pedagogicky řešit onemocnění skupiny. Při dobré spolupráci se školou je například iniciátor šikanování z „organizačních“ důvodů přeřazen do vedlejší třídy a se skupinou se praktikuje celková nebo alespoň dílčí léčba. (Kolář, 2001, s.116)

Jak dále uvádí Kolář (2001, s.116): „**u počátečních šikan** není taktika k získání úplných a hodnověrných výpovědí závislá na speciálních metodách a není nutná psychologická „**tvrdost**“. Metody mají charakter překvapení a skrytosti, abychom vyšetřovaného zaskočili a on nebyl připraven. Neměl by také rozeznat, o co nám konkrétně jde. V tomto smyslu uskutečníme rozhovory s informátory, oběťmi a svědky tak, aby to ostatní nevěděli (je-li to možné). **Poskytuje nám to výhodu překvapení při vyšetřování agresorů a chrání informátory, svědky a oběti před mstou a ovlivňováním.** Bezpečnost vypovídajících zajišťujeme také tak, že uděláme speciální sociometrické šetření celé třídy nebo mluvíme postupně se všemi žáky, a tím zabráníme odhalení, kdo a co na koho prozradil. To se však již jedná o globální strategii, a nikoliv o strategii lokální.“

Nalezení vhodných svědků **u počátečních šikan**, zvláště u dětí, není obtížné. V podstatě jde o to, abychom ve spolupráci s informátory a oběťmi vytipovali žáky, kteří s obětí sympatizují, kamarádí s ní, nebo jí alespoň neodmítají, žáky nezávislé na agresorech, kteří nepřijímají normy šikanování.

2.3.3 BRUTÁLNÍ ŠIKANA

Co se skrývá pod pojmem **neobvyklá šikana**? Je to šikana, která nás může svou podobou šokovat. Její vyhrocený svéráz od nás vyžaduje dílčí úpravu základního postupu. Vzhledem k tomu, jak je skrytý svět šikanování ve školách rozsáhlý a spletitý, není zvláštních forem šikanování tak mnoho. **Nicméně v té nepřehledné**

změti vnějších obrazů existují některé šikany, na které si musíme dát obzvláštní pozor. A to i přesto, že podstata léčby tohoto zla vychází z vnitřních a skrytých zákonitostí, nikoli z nápadných vnějších rozdílů. Formy šikanování mají doplňující, nicméně nezanedbatelný charakter. (Kolář, 2001, s.131)

Neobvyklé formy šikany

Tyto formy šikan skrývají překvapivé nároky na naši osobnost a vyžadují modifikaci vyšetřovacího postupu.

Jsou to dvě skupiny šikan:

1. Většinou se jedná o fyzicky extrémně brutální šikany, kterých se staneme náhodnými svědky a s nimiž jsme konfrontováni neočekávaně. Jde například o výbuch šikany, kdy žáci celé třídy „lynčují“ spolužáka. Může jít také o podobu sexuálního násilí a ponižení, která nás uvede do rozpaků.
2. Druhá skupina zahrnuje nějakou změnu v základním schématu šikanování, což vede ke komplikacím ve vyšetřování i léčbě. Prakticky jde o systémovou odlišnost v organizování života ve škole, nějakou zvláštnost u přímých a nepřímých účastníků a malou míru propojenosti šikany se školou.

Šikana v uzavřených zařízeních

Jde o šikanu v uzavřených zařízeních, jako jsou například učňovské internáty a výchovná zařízení, tzv. „**past'áky**“. Zde velmi často prorůstá parastruktura násilí do oficiální pedagogické struktury a tzv. „**komplot**“ velké šestky dosahuje dokonalé podoby.

Šikanování ve škole se zvláštní organizací výuky

Zvláštnosti v organizaci výuky nezřídka podmiňují počet nakažených skupin šikanováním. Může k němu docházet nejen v kmenové třídě, ale i v propojených třídách apod.

Rasově motivovaná šikana

Mluvíme o ní tehdy, když je násilí ospravedlňováno konkrétní ideologií. Sem patří šikana s **rasovým „nátěrem“**, kdy oběť je **„provinilá“** svou rasou, barvou pleti, národností nebo etnickým původem. Obětí rasové šikany se u nás podle okolností, zejména podle toho, kdo má ve škole či třídě většinu, může stát prakticky kdokoliv. Na běžných školách jsou to většinou žáci patřící k národním menšinám (Romové, Slováci apod.). Na zvláštních školách, kde bývá většina Romů, se obětí obvykle stávají Češi.

Šikana umocněná drogou

Jde o šikanu, kdy agresori jsou bezprostředně ovlivněni alkoholem nebo jinou budivou drogou, například pervitinem. Je u nich prokázána přítomnost drog, podporujících agresivitu.

Šikana, kde vlivní ochránci brání nápravě

Diagnostické a léčebné úsilí je komplikováno silným mocenským a ekonomickým postavením rodičů, příbuzných či známých agresorů. Například rodič iniciátora šikanování je ředitelem ve škole nebo zastává silnou mocenskou pozici, případně je finančním mecenášem školy.

„Dobrovolné“ otročení.

Děti jsou zotročovány **„dobrovolně“**, prostřednictvím peněz hvězdy a manipulátora třídy. Ony samy se aktivně domluví a sepíší seznam, kdo kdy a jakou službu poskytne za domluvený obnos vládci třídy. Jedná se třeba o nošení tašky, oblékání kabátu, kupování svačiny, psaní úkolů apod.

Sexuální šikana

V popředí šikany je sexuální násilí. Někdy bývá iniciátor a hlavní mučitel deviantní osobnost, například sexuální agresor.

Šikana v rámci integrace.

Handicapované dítě, které mělo být integrováno mezi nepostižené děti, je vystaveno šikaně.

(Kolář, 2001, s.131-132)

Každá z těchto výše pojmenovaných šikan může rozvrátit nasměrovanou pomoc. Dva typy šikan se mohou samozřejmě doplňovat a kombinovat.

2.3.4 NÁPRAVA ŠIKANOVANÝCH ŽÁKŮ

Kromě agresorů a obětí se usmíření účastní podle potřeby a možností i další žáci. Závažným úkolem je vybrat co nejpříznivější konstelaci skupiny, aby se nápravy skutečně dosáhlo. Když je to v zájmu věci a je to možné, vždy pozveme žáky, kteří sympatizují s obětí, a další pozitivní třídní autority. Velikost skupiny se pohybuje od dvou do patnácti žáků. V poslední době u učňů připravuji často pouze setkání oběti a agresora. Vždy se to osvědčilo. Nebezpečí tkví především v tom, že agresor obrátí během času pozornost na jinou oběť. Tomu, kdo nemá výcvik ve skupinové práci, doporučuji vzhledem k přehlednosti sestavit co nejmenší skupinu. Cílem setkání je dovést účastníky k porozumění problému, společnému hledání nápravy a usmíření.

Aby porozuměli nepřijatelnosti násilných vztahů i agresori, zařazujeme pro ně cvičení pro „**ponoření se**“ do problému, podporující jejich empatii a náhled. Nejjednodušší způsob je ten, kdy navigujeme agresora sami. Požádáme ho, aby se na chvíli stal obětí, a navozujeme mu představu, že je vystaven „**legracím**“

a srandám“, které dělal on druhým. Rozmlouváme s ním o tom, jak se cítí a jak to vidí v obráceném pohledu.

Následuje omluva agresora oběti a vzájemné usmíření. Po nahlédnutí agresora na problém z druhé strany mu to obvykle jde věrohodněji.

Skupina je instruována ke společnému hledání cesty, jak se dá situace zlepšit. Návrhy postupně předkládají všichni.

Shrne se průběh usmíření, včetně konkrétních nápadů. Domluví se další setkání za přijatelnou dobu. Po stanovené době se uskuteční závěrečné setkání, na němž se posoudí situace. V případě nejistoty ohledně bezpečnosti oběti lze s ní uskutečnit v mezidobí individuální setkání. (Kolář, 2001, s.130)

Důsledky šikany:

Šikana je silným sociálním stresem. Tomuto vymezení odpovídají i poruchy, které se u obětí šikany objevují. **Důsledkem šikany může být aktuální ohrožení psychického i somatického zdraví oběti.** Jsou známy případy těžkých ublížení na zdraví, mohou se objevit i potíže, které by bylo možné zařadit do kategorie **posttraumatické stresové poruchy.** Ty se projevují psychickými i somatizujícími symptomy. **Zvyšuje se sklon k úzkosti, depresivnímu ladění, dochází k akcentaci obranného postoje a senzitivní vztahovačnosti.** Somatické potíže mívají charakter poruch spánku, snížení imunity, větší sklon k prožívání bolesti a celkové nepohody. U šikanovaných jedinců může dojít i k reaktivnímu suicidálnímu jednání.

Nežádoucím dlouhodobým důsledkem je možnost zafixování zkušeností s nepotrestanou šikanou jak v případě agresora a jeho oběti, tak ostatních členů skupiny, kteří šikaně více či méně pasivně přihlíželi. Šikana je vždy záležitostí celé skupiny, resp. instituce. Jejím důsledkem je deformace sociálních vztahů,

*hierarchie rolí a postojů k normám. Nebyla by možná, kdyby ji zbývající členové skupiny odmítli. Dětské agresory se již v posledních ročnících základní školy stávají členy pochybných part. Je zřejmé, že existuje značné riziko jejich budoucí kriminalizace. Nelze sice s jistotou říci, že by trest za šikanu mohl zásadním způsobem ovlivnit jejich další vývoj, ale určité korektivní důsledky by mít mohl, přinejmenším v některých případech. Pasivní účastníci šikany, a v ještě větší míře sama oběť, ztratí potřebný pocit bezpečí. **Negativní zkušenost s týráním, kterému nedokázali zabránit, zvýší jejich nedůvěru ke světu a neruší sebehodnocení.*** (Vágnerová, 2003, s.56)

2.3.5 ÚLOHA RODIČŮ

*Šikanované děti se nacházejí v krajní nouzi. Zoufale potřebují pomoc svých rodičů. Problémem však je, že si velmi často samy o ni nedokážou říct. Nejsou toho z různých důvodů schopné, a to i tehdy, když jsou rodinné vztahy v naprostém pořádku. Dítě má strach z pomsty za „bonzování“. Nerozumí situaci, je dezorientované, prožívá pocit studu, má zábrany mluvit o svém ponížení. Často hledají také příčiny svého utrpení v sobě, ve svých chybách. Namáhavě pátrají, co udělaly špatně a proč je spolužáci nemají rádi. Při podezřelých okolnostech by se měli rodiče pokusit přiblížit k dítěti. Pokud se jim podaří získat jeho důvěru, utišit jeho strach a povzbudit ho, aby se svěřilo, mají téměř vyhráno. Dobré je, když potom rodiče společně hledají a pojmenovávají to, co ho trápí. Měli by proto naslouchat, projevovat citovou podporu a brát všechno, co dítě říká, zcela vážně. Stává se, že mnoho rodičů bývá úplně zaskočeno. **Často pak reagují nevhodně, tj. tvrdě, nedůvěřivě, nerozhodně či nejistě.** Správný postoj je však pouze jeden - **stát pevně v lásce za dítětem.** (Kolář, 2001, s.166-167)*

Jak uvádí Říčan (1995, s.42): „rodiče agresorů se zpravidla vůbec nedovědí, že jejich dítě šikanuje jiné děti, protože se s tím doma zřídka kdy pochlubí. Jestliže je škola informuje o takovém prohřešku, bývá to pro ně někdy příležitost k tomu, aby

dítě nelítostně seřezali, což ovšem - jak už víme - agresivitu spíše podpoří, než oslabí. Mohou však také chování dítěte naopak uvítat jako projev ostrých loktů, se kterými se ve světě - jak oni věří - neztratí. Vůči kritice školy bývají arogantní, na obhajobu dítěte uvedou bez skrupulí cokoli, o čem si myslí, že by mohlo zapůsobit.“

Rodiče obětí se o šikaně dovědí častěji než rodiče agresorů, protože se doma svěří se svým trápením nebo jsou příznaky šikany tak zřejmé, že se rodiče dovítí, oč jde.

Jak uvádí Bourcet (2006, s.43): *„je každodenní konverzace nejlepší způsob, jak zajistit, aby se napadený potomek dokázal vrátit k normálnímu životu, aby obnovil uspokojivý psychologický a citový vývoj, pokračoval v něm a měl stejné zájmy a společenský život jako jeho vrstevníci, Přestože o agresi nemluví přímo, cítí, že ho někdo poslouchá, podporuje, že se má o koho opřít. A to je nejdůležitější!“*

Rodiče se musí snažit o jediné: **aby se jejich dítěti podařilo žít životem, který se bude co nejvíce podobat životu před útokem.** To se snadno řekne, ale hůře provede, protože lehce můžeme podlehnout nadměrnému ochraňování. A to o to více, cítíme-li se vinní, protože jsme nedokázali zajistit jeho bezpečnost, a proto i částečně zodpovědní za nepředvídanou událost.

Samozřejmě, že abychom v sobě našli vnitřní sílu reagovat a nepoddát se násilí či ohrožení, musíme být obdařeni spoustou sebedůvěry. A právě ta může obětem chybět! Naštěstí není ještě pozdě, abyste ji dítěti pomohli získat nebo posílit. Cílem není udělat z něj „zabijáka“ a zapsat je na kurzy sebeobrany. Ale spíše dát mu šanci zažít úspěch, aby mohlo „zazářit“ v oblastech, které zvláště miluje, ať je to sport, hudba, divadlo, humor. Sebedůvěra se šíří rychle, když ji získáte v určité oblasti, „nakazí“ i jiné stránky vaší osobnosti! (Bourcet, 2006, s.61)

Na agresi se stejně jako na úmrtí nebo jinou nešťastnou životní událost nezapomíná. Avšak postupem času je možné se s ní naučit žít, aniž by představovala bolest, handicap nebo brzdu. Aby to mladá oběť mohla dotáhnout až sem, musí se pevně opřít o své okolí, aby se z incidentu dokázala vymanit a uzdravit.

Na pomoc rodičům uvádím užitečné kontakty:

Sdružení linka bezpečí – 800 155 555

www.linkabezpeci.cz

lb@linkabezpeci.cz

Rodičovská linka – 283 852 222

Pondělí 13 – 16 hodin

Středa 16 – 19 hodin

Česká společnost na ochranu dětí

Růžová linka 272 736 263

www.ruzovalinka-praha.cz

pondělí – pátek 8 – 20 hodin

(v ostatní čas záznamník)

Fond ohrožených dětí

224 221 137, 224 236 655

www.fod.cz

pondělí – pátek 8 – 17.30 hodin

Nadace naše dítě

777 800 002

www.nasedite.cz

Asociace občanských poraden

222 780 599

www.obcanske-poradny.cz

Dětské krizové centrum

241 484 149

www.dkc.cz

nonstop

Český výbor pro UNICEF

257 320 224

www.unicef.cz

2.4 TŘÍDNÍ SETKÁVÁNÍ A PRÁCE PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Úkolem programu je co nejdříve detektovat a účinně léčit případné onemocnění.

Na vypracování a schválení programu se podílí všichni pracovníci školy.

Za významné součásti takového programu, jenž má charakter sekundární prevence, považujeme:

- přítomnost specialisty pro prevenci šikanování
- domluvu pedagogů, jak postupovat při řešení šikanování
- depistážní šetření výskytu šikanování
- režim proti šikanování (zahrnuje mimo jiné účinné dozory učitelů o přestávkách, na obědě, školní řád zahrnující „živá“ pravidla proti šikanování, školní schránku apod.)
- vhodný způsob seznámení rodičů s nekompromisním bojem školy proti šikaně (například prostřednictvím rodičovských workshopů, seznámení

s písemnou podobou programu, pomocí informativního dopisu. **Užitečný je i informační leták pro rodiče.**

Chybou školy je, když o šikaně s rodiči nemluví. Naprostým debaklem však je, když rodiče sami žádají o společné řešení šikany, ale škola to odmítne. (Kolář, 2001, s.190)

Ve smyslu cíle, k němuž směřujeme, považujeme třídní komunitu za nejvyšší formu skupinové existence nebo také za synonymum skupinového zdraví. V tomto smyslu je tedy komunita opakem třídy nemocné šikanováním, ve které jsou rozpoutány ničivé a zhoubné síly.

Projevy zdraví spatřujeme zejména:

- ve vytvoření bezpečných a kamarádských vztahů
- v překonání osobních individuálních rozdílů v lásce a tvořivosti
- ve vědomí sebe jako živého organismu, sebereflexi svého zdravotního stavu a schopnosti nastartovat sebeozdravné mechanismy

Komunitní forma existence výrazně posiluje imunitu proti napadení „virem“ šikanování. **Když k onemocnění přesto dojde, umožňuje ho brzy detekovat a účinně léčit.**

Jak uvádí Kolář (1995, s.193): „*vedení třídních setkání se opírá o pět principů*“:

- 1. aktivní podíl členů komunity na plnění cílů*
- 2. vytvoření oboustranné komunikace*
- 3. zvýšení rovnoprávnosti v rozhodování*
- 4. zodpovědnost ke komunitě*
- 5. zážitkové učení*

Ani ustavení komunity, například prostřednictvím ZIP, není trvalá záležitost. Neustále existují entropické síly, které samovolně komunitu zevnitř, ale i zvnějšku rozkládají. I když za konečný cíl považujeme pozitivní rozvoj osobnosti dětí a jejich kvalitní vzdělání, prioritou musí být pečlivá reflexe zdravotního stavu komunity, která je nezbytná k jejímu zachování.

Každá komunita má svůj vyměřený čas, podobně jako člověk. Například komunita vytvořená v první třídě základní školy má šanci žít devět let. Je to krásná představa, že by děti mohly žít takovou dobu v bezpečí a lásce. Nicméně je to těžký úkol a poměrně mnoho komunitních „vlaštovek“ se svého požehnaného věku nedožije (většina škol v naší republice nemá s komunitou nic společného). (Kolář, 2001, s.196)

Co mě práci proti šikanování nejvíce šokovalo? Když jsem se dočetla, že prevence šikany má důležitou složku výchovy a tou je výchova k násilí. Copak již není dost násilí? To byla má první reakce. Další řádky mi dokázaly, proč je to správné. Naší povinností je vychovávat děti tak, aby se dovadly prát, aby se nebály ránu přijmout ani ránu dát. A aby zároveň tuto svou schopnost užívaly k dobrému. Aby dítě obstálo ve fyzickém střetnutí, to má být základním cílem tělesné výchovy, stejně jako šerm se zbraní býval základní disciplínou výchovy mladých šlechticů. Trenéři bojových sportů se zaměřují na děti, které mají předpoklady vítězit v soutěžích.

Potřebujeme výcvik zaměřený tak, aby každé zdravé dítě dosáhlo určité minimální úrovně v síle, dovednosti, nebojácnosti a otužilosti. Výchova k násilí má začít brzy. U batolete je to „kočkování“ s rodinnými příslušníky. Všechno má být v legraci, ale s vědomím, že jednou se naostro utká s „drakem“. **Zároveň s výchovou k násilí je ovšem na druhé straně třeba od nejútlejšího věku pěstovat soucit, učit dítě ohleduplnosti vůči zvířatům i druhým dětem.**

Po celé dětství a mládí je pak nutné, aby každý nácvik chvatů a úderů byl doprovázen - a jak je pravidlem v dobrých kurzech sportovního karate - výchovou ke kázni a sebeovládání.

Sám autor Říčan (1995, s.93) k tomuto udává: „*Jsem si dobře vědom, na jaký odpor moje pojetí výchovy k násilí narazí. Nedomyšlené odsuzování násilí je příliš pevně zakotveno v běžné společenské mentalitě, než aby tomu mohlo být jinak. Ze zkušeností získaných při akci Bílého kruhu bezpečí proti šikaně a z diskusí na toto téma soudím, že právě rodiče šikanovaných dětí mívají úzkostný vztah k násilí, který lze vyjádřit zásadou, že **slušný člověk se nepere.***“

Narazili jsme na obecnou tendenci ignorovat vážnost současné krize školy i společnosti, zakrýt drsnou realitu nezvládnutelného násilí a doufat, že rostoucí problémy se nějak vyřeší, pojedeme-li ve vyjetých kolejích. Šikanu na školách lze při pevné vůli omezit. Je známa a už i vyzkoušena řada prostředků, kterých mohou použít pedagogové, rodiče, aby se škola stala místem, kde je naplňováno právo dětí žít v bezpečí a svobodě, aby to mohla být skutečná *dílna lidskosti*.

2.5 PREVENCE ŠIKANY A AGRESIVNÍHO CHOVÁNÍ

Podobně jako je tomu u většiny nemocí, i o šikaně platí, že je mnohem snadnější, účinnější a levnější zlu předcházet, než je později, možná už příliš pozdě odstraňovat nebo proti němu bojovat. To platí jak pro školní, tak i pro rodinnou výchovu.

Prevence šikany je na místě jak tam, kde k ní dosud nedochází, resp. kde nebyla upozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly. Metody prevence jsou v obou případech přibližně stejné. **Nebezpečí šikany můžeme snížit především uplatňováním některých zásad, které všeobecně prospívají dětskému duševnímu a mravnímu vývoji a pomáhají vytvářet dobré vztahy v rodině i ve škole.** Protože však právě tyto zásady jsou v současné škole silně zanedbávány, nezbyvá než je připomínat! **Z hlediska šikany a jiných projevů dětské agrese, jejichž narůstání nás varuje před hlubokým rozkladem společnosti, získává uplatňování těchto zásad novou, ještě větší naléhavost.**

Podívejme se teď na školní třídu z jednoho důležitého, ale většinou opomíjeného hlediska. Tak jako v každé lidské skupině a v každém vztahu, i zde stále jde mimo jiné o to, kdo bude mít vliv na to, co se bude společně dělat a jak se to bude dělat. Zde se každý tak trochu – a někdy velmi silně – snaží prosadit svá přání, uplatnit svou vůli. A často můžeme přímo říci, že probíhá boj o moc, tu spíše otevřený, tu spíše skrytý. Každý tu má svůj zájem a ty zájmy se trochu rozcházejí. **Především je tu zájem učitele, aby děti věnovaly pozornost učení, aby nerušily ostatní, aby ho poslouchaly. Teoreticky je to společný zájem učitele a dětí.** Zájem dětí o školní práci ovšem kolísá, často převládá zájem bavit se po svém, nejednou právě na účet pedagoga. Vzniká napětí, konflikt, stálý boj učitele se třídou o udržení kázně.

Děti se navzájem škádlí, dostávají se do sporů a opět se usmířují, soupeří o prestiž a vliv, bojují o moc. Učitel se musí prosadit jako ten, kdo má v těchto sporech - pokud přesáhnou únosnou míru - poslední slovo, kdo bývá soudcem a někdy i vykonavatelem rozsudku. Jeho úkolem je prosazení spravedlnosti mezi dětmi. A prosazování spravedlnosti odedávna znamená především ochranu slabších před silnějšími, ať už jde o ty, kteří mají silnější svaly, vyšší inteligenci, plnější peněženku, nebo ty, kdo jsou ve většině, která utlačuje menšinu.

Učitel má a může důsledně sledovat strategii založenou na podpoře outsiderů. Může si záměrně všímat dětí plachých, úzkostných, nějak handicapovaných, méně výřečných, méně sympatických, izolovaných. Může využívat každé příležitosti k tomu, aby je povzbudil, dodal jim odvahy, posílil jejich sebevědomí, ujistil je, že jsou stejně hodnotné jako ti ostatní, aby jim dal příležitost v něčem vyniknout, zapojit se do nějaké společné činnosti, zapadnout lépe do kolektivu.

Pokud nechceme, aby ve třídě vládl krutý „**zákon smečky**“, musíme mít dobré informace o tom, co se v ní děje. Děti mají silnou potřebu svěřovat se, je jen třeba podporovat je v tom, zvláště tím, že se jich budeme vyptávat na věci, které je zajímají, a budeme jim skutečně naslouchat, aniž bychom je na každém kroku mentorovali. V atmosféře laskavé důvěry jim pak „**vyklouzne**“ i to, co nechtěly. Je třeba projevovat porozumění pro jejich slabosti a prohřešky.

Platí zásada:

Čím jsme celkově shovívavější, tím rozhodněji můžeme trvat na několika zásadách, které jsou skutečně důležité.

A není nic důležitějšího – mravně, psychologicky i pedagogicky – než aby děti měly ve škole pocit bezpečí před vrstevnickou agresí. (Říčan, 1995, s.71-74)

Jak uvádí Kolář (2001, s.198): „*model ucelené pomoci má sedm vrstev:*

Schéma prevence školních šikan

- 1) Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.*
- 2) Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detektovat a účinně léčit.*

- 3) *Odborné služby resortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry, diagnostickými ústavy apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.*
- 4) *Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry (zejména při brutálních a kriminálních šikanách).*
- 5) *Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.*
- 6) *Kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.*
- 7) *Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je například Amnesty International v ČR, Občanské sdružení proti šikanování apod.“*

Šikaně lze nejlépe předejít vhodnou prevencí: *zaměstnat potenciálního agresora činnostmi, pokud možno ho za odvedenou práci pochválit, učit děti sociálním dovednostem, povzbuzovat empatii, posilovat ve třídě a ve škole demokracii (ptát se dětí na jejich názory a přání, diskutovat s nimi, učit se toleranci k odlišným názorům, otevřeně informovat rodiče o problémech školy, událostech, chybách a problémech, ke kterým došlo atd.)*

Myslím, že tato pravidla se také slučují s podporou interkulturní výchovy ve třídě, ve škole. (<http://tolerance.cz/kurzy/drahonovska.htm>)

Jak uvádí Horák (2001, s.78-79): „**stanovuje pro prevenci šikany následující požadavky na pedagogické i sociální prostředí školy:**

- a) posilovat demokracii ve třídě a ve škole, především rozvíjet komunikaci a samostatné odpovědné chování žáků, dávat žákům při vhodných příležitostech možnost volby, pěstovat žákovskou samosprávu, informovat otevřeně rodiče o problémech školy, podněcovat jejich zájem se školou spolupracovat a umožnit jim co nejčastěji přístup do školy. Základní podmínkou však je naučit učitele demokraticky řídit třídu prostřednictvím nácviku manažerských dovedností.*
- b) podporovat autoritu učitele. V tom by měl být učiteli nápomocen především ředitel školy, tím, že stojí za svými učiteli, podporuje je za všech okolností a pomůže jim silou své autority a svých pravomocí řešit obtížné výchovné situace.*
- c) orientovat se na podporu outsiderů. Všimát si dětí plachých, úzkostných, nějak handicapovaných, méně chápavých, méně výřečných, izolovaných apod. a při každé příležitosti je povzbudit, dát jim příležitost v něčem vyniknout, zapojit je do společné činnosti. Nedopustit, aby se jim ostatní posmívali a ubližovali jim.*
- d) vštěpovat dětem základní mravní hodnoty naší společnosti jako je úcta ke každé lidské bytosti, tolerance k odlišnostem, solidarita, soucit, obětavost, čest, ochrana slabšího. Oceňovat nejen pokroky v učení, ale i v chování.*
- e) učit děti spolupracovat při všech školních činnostech, které k tomu dávají příležitost.*
- f) ochraňovat děti před vlivem mediálního násilí a pornografie. Tento úkol by měl být určen především rodičům, Škola v něm může napomoci osvětou.*
- g) zajišťovat dozor nad dětmi pokud možno ve všech prostorách školy.*

h) věnovat zvláštní pozornost výchově dětí agresivních a z rodiny nedostatečně socializovaných. Učit je sociálním dovednostem, rozvíjet u nich empatii tím, že jim sami poskytneme citový příklon, co nejvíce je chválit za vhodné chování, zaměstnávat je činnostmi, které jsou pro ně atraktivní tak, aby mohli být úspěšní a aby rozvíjeli své zájmy, pomáhat jim, aby si vybudovali osobní perspektivu.“

Konkrétní rady učitelům k prevenci je možno shrnout do následujícího seznamu doporučení:

- nežádoucí chování potlačit hned v zárodku. Nedopustit, aby se šířilo i mezi ostatní žáky
- procházet celou učebnou a sledovat chování všech žáků
- zastavit se nad žákem, který vyrušuje, a chvíli nad ním postát, aniž se přeruší výuka
- užívat očního kontaktu se všemi žáky. Setrvat pohledem na žákovi, který se chová nevhodně a tak mu dát najevo, že o jeho přestupku víme
- udržovat pozornost žáků průběžným kladením otázek k probíranému učivu
- pomáhat žákům s prací a povzbuzovat je
- od žáků vyžadovat, aby učiteli projevovali přiměřenou úctu: žáci pozdraví při vstupu učitele do třídy, při odpovědích sedí vzpřímeně nebo se postaví, dají učiteli ve dveřích přednost apod.
- rozsadit žáky, kteří vyrušují
- snažit se o poutavou výuku

Zaměřit se na prevenci nevhodného chování žáků je jistě účinnější, než nevhodné chování trestat. Předpokladem toho, aby učitel nevhodnému chování dokázal předcházet, je jeho kvalitní profesionální příprava, zejména rozvoj řady profesionálních dovedností.

„Šikanu lze tímto způsobem zastavit, avšak nelze zabránit tomu, aby se později neopakovala.“

(Kolář, 2001,143)

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI

Cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit a porovnat výskyt šikany na různých typech škol a vyhodnotit výběrový vzorek adolescentů. Zjistit a vyhodnotit postavení mentálně retardovaných v sociální skupině.

Mým cílem nebylo přinést do teoretické problematiky nové poznatky, ani vyvracet již prokázané a ověřené skutečnosti, ale šlo mi především o ilustraci této problematiky na konkrétním vzorku populace. V neposlední řadě to byla pro mě cesta k ověření znalostí a dovedností při zpracovávání empirického průzkumu formou rozhovoru a dotazníku.

Získané výsledky by mohly sloužit jako podklady k návrhům a opatřením pro školu, na níž působím, a odbor prevence a sociálních věcí Městského úřadu ve Frýdlantu.

3.2 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU A PRŮBĚH PRŮZKUMU

Tento dostupný vzorek mládeže byl vybrán na **Střední škole hospodářské a lesnické Frýdlant**, která vznikla sloučením několika středních škol našeho výběžku: Střední zemědělské školy a Obchodní akademie Frýdlant, Odborného učiliště a Praktické školy Frýdlant se Středním odborným učilištěm a Učilištěm Frýdlant, kdy vzniká **Střední škola hospodářská Frýdlant** a k nim se po roce připojila **Střední škola lesnická Hejnice**. Vzniklo tak od 1.4.2007 vzdělávací zařízení, které je schopné poskytnout vzdělávání širokému okruhu uchazečů nejen z Libereckého kraje.

Součásti Střední školy hospodářské a lesnické:

1. **Střední odborná škola** a to **Obchodní akademie a Škola zemědělská** se zaměřením na agropodnikání ve Frýdlantu a **Ochrana přírody a životního prostředí** v Hejnicích, které jsou zakončeny maturitou.
2. **Střední odborné učiliště** s různými tříletými učebními obory a s možností pokračování v maturitním nástavbovém studiu po úspěšném absolvování učebního oboru, a to jak v denním dvouletém, tak i dálkovém tříletém studiu při zaměstnání.
3. **Odborné učiliště**, kde na tento obor jsou přijímáni absolventi základní školy speciální (dříve zvláštní školy), anebo žáci s ukončenou školní docházkou v nižším stupni základní školy.
4. **Učiliště**, které umožňuje další vzdělávání absolventům základní školy speciální v méně náročných dvouletých učebních oborech.
5. **Praktická škola**, která umožňuje další vzdělávání absolventům základní školy praktické a speciální v jednoduchých učebních oborech.

Jedná se o studenty jedné školy, kde jsou zastoupeny téměř všechny stupně středního školství. V tomto případě byli osloveni studenti prvních a druhých ročníků této školy. Věkově si jsou velice blízcí.

Konkrétně se jedná o tyto třídy:

- Tříletý učební obor „**Pekař – pekařka**“ – 2. ročník – absolventi základní školy, dokončená povinná devítiletá docházka, ve třídě jsou v tomto školním roce pouze dívky. Jinak je obor vhodný i pro chlapce, jak udává název oboru.
- Tříletý učební obor „**Kuchař - číšník pro pohostinství**“ - 1. ročník - absolventi základní školy, dokončená devítiletá školní docházka, při přijetí je kritériem prospěch i chování, protože jde o reprezentativní obor školy na veřejnosti při různých rautech a výročních akcích města.
- Tříletý učební obor „**Pečovatelské práce**“ - 2. ročník - absolventi základní školy praktické, dokončená devítiletá školní docházka, ve většině případů studují tento obor pouze děvčata, ale v tomto případě se zde vyskytují i chlapci, které vždy rád uvítá personál zdravotnických zařízení.
- Tříletý učební obor „**Kuchařské práce**“ - 1. + 2.ročník - absolventi základní školy praktické, dokončená devítiletá školní docházka i ze základní školy z nižšího ročníku, učební obor si volí jak děvčata, tak i chlapci.
- Dvouletý učební obor „**Stavební výroba**“ - 1.ročník - absolventi základní školy praktické, dokončená devítiletá školní docházka i na Základní škole z nižšího ročníku, učební obor pro chlapce.

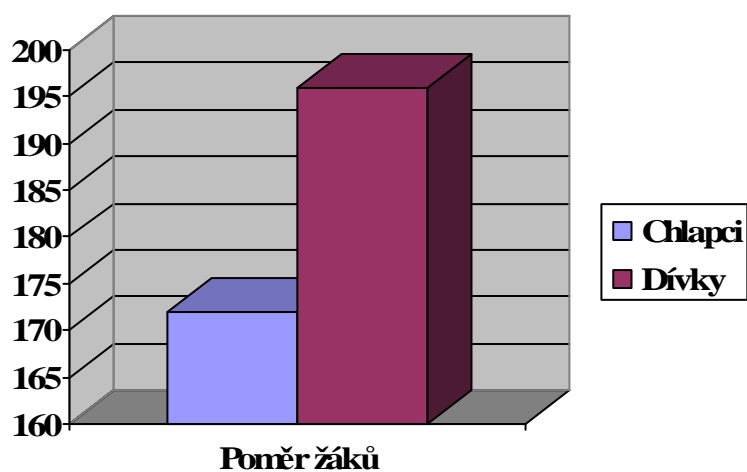
Tento dostupný vzorek o celkovém počtu 60 studentů zahrnuje:

- ❖ u metody rozhovoru 15 dívek a 10 chlapců
- ❖ u metody dotazníku 12 dívek a 23 chlapců.

Tabulka č.2: Poměr žáků ve škole

Škola celkem	368
Dívky	196
Chlapci	172

Graf č.1 k tabulce č.2: Poměr žáků ve škole

Tato cílová skupina tvoří 16,3% z celkového počtu žáků studujících v budově „A“. Výsledky šetření nelze zobecňovat, protože nejsou zahrnuti studenti všech dostupných tříd na této škole sídlících ale v jiných budovách.

Popis zkoumaného vzorku

Pro zjištění četnosti a formy šikany na odborném učilišti bylo vybráno 60 učňů ve věku od 15 do 18 let.

Pro dotazník bylo vybráno 35 učňů:

9 žáků 1. ročníku učebního oboru stavební výroba. V této třídě jsou pouze chlapci. Další skupinu 26 žáků 2. ročníku učebního oboru pečovatelské práce a kuchařské práce. V této skupině je 12 dívek a 14 chlapců. Společně se zde vyučují všeobecně vzdělávací předměty a na odborné předměty se skupina dělí na dvě samostatné učební jednotky.

Pro rozhovory bylo vybráno 25 žáků.

Z 1. ročníku učebního oboru kuchař - číšník šlo o 10 dětí, z nichž 4 byli chlapci. Z 2. ročníku učebního oboru pekařka byla využita celá třída, která čítá pouze 4 děvčata. Z 1. ročníku učebního oboru kuchařské práce poskytlo rozhovor 11 žáků, z nichž bylo 6 chlapců.

Průzkum probíhal přibližně dva měsíce, během běžných vyučovacích hodin občanské výchovy. Ve třídách byla s žáky vedena diskuse na téma šikany. Žáci měli možnost vyjádřit se k této problematice, říci své názory a seznámit ostatní se svými zkušenostmi se šikanou ze základních i speciálních škol, kde předtím působili. Většina se ale vyjádřila velice obecně a vlastní zkušenost otevřeně přiznali pouze dva žáci.

Náhoda tomu chtěla, že jeden byl v pozici oběti a druhý v pozici agresora. Bohužel přes potrestání agresora, ke kterému se veřejně přiznal, není dodnes o své

vině přesvědčen. Má za to, že jeho nevhodné chování: posměch, ponižování a zbití ke slabšímu, lehce tělesně postiženému spolužákovi, nebyla šikana.

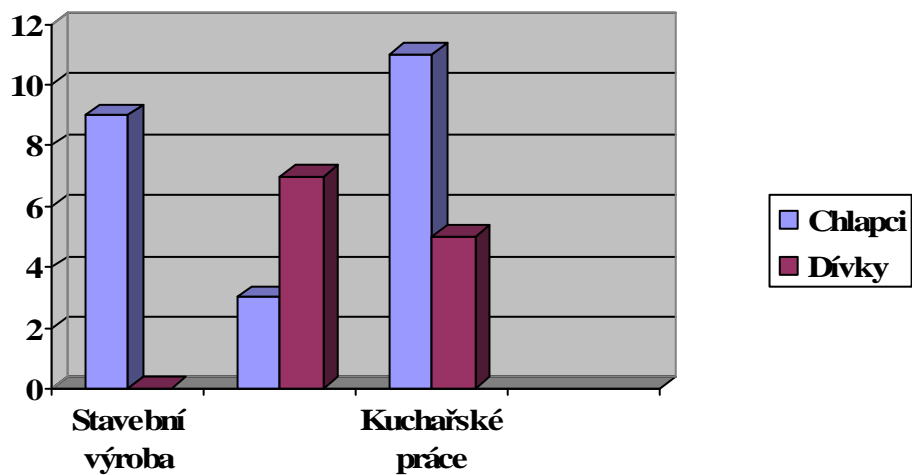
Na závěr besed byli žáci požádáni, aby vyplnili dotazník, pomocí kterého probíhal samotný průzkum četnosti a formy šikany na odborném učilišti. Někteří nejprve odmítli dotazník vyplnit, ale při zjištění, že je anonymní, jej vyplnili.

Ve volných chvílích bylo dohodnuto s konzultanty přijít na rozhovor a nerušeně bylo možno s jednotlivci probrat jednotlivé otázky. U slabších žáků byly položeny dotazy, rozumí-li dané otázce, popřípadě jim byla formulována ještě jednou s použitím jiného slovosledu. Po položení otázky jim byl ponechán čas na rozmyšlenou, ale většinou této fáze nebylo zapotřebí. U některých jsem byla překvapena rychlou odpovědí a samostatností při sdělení příkladů, jak k šikaně došlo.

Popis zkoumaného vzorku: Tabulka č.3 pro dotazník

Obor	Ročník	Počet žáků	Z toho dívek
Stavební výroba	1.	9	0
Pečovatelské práce	2.	10	7
Kuchařské práce	2.	16	5
Celkem		35	12

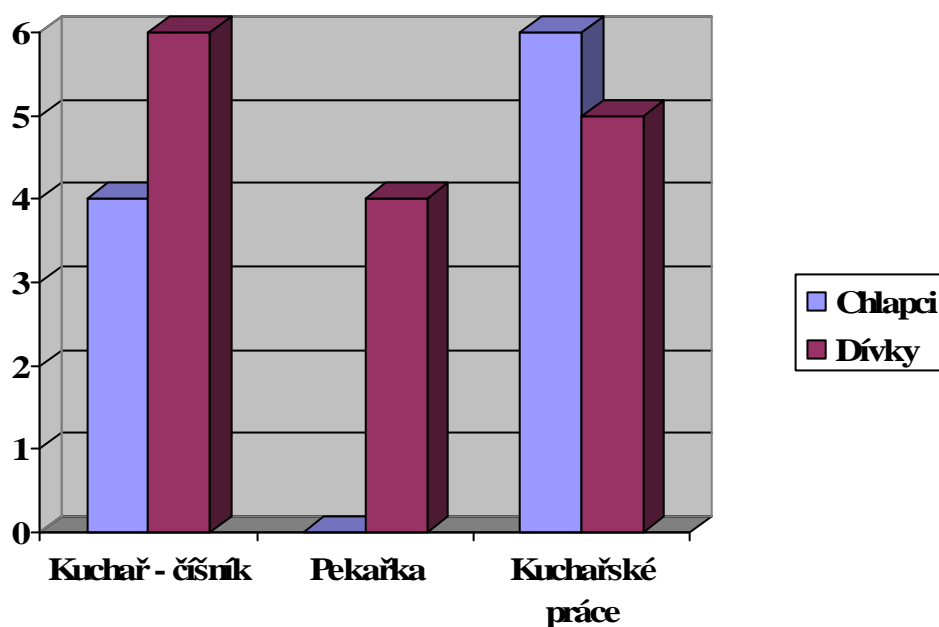
Graf č.2 pro dotazník k tabulce č.3: Popis zkoumaného vzorku

Tabulka č.4 pro rozhovor: Popis zkoumaného vzorku

Obor	Ročník	Počet žáků	Z toho dívek
Kuchař číšník	1.	10	6
Pekařka	2.	4	4
Kuchařské práce	1.	11	5
Celkem		25	15

Graf č.3 pro rozhovor k tabulce č.4: Popis zkoumaného vzorku

3.3 POUŽITÉ METODY

- a) **rozhovor** – jako základní metoda ke zjišťování informací
- b) **dotazník** – jako doplňková metoda k doplnění informačních zdrojů při zjišťování základních informací o formě a četnosti výskytu šikany

3.3.1 ROZHOVOR

Rozhovor patří mezi explorativní metody, které spočívají na dotazování se klienta k formulaci problému. Během něj lze očekávat odpovědi verbální v rámci

položených otázek k dané problematice, ale i cenné odpovědi neverbální (mimoslovní). Kladem je bezprostřední styk tazatele a tázaného.

Jeho cílem bylo získat podklady pro ověření nastavených předpokladů v rámci způsobu vlastních poznatků se šikanou.

Zvolené otázky rozhovoru byly otevřené, aby se dotazovaný mohl vyjádřit k danému tématu svými slovy a svým pochopením daného dotazu k uvedené problematice. Všichni oslovení se rozhovorů zúčastnili. Uvedený počet mohl být zpracován na 100%. Otázky v počtu deseti byly taktéž zodpovězeny všechny.

Schéma otázek rozhovoru:

Skupinám byly pokládány stejné otázky v individuálně vedeném rozhovoru. Jejich cílem bylo získat a zjistit co nejvíce informací o jejich zkušenostech a poznatcích s celosvětovým problémem, kterým šikana zajisté je a ke kterým patří. Respondenti odpovídali na 10 otázek. (viz příloha č.1)

Otázka č.1 - měla zjistit co vědí o šikaně.

Otázka č.2 - zkoumat proč se vyskytuje šikana.

Otázka č.3 – měla vyjádřit vlastní názor na existenci šikany.

Otázka č.4 - zjistit vlastní výskyt na škole.

Otázka č.5 - zjistit předešlé zkušenosti.

Otázka č.6 - poukázat na lidské vlastnosti a umění žít v kolektivu.

Otázka č.7 - vyzkoumat účast na šikaně.

Otázka č.8 – zabývat se otázkou případné pomoci.

Otázka č.9 - monitorovat oběti šikany.

Otázka č.10 - posuzovat lidskost v zásahu proti šikaně.

3.3.2 DOTAZNÍK

Dotazník byl použit jako dílčí metoda, která slouží k hromadnému zjišťování potřebných údajů. Jde o explorativní písemnou metodu, u které je třeba dbát na přesnost a vyjadřování se v otázkách. Dotazník je stejně jako rozhovor založen na introspektivní výpovědi tázané osoby. Jeho předností je malá časová náročnost a získání mnoha údajů během krátké doby od více osob současně. Jeho negativem je omezení osobního kontaktu a ochota pravdivě vypovídat.

I jeho cílem bylo získat a zjistit další podklady pro ověření předpokladů vycházejících ze zjišťovaných skutečností výskytu šikany na škole a pocitu mentálně retardovaných v sociální skupině. Vzhledem k tomu, že byly osloveny tři odlišné skupiny učebních oborů, byly získány poznatky jak od třídy kombinované v zastoupení pohlaví, tak i od třídy tvořené pouze skupinou chlapců.

Respondenti odpovídali na 15 otázek zakroužkováním správné odpovědi podle svého názoru a mínění. Tyto otázky měly za úkol doplnit a dokreslit otázky, které byly položeny v rozhovoru.

Schéma dotazníku:

Dotazník se skládá ze dvou částí:

- první je zaměřena na třídní kolektiv
- druhá je zaměřena na školu jako celek

Dotazník je anonymní, žáci vyplní pouze školu, datum, třídu, pohlaví a odpoví na uvedené otázky již popsaným způsobem. Ke zjištění četnosti a formy šikany v třídních kolektivech a na odborném učilišti jako celku byl použit nestandardizovaný dotazník (viz příloha č.2), který byl vypracován podle

depistážního dotazníku šikanování II. (Kolář, 2001, s.224) Bylo v něm použito kombinovaných otázek pro volbu přiměřené odpovědi s možností vlastního pojetí a vyjádření se k problematice. Návratnost dotazníků byla 100%. Pro zpracování bylo možno využít všech vrácených dotazníků, neboť byly řádně a úplně vyplněny.

Otázka č.1 - měla za úkol zjistit, jak se dítě cítí ve svém kolektivu.

Otázka č.2 - měla zjistit, má-li dotazovaný kamaráda.

Otázka č.3 - vyzkoumat, je-li ve třídě nějaká parta.

Otázka č.4 - zjistit, byl-li jedinec v kontaktu se šikanou.

Otázka č.5 - podat odpověď na osobní kontakt se šikanou.

Otázka č.6 – zabývat se místem šikany.

Otázka č.7 - sledovat způsob ubližování jedinci.

Otázka č.8 - dokreslit četnost ubližování.

Otázka č.9 - zjistit, je-li sbližovatel z půdy školy.

Otázka č.10 – vydedukovat způsob ubližování.

Otázka č.11 - vyzkoumat četnost ubližování.

Otázka č.12 - dokreslit místo ubližování.

Otázka č.13 - zaměřit se na informovanost okolí o skutečnosti.

Otázka č.14 - prozkoumat pomoc dotyčnému.

Otázka č.15 - posoudit potrestání aktéra.

3.4 STANOVENÍ PŘEDPOKLADŮ

Stanovení předpokladů vychází z poznatků, které jsou o zkoumané problematice (tj. šikaně a agresivním chování u adolescentů) známy z teoretického zpracování problému a částečně vycházejí z praktické zkušenosti.

Tyto teoretické poznatky a praktické zkušenosti se při tomto průzkumu buď potvrdí, nebo vyvrátí. Předpoklady vlastně rozvíjejí poznání daného problému tím, že jej potvrzují nebo zpochybňují. V tomto případě jde spíše o vyvozování předpokladů za všeobecnější teorie a praxe.

Předpoklady práce byly rozděleny do tří základních předpokladů a dalších dílčích předpokladů, které pomohly při pracování získaných informací.

3.4.1 ZÁKLADNÍ PŘEDPOKLADY

1. Lze předpokládat, že mentálně retardovaní jsou častější obětí, mohou být vzdělanějšími ponižováni (ověřováno rozhovorem a to otázkou č.5,7, ale i dotazníkem a to otázkou č.1,2,3,7).
2. Lze předpokládat, že skoro deset procent obětí šikany se s ní setkává i na střední škole (ověřováno rozhovorem a to otázkou č.4,5,9 a dotazníkem otázkou č. 5,9).
3. Lze předpokládat, že oběti šikany trpí více psychicky než fyzicky (ověřováno rozhovorem i v dotazníku otázkou č.7).

3.4.2 DÍLČÍ PŘEDPOKLADY

Dílčí předpoklady:

1. Lze předpokládat, že čtyřicet procent žáků se s šikanou osobně setkala (ověřováno pomocí dotazníku a to otázkou č. 4, 5, 9).
2. Lze také předpokládat, že většina těch, kteří jsou šikanováni, se setkává se šikanou psychickou, nežli fyzickou (ověřováno pomocí dotazníku otázkou č.7, 10.).
3. Lze předpokládat, že většina žáků poznala šikanu i u svých sourozenců (ověřováno z rozhovorů – otázkou č.7, 9).

3.5 ZÍSKANÁ DATA A JEJICH INTERPRETACE

Data byla získána dvěma explorativními metodami.

- 1) za pomoci ústního dotazování v rozhovoru
- 2) za pomoci písemného vyplňování standardizovaného anonymního dotazníku.

3.5.1 ROZHOVOREM

➤ *Co je šikana?*

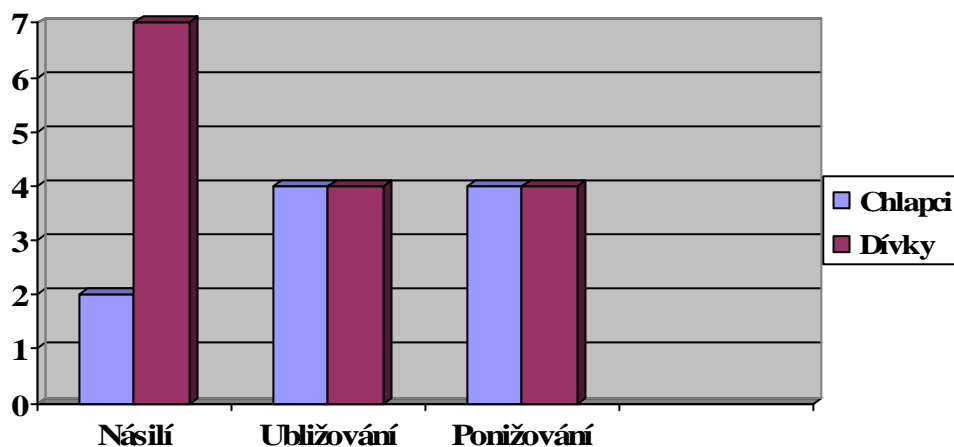
Tato otázka měla zjistit, co učni vědí o šikaně. Každý z nich samostatně dokázal říci její charakteristiku. Nejčastěji bylo v jejím popise zmiňováno násilí, což byla

nejčastější a převažující odpověď od dívek, a to v 7 případech a u chlapců pouze ve 2 případech. Ve stejném poměru se objevovala odpověď pod ubližováním u chlapců i dívek v počtu 4 a ponižováním opět v počtu u 4 dívek i chlapců. Dále bylo zmiňováno, že šikana je cosi ošklivého a že by neměla být.

Tabulka č.5: Pojem šikana

Obor	Třída	Dívky			Chlapci		
		Násilí	Ubližování	Ponižování	Násilí	Ubližování	Ponižování
Kuchař - číšník	1.	2	1	3	1	2	1
Pekařka	2.	2	1	1	0	0	0
Kuchařské práce	1.	3	2	0	1	2	3
Celkem		7	4	4	2	4	4

Graf č.4 k tabulce č.5: Pojem šikana

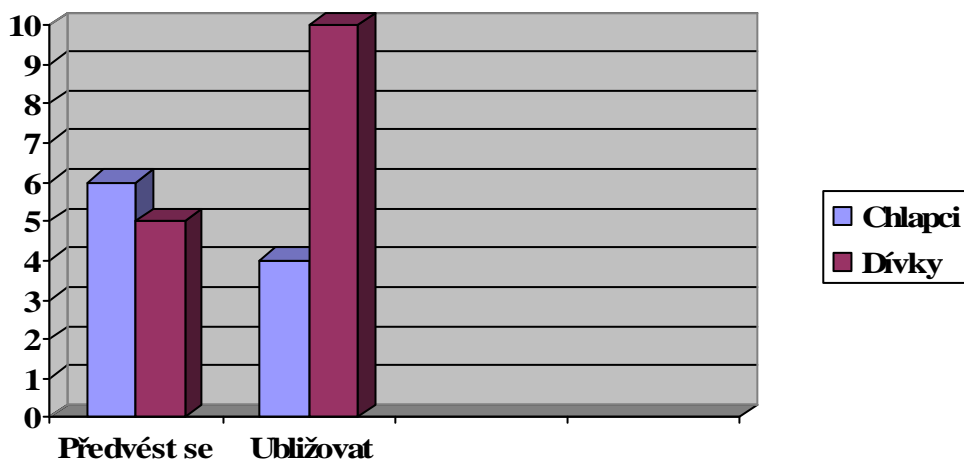
➤ ***Proč si myslíš, že je šikana?***

Odpověď byla hledána v položení otázky, proč se šikana vůbec vyskytuje. Mezi nejčastější odpovědi bylo, že se určití jedinci chtějí zviditelnit. Mnozí se snaží před ostatními předvádět a získávat tak pozornost na svou osobu. Zaznělo také, že vládne jakási chuť někomu ublížit. Jako třeba ponížit ho a zesměšnit. Výsledky jsou dány do tabulky s hodnotami pro ubližování s počtem 10 u dívek a 4 u chlapců, ale v předvádění se vládli kluci v počtu 6 ku 5 dívkám. Celkem jde o 14x uvedené ubližování, což je z 56%.

Tabulka č.6: Důvod šikany

Obor	Třída	Dívky		Chlapci	
		Předvést se	Ubližovat	Předvést se	Ubližovat
Kuchař - číšník	1.	2	4	2	2
Pekařka	2.	1	3	0	0
Kuchařské práce	1.	2	3	4	2
Celkem		5	10	6	4

Graf č.5 k tabulce č.6: Důvod šikany

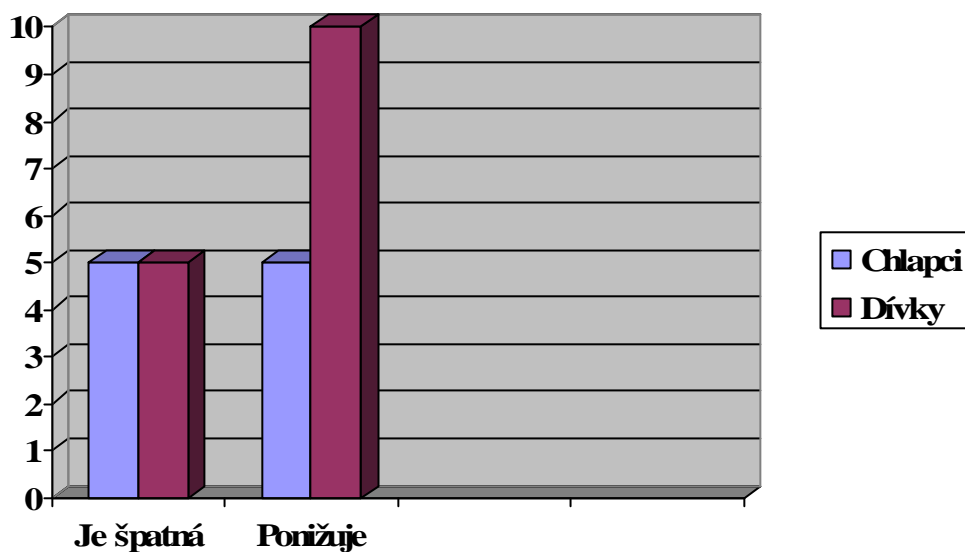
➤ ***Co si myslíš o šikaně?***

Zde byla možnost dovědět se vlastní názor na existenci šikany. Původní domněnka byla, že odpovědi budou bohatší a výstižnější. Ale stále dokola bylo opakováno, že je špatná, že by neměla být, a že druhé jenom ponižuje. Ve výsledku to dopadlo tak, že 10 dívek uvedlo, že je ponižující a stejnou odpověď uvedlo 5 chlapců. O tom, že je špatná, a neměla by být, se shodlo jak 5 dívek, tak i 5 chlapců.

Tabulka č.7: Co si myslíš o šikaně

Obor	Třída	Dívky		Chlapci	
		Je špatná	Ponižuje	Je špatná	Ponižuje
Kuchař - číšník	1.	2	4	2	2
Pekařka	2.	2	2	0	0
Kuchařské práce	1.	1	4	3	3
Celkem		5	10	5	5

Graf č.6 k tabulce č.7: Co si myslíš o šikaně

➤ ***Je podle tebe šikana na naší škole?***

Dotaz měl zjistit, vlastní výskyt šikany na naší škole. Tedy, je-li někdo z oslovených na škole šikanován. Zde se vyskytly tři nejčastější odpovědi ANO, NE a NEVÍM.

U některých odpovědí byla pomlka. Tak nebylo na jisto poznat, odpovídali-li tázající pravdivě. Překvapivé bylo jisté ANO ve dvou případech. Samozřejmě, že převažovala úskočná odpověď NEVÍM.

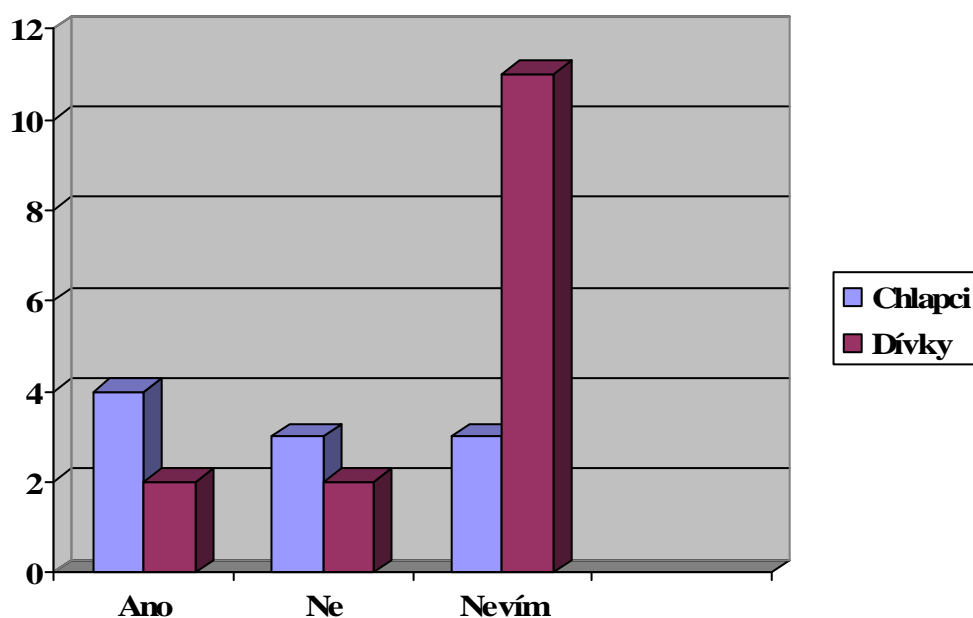
U dívek to bylo s odpovědí ANO ve dvou případech, kdy v jednom z nich se svěčila Lucka s tím, že je napadána slovně spolužákem za to, že nosí věci po sourozencích. Byla smutná ze skutečnosti, že rodiče nemají na nové oblečení pro všechny, a tak koluje mezi sourozenci obnošené oblečení. Odpověď NE zazněla také dvakrát a úhybná odpověď NEVÍM byla zmíněna jedenáctkrát.

U chlapců byla odpověď ANO dokonce čtyřikrát, NE bylo zaznamenáno dvakrát a NEVÍM zaznělo třikrát. Odpovědi sporné pod asi ano nebo asi ne byly zařazeny do skupiny bez asi. Ale zde pozor odpověď 6x ano činí celých 24% předpokladu výskytu šikany!

Tabulka č.8: Je šikana na naší škole

Obor	Třída	Dívky			Chlapci		
		Ano	Ne	Nevím	Ano	Ne	Nevím
Kuchař - číšník	1.	0	1	5	2	2	0
Pekařka	2.	0	1	3	0	0	0
Kuchařské práce	1.	2	0	3	2	1	3
Celkem		2	2	11	4	3	3

Graf č.7 k tabulce č.8: Je šikana na naší škole

➤ ***Setkal(a) jsi se někde jinde se šikanou?***

Úkolem tohoto dotazu bylo zjistit, mají-li dotazovaní nějakou předešlou zkušenost se šikanou mimo školu. V odpovědích nejčastěji zaznívala místa jako hřiště, park, náměstí. Toto bylo shrnuto do společného místa označeného venku. Někteří uváděli školu.

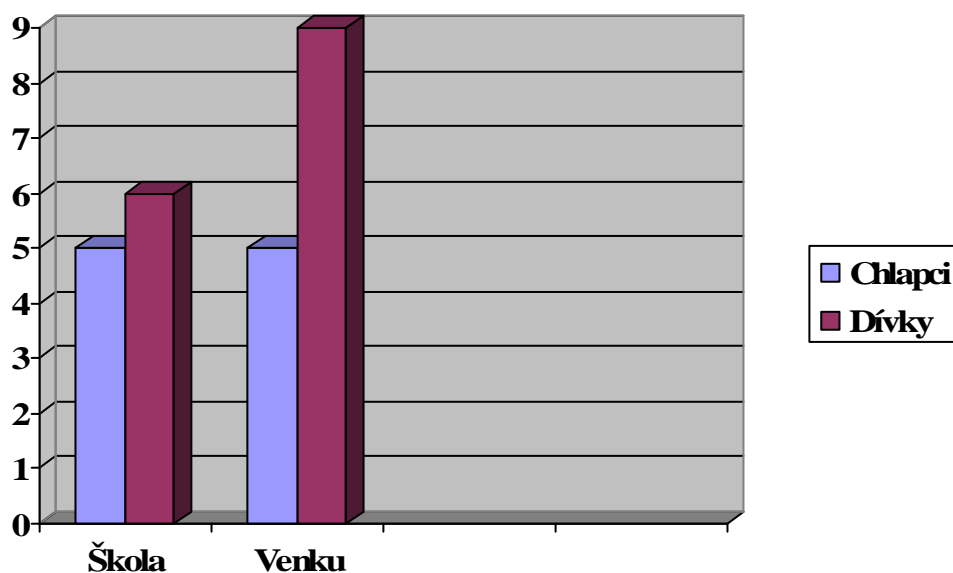
Celkové hodnocení zní tak, že 9 dívek se setkalo se šikanou venku, zatím co u chlapců to bylo v 5 případech. Se šikanou na jiné škole přišlo do styku 6 dívek a 5 chlapců. Což z celkového počtu 11 činí ze vzorku 44%.

Je to velice alarmující číslo a skutečnost, že na naší škole činí 24%, není nikterak uspokojivá, i když se jeví skoro v polovičném údaji.

Tabulka č.9: Kde jsi se setkal(a) se šikanou

Obor	Třída	Dívky		Chlapci	
		Škola	Venku	Škola	Venku
Kuchař - číšník	1.	1	5	1	3
Pekařka	2.	2	2	0	0
Kuchařské práce	1.	3	2	4	2
Celkem		6	9	5	5

Graf č.8 k tabulce č.9: Kde jsi se setkal(a) se šikanou

➤ ***Jaký si myslíš, že je důvod k šikaně?***

Otázka poukazuje na lidské vlastnosti a umění žít s ostatními ve shodě v kolektivu. Zde byl nejčastější odpovědí problém jedince. Většina se domnívá, že „něco doma“. Nějaký problém, který řeší tito jedinci tím, že ubližují a ponižují druhé, že nad nimi chtějí získat moc a převahu.

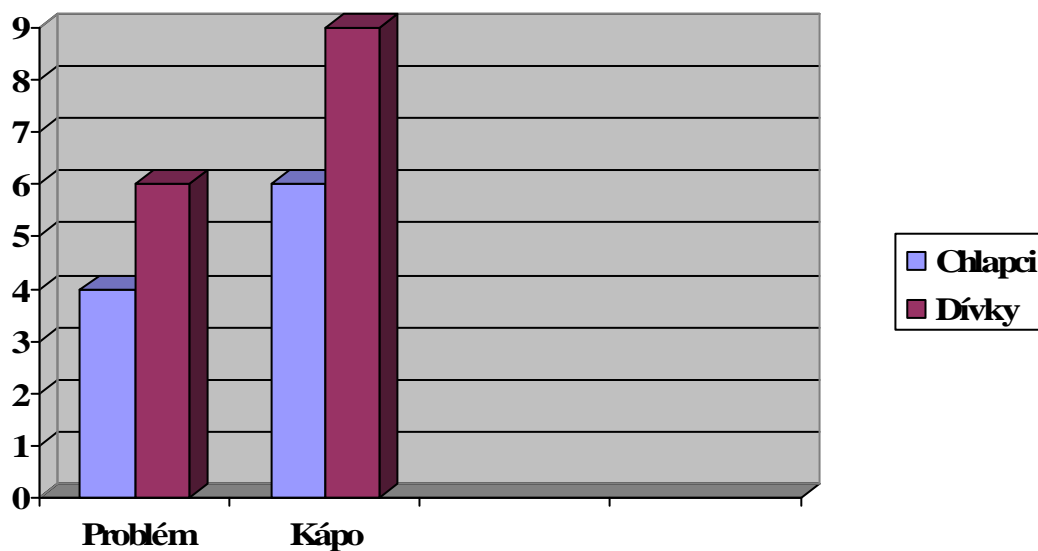
Od tohoto se odvíjí a souvisí s tím i druhá nejčastější odpověď, být „kápem“ nad ostatními. Mít pocit vítězství a moci. Získat také určité postavení ve skupině a upoutat na sebe pozornost.

Dívky 9x uvedly odpověď, že důvodem k šikaně je chuť být „kápem“ a 6x, že si tímto způsobem chtějí řešit nějaký svůj vnitřní problém. U chlapců byla odpověď řešení nějakého problému 4x a chuť být „kápem“ 6x. Celkem jde o 15x uvedeného „kápa“, což je 60% z celku.

Tabulka č.10: Důvod k šikaně

Obor	Třída	Dívky		Chlapci	
		Problém	Kápo	Problém	Kápo
Kuchař - číšník	1.	2	4	2	2
Pekařka	2.	2	2	0	0
Kuchařské práce	1.	2	3	2	4
Celkem		6	9	4	6

Graf č.9 k tabulce č.10: Důvod k šikaně

➤ ***Byl(a) jsi někdy účastníkem šikany?***

Dotaz zkoumá účast vzorku na šikaně. V odpovědích se nejčastěji vyskytovaly tři různé odpovědi. Dalo by se je shrnout do skupiny ANO, i když se nejedná vždy o přímé aktéry z pohledu oběti a agresora. Jde o účastníky osobní, u spolužáků a u sourozenců.

U dívek je skupina osobní účasti na šikaně 1x jako oběť, 8x u spolužáků a 6x u sourozenců, především mladších. U chlapců je skupina 3 účastníků osobní a to 2x jako agresor a 1x jako oběť, u spolužáků je to u 4 a u sourozenců u 3.

Vyjádření skutečnosti v procentech:

▪ Chlapci:

osobně-sám $3x=12\%$

u spolužáků $4x=16\%$

u sourozenců $3x=12\%$

▪ Dívky:

osobně-sám $1x= 4\%$

u spolužáků $8x=32\%$

u sourozenců $6x=24\%$

▪ Celkově:

osobně-sám $4x=16\%$

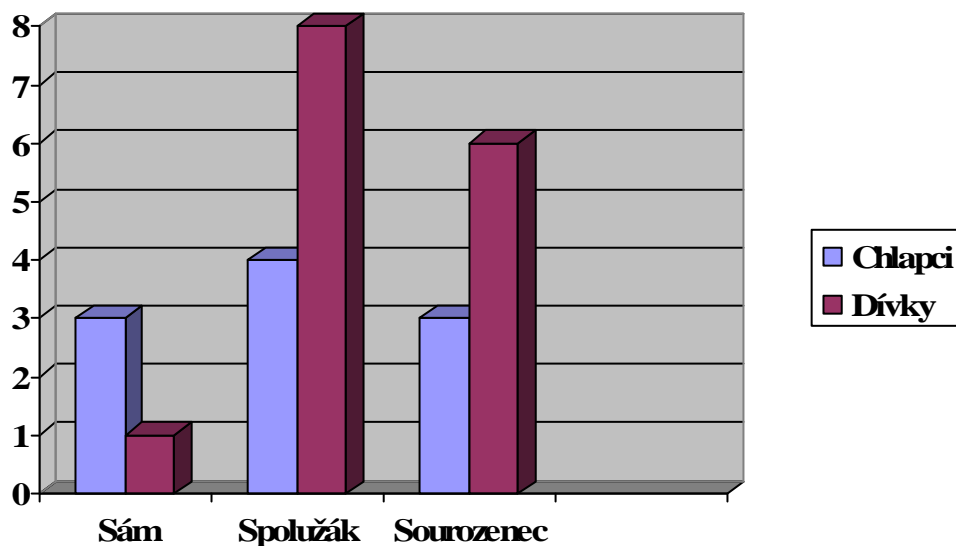
u spolužáků $12x=48\%$

u sourozenců $9x=36\%$

Tabulka č.11: Byl(a) jsi účastníkem šikany

Obor	Třída	Dívky			Chlapci		
		Sám	Spolužák	Sourozenec	Sám	Spolužák	Sourozenec
Kuchař - číšník	1.	0	3	3	0	2	2
Pekařka	2.	1	2	1	0	0	0
Kuchařské práce	1.	0	3	2	3	2	1
Celkem		1	8	6	3	4	3

Graf č.10 k tabulce č.11: Byl(a) jsi účastníkem šikany

➤ ***Komu by jsi se svěřil(a) se skutečností, že víš o šikaně?***

Tato otázka se zabývá případnou pomocí. Při dotazu byly nejčastější odpovědi, při kterých by záleželo na místě šikany.

Mezi nejuváděnější místy byly škola a venek.

Při škole by se s případnou pomocí obrátili na třídního učitele nebo ředitele. Pokud by k šikaně došlo venku, jako prvním by sdělili tuto skutečnost rodičům.

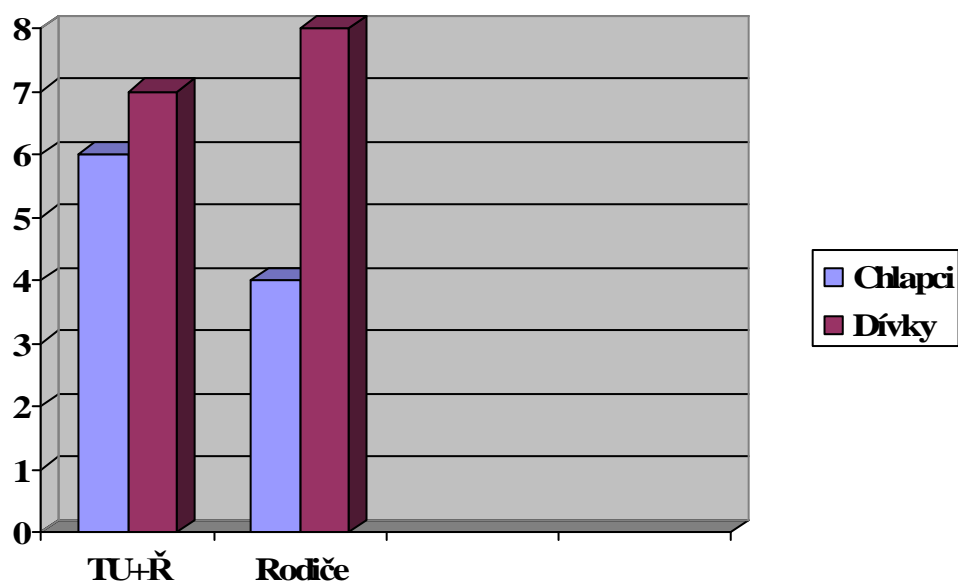
U dívek byla tato možnost 7x a u chlapců 6x. Pokud by k šikaně došlo venku a především na sourozencích, obraceli by se na rodiče, a to dívky v 8 případech a chlapci ve 4 případech.

Celkem by pomoc vyhledalo u třídních učitelů nebo ředitelů - tudíž ve škole - 13 žáků, což činí 52%. Je dobré, že mají takovou důvěru ve vyučující.

Tabulka č.12: Komu řekneš o šikaně

Obor	Třída	Dívky		Chlapci	
		TU + Ř	Rodiče	TU + Ř	Rodiče
Kuchař - číšník	1.	2	4	2	2
Pekařka	2.	2	2	0	0
Kuchařské práce	1.	3	2	4	2
Celkem		7	8	6	4

Graf č.11 k tabulce č.12: Komu řekneš o šikaně

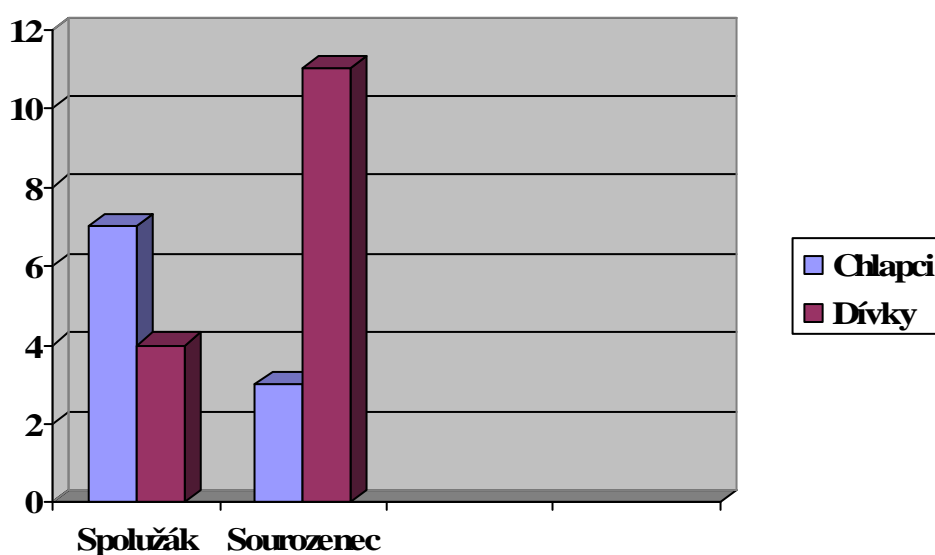
➤ *Znáš někoho, kdo zažil šikanu?*

Dotaz měl monitorovat oběti šikany. Většinou byli uváděni spolužáci nebo sourozenci. Dívky uvedly, že 4x to bylo v případě spolužáka a 11x, když šlo o sourozence. U chlapců to bylo v případě spolužáka 7x a u sourozenců 3x. U sourozenců se ukázalo šikanování ve 14 případech, což je 56%. Většinou jde o děti z nízkého sociokulturního prostředí a děti romské národnosti.

Tabulka č.13: Kdo zažil šikanu

Obor	Třída	Dívky		Chlapci	
		Spolužák	Sourozenec	Spolužák	Sourozenec
Kuchař - číšník	1.	2	4	2	2
Pekařka	2.	0	4	0	0
Kuchařské práce	1.	2	3	5	1
Celkem		4	11	7	3

Graf č.12 k tabulce č.13: Kdo zažil šikanu

➤ ***Zasáhl(a) by jsi při šikaně?***

Otázka měla posoudit lidskost v zásahu proti šikaně. Více byli bráněni v odpovědích sourozenci. Do přímého konfliktu by se uční nepustili.

Odpovědi ANO jsou pro OBRANU SOUROZENCE. Odpověď NE vyjadřuje nesouhlas vstupu do PŘÍMÉHO SOUBOJE.

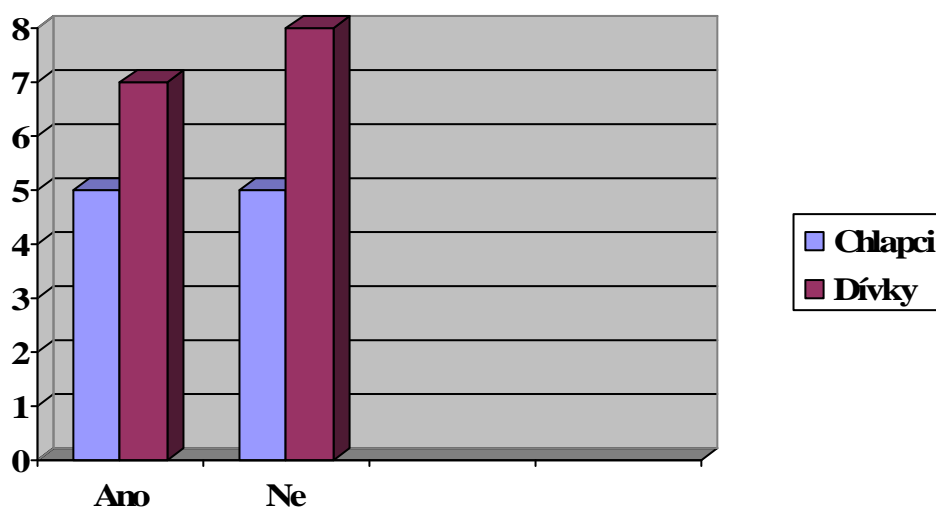
Ale být stranou a pozorovat. A to spíše ze zvědavosti, co se bude dít. Nebo jít celou věc oznámit třídnímu učiteli. Na obranu sourozence by vystoupilo 7 dívek a 5 chlapců, do přímé šikany by nevstoupilo 8 dívek a 5 chlapců.

Celkem 12 žáků by bránilo svého sourozence, což je 48% odpovědí ANO. Takže skoro polovina je ochotna zasáhnout pro svého sourozence.

Tabulka č.14: Zasáhneš při šikaně

Obor	Třída	Dívky		Chlapci	
		Ano	Ne	Ano	Ne
Kuchař - číšník	1.	2	4	2	2
Pekařka	2.	3	1	0	0
Kuchařské práce	1.	2	3	3	3
Celkem		7	8	5	5

Graf č.13 k tabulce č.14: Zasáhneš při šikaně

3.5.2 DOTAZNÍKEM

Podle odpovědí uvedených v dotazníku je více než 70% žáků ve své třídě rádo.

I když se ukázalo, že jen 14 žáků z celkového počtu 35 žáků má ve své třídě dobrého kamaráda. Do určité party se zařadilo 9 žáků, a to z druhého ročníku učebního oboru kuchařské práce.

Z domněnky vyplynul tento fakt, že třída je rozdělena na odborný výcvik na dvě samostatně pracující skupiny a zde se objevila jedna z nich, která je pevnější v kolektivním žití.

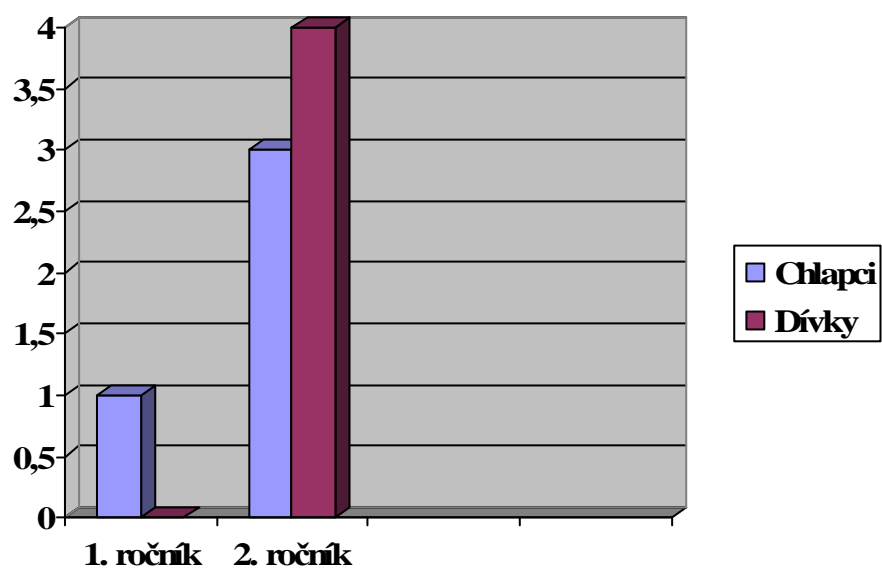
I ve škole při teoretickém vyučování je jedna skupina aktivnější a především živější.

U 13 žáků se potvrdilo, že bylo svědkem, že je ubližováno některému za spolužáků.

Tabulka č.15: Četnost výskytu šikany v jednotlivých třídách

	Četnost výskytu šikany v jednotlivých třídách		
Obor	Ročník	chlapci	dívky
Stavební výroba	1.	1	0
Pečovatelské práce	2.	0	2
Kuchařské práce	2.	3	2
Celkem		4	4

Graf č.14 k tabulce č.15: Četnost výskytu šikany v jednotlivých třídách

Podle odpovědi na otázku č.5: Ublížoval nebo ubližuje někdo ze třídy tobě? vyplývá, že 8 žákům z celkového počtu 35 je ve třídě různým způsobem ubližováno, viz tabulka č.3. Pouze 1 žák je z prvního ročníku, ostatní jsou z ročníku druhého.

Chlapci z učebního oboru pečovatelské práce se se šikanou ve třídě nesetkávají vůbec. Právě oni označili odpověď ANO na otázku č.2, mají-li ve třídě dobrého kamaráda.

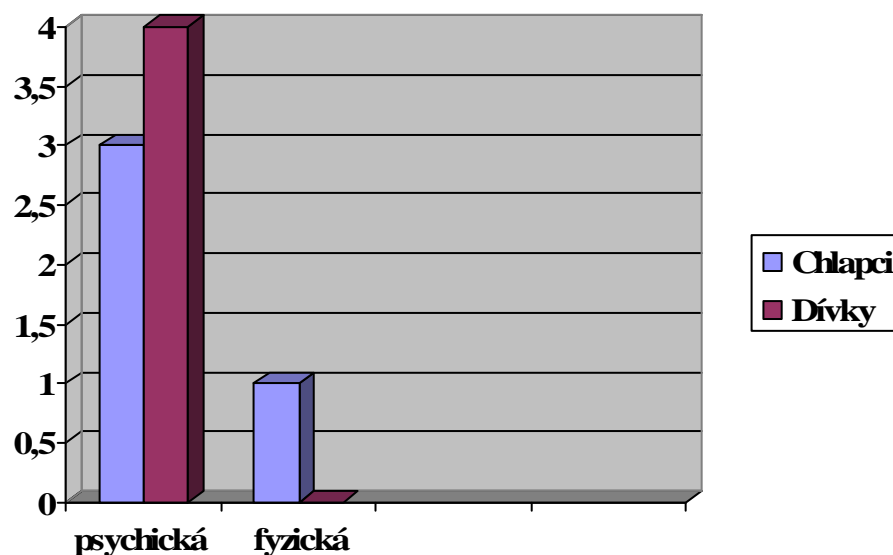
Na otázku č.5, kde se tomu děje, jsou nejčastější tyto odpovědi: ve třídě, na chodbě, na WC, cestou do školy a ze školy.

Forma šikany v jednotlivých třídách byla zjišťována v otázce č.7: Jak ti ubližují?

Tabulka č.16: Forma šikany v jednotlivých třídách

Forma šikany v jednotlivých třídách					
Obor	Ročník	Šikana psychická		Šikana fyzická	
		dívky	chlapci	dívky	chlapci
Stavební výroba	1.	0	Ano 1x	0	Ne
Pečovatelské práce	2.	Ano 2x	Ne	Ne	Ne
Kuchařské práce	2.	Ano 2x	Ano 2x	Ne	Ano 1x
Celkem Ano/Ne		4/0	3/1	0/2	1/2

Graf č.15 k tabulce č.16: Forma šikany v jednotlivých třídách

Častější je forma *psychické šikany*.

Tito učni jsou terčem posměchu, ponižování, pomluv a nadávek. Pouze výjimečně se objevuje *fyzické ubližování*, jako je kopání a fackování, a to jen u jednoho chlapce z 2. ročníku učebního oboru kuchařské práce.

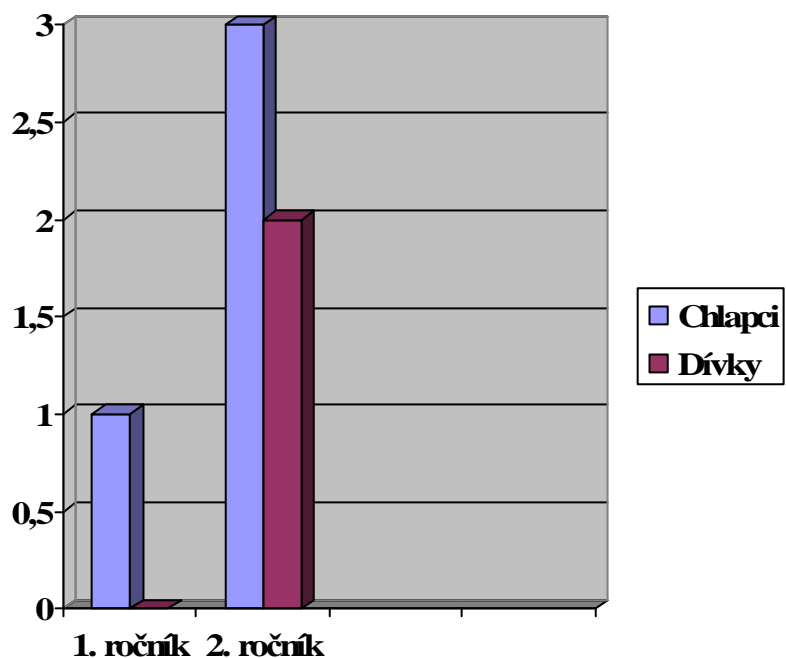
V odpovědích na otázku č. 8: Jak často ti bylo ubližováno? 6 žáků uvedlo, že téměř každý den, 2 žáci uvedli, že téměř každý týden.

Četnost výskytu šikany ve škole jako celku byla zjišťována v otázce č.9: Ubližuje ti někdo ze školy?

Tabulka č.17: Četnost výskytu šikany ve škole jako celku

Četnost výskytu šikany ve škole jako celku			
Obor	Ročník	chlapci	dívky
Stavební výroba	1.	1	0
Pečovatelské práce	2.	0	0
Kuchařské práce	2.	3	2
Celkem		4	2

Graf č.16 k tabulce č.17: Četnost výskytu šikany ve škole jako celku

Na otázku č.9 odpovědělo kladně 6 žáků.

Z 1. ročníku 1 žák, který odpověděl zároveň na otázku č.5 kladně, týkající se ubližování ve třídě.

Odpověď ANO označila také dvě děvčata z 2. ročníku, obě shodně z učebního oboru kuchařské práce, kterým však ve třídě ubližováno není.

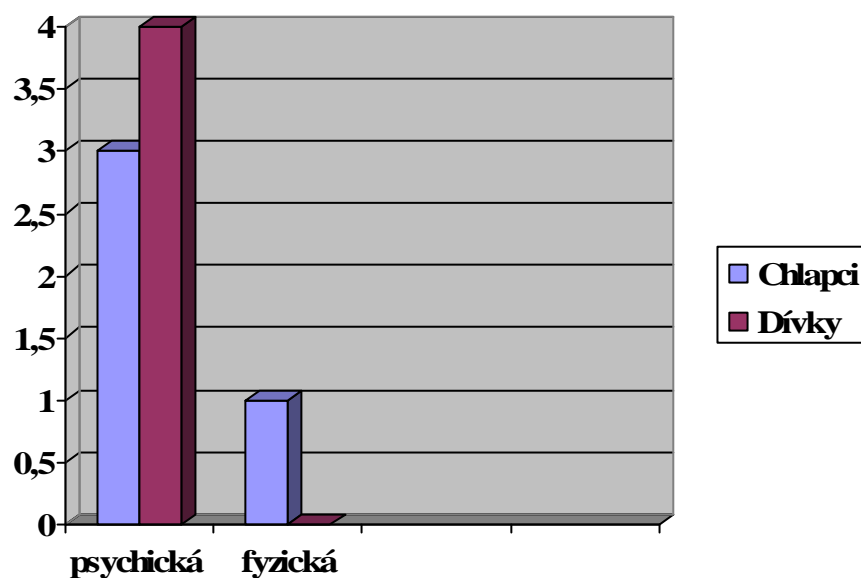
Ubližováno někým ze školy je také 3 chlapcům z 2. ročníku. Všichni jsou z oboru kuchařské práce, jednomu z nich je zároveň ubližováno ve třídě.

Forma šikany na odborném učilišti jako celku byla zjišťována otázkou č.10: Jak ti ubližují?

Tabulka č.18: Formy šikany ve škole jako celku

Forma šikany ve škole jako celku					
Obor	Ročník	Šikana psychická		Šikana fyzická	
		dívky	chlapci	dívky	chlapci
Stavební výroba	1.	0	Ano 1x	0	Ne
Pečovatelské práce	2.	Ano 2x	Ne	Ne	Ne
Kuchařské práce	2.	Ano 2x	Ano 2x	Ne	Ano 1x
Celkem Ano/Ne		4/0	3/1	0/2	1/2

Graf č.17 k tabulce č.18: Formy šikany ve škole jako celku

I v tomto případě se jedná především o **šikanu psychickou**.

Na otázku č. 10 se nejčastěji vyskytují odpovědi: nadávky, posměch, pomluvy, ponižování. Pouze jeden žák zde ve své odpovědi uvedl bití.

Na otázku č. 11: Jak často je ti ubližováno? 4 žáci odpověděli, že téměř každý den, 2 žáci uvedli ve své odpovědi, že téměř každý týden. Nejčastěji se tak děje na chodbě, v šatně, cestou do školy a ze školy, na WC.

Pouze 4 žáci o svém problému někomu řekli. Tito žáci jsou z 2. ročníku. 3 z nich uvedli, že ten, komu svůj problém sdělili, jim také pomohl.

A v těchto případech se potvrdilo, že ten kdo ubližoval, byl právem potrestán.

3.6 SHRnutí VÝSLEDKŮ PRAKTICKÉ ČÁSTI

3.6.1 VYHODNOCENÍ ROZHOVORU

Pro rozhovory bylo vybráno 25 žáků. Z učebního oboru kuchař - číšník 1.ročník se jej účastnilo 10 dětí, z nichž 4 byli chlapci. Z učebního oboru pekařka 2.ročník byla využita celá třída, která čítá pouze 4 děvčata. Z učebního oboru kuchařské práce 1.ročník poskytlo rozhovor 11 žáků, z nichž bylo 6 chlapců.

Během rozhovoru spolupracovalo všech dvacet pět dotázaných svědomitě. Byla oceněna otevřenost u případů, kdy učni otevřeně sdělili, jak k dané šikaně došlo. Byly poznány dvě konkrétní oběti ponižované pro svůj vzhled, oblečení a nevýrazné chování. Otevřenost byla poznána i u dvou agresorů, kteří ochotně sami popsali své agresorské útoky.

V prvním případě se jednalo o spolužáka, který prý měl vůči agresorovi neustálé připomínky, až ho to vytočilo do takové zlosti, že jej chtěl vyhodit z okna. Uvědomil si včas, že své jednání přehnal. Na omluvu použil „vždyť máme třídu v přízemí“, což později uznal za hloupost. Dnes spolu vycházejí skoro přátelsky, hlavně si neublíží tím, že se navzájem nevyhledávají.

Druhý případ se stal agresorovi, který byl za svůj čin vyloučen ze školy a na naše učiliště byl přijat pár dní před sběrem mých dat. Uvedl, že svého incidentu lituje, ale že si myslí, že byl v právu. Docházelo totiž ke krádeži jeho věcí, a jak tvrdil, bylo jasné, kdo to byl. Nejprve slovně domlouval údajnému zloději, ale to prý nepomohlo. A protože se nedočkal pomoci ze strany učitelů, jednal sám. Došlo k fyzickému napadení jedince a těžké ujmě na zdraví. Chlapec měl přeraženou dolní čelist a nosní přepážku. Smutné je, že svůj útok nepovažuje za až tak agresivní, aby za něj musel opustit školu. „Vždyť má zájem se vyučit.“

Velice poutavé bylo líčení šikany ze strany svých rodičů, kteří jedné dívce zakazovali se stýkat a kamarádit se spolužačkou romské národnosti. Stále ji sledovali a pronásledovali, a doma ji pak stále něco vyčítali, až to vyústilo skutečností, že ji otec zbil a slíbil další dávku, když toho kamarádství nenechá. Podle další zprávy, že spolužačka byla neustále samá modřina, se domnívám, že v tomto případě šlo spíše o domácí násilí páchané otcem na dítěti.

Další příběh, který mě zaujal, se týkal zásahu dívky do šikany. Stal se na minulé škole jejímu spolužákovi. Byl šikanován svými spolužáky psychicky i fyzicky. Rozhodla se proto, že se svými kamarádkami zasáhne. Ale domluva nikam nevedla, kluci ve svém řádění pokračovali, a tak se děvčata dohodla, že zajdou k panu řediteli, aby situaci řešil, aby to už konečně skončilo. Řešení situace a zásah ředitelské autority pomohl a třída byla spokojená.

Co je šikana: otázka č.1: dokázali zodpovědět všichni. Mezi častými odpověďmi bylo násilí na druhém 9x, což je 36%, ubližování mu a jeho ponižování bylo uvedeno 8x, což činí 32% pro každou alternativu. Věc, která byla nazvána jako „něco ošklivého“, a něco, co je zapotřebí řádně potrestat.

V otázce č.2 se 14 dotazovaných shodlo, že důvodem k šikaně je chtít někomu ubližovat. Toto bylo u 56%. Zbýlých 44% se vyjádřilo pro možnost se předvést.

Na to navazovala další otázka č.3, ve které se dotazující vyjádřili, že šikana je špatná ze 40% a 60% uvedlo, že vede k ponižování jedince a s tím nesouhlasí.

Otázka č.4 byla na tělo, neboť se dotazovala, jak je to s šikanou na naší škole. K přímé odpovědi **ANO** se vyjádřilo 6 učňů, což činí 24%, pro odpověď **NE** bylo 5 učňů s 20%, a uhýbavou odpověď **NEVÍM** si zvolilo zbylých 14 učňů s 56%. Zde je nutno konstatovat, že **předpoklad se nepotvrdil**, protože udávaná hranice výskytu šikany na středních školách uvažovala pouze s 10%.

V následující otázce č.5 jsem se chtěla dovědět, kde se nejčastěji šikana vyskytuje. Tedy přesněji, kde se s ní učni setkávají. Z odpovědí vyzněla dvě místa, a to škola a venku. Do kategorie venku byly zařazeny odpovědi jako na hřišti, v parku a na náměstí. No a venku se s ní setkává 14 žáků, což je 56% dotazovaných a zbylých 44% je pro 11 žáků, kteří uvedli, že místem, kde se s šikanou potkali, byla škola. Sem byly zařazeny i odpovědi před školou.

Otázka č.6 hledala důvod k šikaně. Opět se našla různá hlediska, ze kterých je uváděn nějaký problém. Co si pod tímto označením představit? Především to, že se děje něco doma, jak uvádějí žáci. To „něco“ nazvali problémem, který neumí vyřešit, a tak používají násilí nebo ponižování na druhých. Pro tuto variantu bylo 10 žáků, což je 40% dotazovaných. Druhou odpovědí bylo mít nebo získat postavení ve skupině. Také uváděli upoutat na sebe pozornost. Prostě být „kápo“. Zde bylo více odpovědí, a to v počtu 15, což je 60%.

Byl jsi někdy účastníkem šikany? To je znění otázky č.7 a její odpovědi byly zařazeny do tří kategorií. Mezi odpověďmi bylo buď osobně, u spolužáků nebo u sourozenců. Celkový přehled dívek i chlapců je u osobního setkání 4x, což je 16%, u spolužáků je uvedeno 12 žáků, což činí 48% a 9 žáků uvádí u sourozenců, což je 36%. Zde se musí konstatovat, že **předpoklad se potvrdil**, neboť se u 36% dotazovaných potvrdilo, že se s šikanou potkali i u svých sourozenců.

U otázky č.8 byla velká zvědavost, jaké vyjdou výsledky. Byla zde jakási nedůvěra v učitele i v rodiče. A o to víc mnohé odpověď velice překvapila. Odpovědi byly zaměřeny na místo, kde k šikaně došlo. Pokud by to bylo ve škole, obraceli by se žáci na třídního učitele nebo ředitele školy. Pokud by místem činu byl venek, skutečnost by sdělili žáci rodičům. Vesměs byla tato odpověď směřována na sourozence: „kdyby někdo ubližoval bráchovi, řeknu to mamce“. V konečném znění bylo uvedeno, že 13 by se obrátilo na třídního učitele nebo ředitele školy, což činí 52% a 12 uvedlo, že by se obrátili na rodiče, což je 48%.

V další otázce č. 9 byl dotaz, jestli znají někoho, kdo zažil šikanu. Odpovědi byly směřovány na jejich nejbližší, a to spolužáky ve škole a doma na sourozence. Spousta sourozenců navštěvuje s nimi společně i školu. Přesto bylo uvedeno, že znají poškozených 11 žáků, což je 44% a 14 žáků uvedlo, že šlo o sourozence v 56%. Zde **se předpoklad potvrdil**, protože znají 56% sourozenců, kteří mají zkušenost se šikanou.

Poslední otázka č. 10 byla také tak trochu na tělo. Týkala se zasažení při šikaně. Zde vyplynula skutečnost, že sourozence by bránili, ale do přímé bitky by nevstoupili. Na obranu sourozence by se postavilo 12 žáků, což je 48% a 13 žáků, což činí 52% by do přímého konfliktu nevstoupilo.

3.6.2 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU

Nepotvrdil se tedy předpoklad týkající se četnosti výskytu šikany, podle kterého se s šikanou setkává zhruba 40% žáků učiliště.

Podle odpovědí v dotazníku je ve třídě ubližováno 8 žákům, což je 22,9% z celkového počtu 35 dotazovaných. Ve škole jako celku je ubližováno 6 žákům, z toho dvěma žákům také zároveň ve třídě, což je 17,1% z celkového počtu. Celkový počet žáků, kteří se setkávají se šikanou ve třídě i na učilišti je tedy 12, což je 34,3% z 35 respondentů. 13 žáků bylo svědkem toho, že je ubližováno jejich spolužákovi jinými žáky ze třídy nebo školy, což činí 37,1%.

Co se týká formy šikany, tak jde především o psychickou šikanu. Tento předpoklad se tedy **potvrdil**. Z 12 žáků, kteří jsou šikanováni, se s touto formou setkává 10 z nich, což je 83,3%. Tito žáci se nejčastěji stávají terčem posměchu, pomluv, jsou ponižováni a častováni různými nadávkami.

Forma *fyzického ubližování*: kopání, fackování, bití se vyskytuje méně častěji. Tu uvedli pouze dva žáci z druhého ročníku.

4 ZÁVĚR

4.1 ROZHOVOR

Šikana není dotazovaným cizí. Jak bylo zkoumáním uvedeno v rozhovoru, je šikana i na středních školách. Její výskyt ve výši celých 24% je alarmující. Lze tedy konstatovat, že předpoklad se zde **nepotvrdil**, protože představa 10% neodpovídá skutečnosti. Na druhou stranu lze tedy konstatovat, že je v tomto vyšší číslo u dětí, kteří se stávají snadným terčem pro agresory. Mají jiný vzhled, často viditelnou vadu, neumí se tolik bránit a chybí jim dostatečná komunikace.

Potvrdilo se, že mentálně retardovaní jsou častějšími oběťmi. Ze zkoumaného vzorku vyplývá, že 12% mentálně retardovaných je šikanováno.

Z uvedeného vyplývá, že by měla nastat rovnováha mezi procenty uvedenými v celkové šikaně na škole a mezi mentálně retardovanými. Musí se ale přihlédnout ke skutečnosti, že 14 žáků, což je 56%, uvedlo, že neví, je-li šikana na naší škole. Dalším faktem je to, že 6 žáků, kteří takto odpověděli, je právě ze třídy psychopedických dětí. Možná se báli odpovědět, možná plně nechápou, co už považovat za šikanu a co ještě ne. Kdyby odpověděli ANO, daná skutečnost by se zvýšila až na 12 žáků, což by činilo 48%. Podle tohoto úsudku lze tvrdit, že mentálně retardovaní jsou v sociální skupině více šikanováni vzdělanějšími. Vede k tomu i skutečnost, že si na ně více žáci ostatní troufnou. Jak již bylo zmíněno, jsou pro ně snadným terčem.

Zajímavým poznatkem je také to, že 15 žáků udává, což je 60%, že šikana je něco, co druhé velice ponižuje. Zde zvláště romské děti vznětlivě odpovídali, jak s tímto jevem nesouhlasí.

Alarmující je také skutečnost, že až 56% šikan se děje venku. Bylo zjištěno, že tento fakt souvisí se špatnou volbou trávení volného času dětí a možností agresorů, že je nikdo nedozoruje tak jako ve škole. Bez kontroly mají volnější ruku působnosti. Vždyť z dospělých, kteří jdou po ulici, je málo těch, kdo bude zasahovat do konfliktů adolescentů. Těchto dětí v roli „kápa“, jak vyplynulo z rozhovoru, existuje opět vysoké číslo, až 60%.

Dalším zjištěným šokujícím výsledkem je 36% šikan vedených na sourozence. Další vysoké číslo 56% uvádí, že tito sourozenci již šikanu zažili. Tímto se předpoklad, že znají šikanu i od sourozenců, **potvrdil**.

Trochu na duši pohladil výsledek 52% žáků, kteří by zašli ve škole sdělit šikanu třídnímu učiteli nebo řediteli školy. Bylo očekávání, že v hodnocení budou třeba spolužáci, přátelé, rodinní příslušníci nebo kamarádi. Nakonec byli obdařeni procenty jen učitelé a rodiče.

4.2 DOTAZNÍK

Cílem dotazníku bylo zjištění četnosti a formy šikany v třídních kolektivech odborného učiliště a na odborném učilišti jako celku. Pro tato zjištění bylo vybráno 35 učňů. A to 9 učňů z 1.ročníku učebního oboru stavební výroba, 26 učňů z 2.ročníku učebního oboru pečovatelské práce a kuchařské práce. S žáky byla nejdříve v běžných hodinách občanské výchovy vedena diskuse na téma šikany. Měli možnost se k dané problematice vyjádřit, říci své názory, popřípadě seznámit ostatní s vlastními zkušenostmi se šikanou. Tu přiznali pouze dva žáci.

Dílčí průzkum byl prováděn pomocí dotazníku. Ten jim byl rozdán a učni byli požádáni o jeho vyplnění. Zadání odmítli čtyři žáci vyplnit. Po zjištění, že dotazník anonymní a po ujištění, že nebude zneužit proti nim, nakonec s jeho vyplněním souhlasili. Pochopili, že právě oni mohou přispět ke zlepšení situace na naší škole. Spolupráce s nimi byla dobrá.

Nepotvrdil se předpoklad týkající se četnosti výskytu šikany, podle kterého se s šikanou setkává 40% žáků učiliště. Podle odpovědí v dotazníku je ve třídě ubližováno 8 žákům, což je 22,9% z celkového počtu 35 dotazovaných. Ve škole jako celku je ubližováno 6 žákům, z tohoto počtu i dvěma žákům zároveň ve třídě, což je 17,1% z celkového počtu. Celkový počet žáků, kteří se setkávají s šikanou ve třídě i na učilišti je tedy 12, což je 34,3% z celkového počtu dotazovaných. 13 žáků bylo svědkem toho, že je ubližováno jejich spolužákovi jinými žáky ze třídy nebo školy, to je tedy 37,1%.

Co se týká formy šikany, tak jde především o *psychickou šikanu*, což se **potvrdilo**. Tito žáci se nejčastěji stávají terčem posměchu, pomluv, jsou ponižováni a častováni různými nadávkami. Forma *fyzického ubližování* se vyskytuje *méně často*. Tu při svém vyplňování dotazníků uvedli pouze dva žáci z druhého ročníku.

Nastává okamžik odhalení pravdy. A to, pokud žáci v dotaznících odpovídali pravdivě, je to pro odborné učiliště pozitivní zjištění, že šikana není mezi žáky rozšířena do takové míry, jak bylo v úvodu předpokládáno. Toto zjištění považuji za velmi potěšitelné.

Podle tohoto malého průzkumu by se dalo usuzovat, že šikana není takový problém. Přesnější zmapování je však mimořádně obtížné. Zmíněný jev bývá často skrytý a žáci se bojí pravdu sdělit i papíru. Je obtížné ho zjistit, získat o něm

pravdivé informace a nenechat se svést na falešnou stopu. Proto, i přes poměrně dobré výsledky tohoto průzkumu, není možné ho brát na lehkou váhu.

Citát

„Svoboda potřebuje čisté a blahodárné zvyky, zdravé rodiny, obecnou slušnost a nebojácnou úctu jednoho člověka k druhému .

Svoboda potřebuje celý dešťový prales drobných skutků cností, složité vazby vzájemné oddanosti, planoucí lásku, neumírající věrnost.

Svoboda potřebuje zvláštní instituce a ty zase potřebují lidi specifických návyků srdce.“

Michael Novák

Práce přinesla výsledky, které se částečně předpokládaly. Šikana je stále mezi námi, ať si ji připouštíme nebo ne. Proto je zapotřebí mít stále oči dokořán a i sebemenší napadení, i když z legrace neustále pozorovat, aby nám nepřerostla do problému. Hlavně je důležité podporovat děti slabší a nechat jim možnost vyniknout v oblasti pro ně silné. Chránit děti před celosvětovým problémem dnešní doby je povinností každého učitele, vychovatele i rodiče. Důležité je věnovat zvýšenou pozornost dětem na odborném výcviku, kdy skupina je v pracovním nasazení celou pracovní dobu a není možnost uvolnění se jako po jednotlivých vyučovacích hodinách. Tady je důležité apelovat na učitele odborného výcviku a mistry odborného vyučování.

5 NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Je zřejmé, že žáci nejsou pod stálým dohledem pedagogů, a právě tohoto si jsou agresori plně vědomi a dané situace umí plně využít. Mezi nejčastěji uváděná místa, kde k ubližování dochází patří: třída, chodba, šatna, WC a je tedy nutné provádět tam častější kontroly. Tuto kontrolu má na starosti učitel vykonávající dozor a tuto službu by měl vykonávat velice důsledně.

Navrhuje se i alternativní způsob dozoru, jakým je kamerový systém. Sice na jednu stranu omezuje svobodu, ale přihlédneme-li ke škodám psychickým a mravním, které šikana u dětí způsobí, budeme problém vidět jinýma očima.

Vhodné je stanovení hlídek, které budou pomáhat slabším spolužákům ve třídě nebo budou chránit mladší děti na hřišti.

O vyučovacích hodinách je nutno pověřit vyučující s volnou hodinou o občasnou kontrolu rizikových prostor školy, aby žáci poznali pevnou ruku a přísnější režim. Jistě by tato skutečnost neměla být lhostejná ani jakémukoliv zaměstnanci školy a měl by o ni informovat vedení školy.

Učitelé by měli žáky informovat o možné obraně proti šikaně. Ať už v hodinách občanské výchovy nebo společenského chování, ale i ve vhodný okamžik v jakémkoliv předmětu. Vhodný je výcvik pedagogů pro tyto situace a zavedení speciálního programu s podporou supervize.

Dobré řešení poskytuje i informační leták na nástěnce, ve kterém učni získají základní informace. A to informace o tom, co je šikanování, proč bývá člověk šikanován a jak se v dané situaci může bránit.

Důležité je věnovat se primární prevenci vzniku případů šikany v třídnických hodinách i ve vyučování, ve školním životě i mimo vyučování, protože ty již mění sociální klima školy. Příznivé sociální klima školy je hlavním předpokladem účinnosti preventivních opatření. Jedině v tomto prostředí mohou vznikat trvalé kamarádské a bezpečné vztahy mezi žáky. Vždyť bezpečná a přátelská škola k dítěti je hlavní předpoklad pro úspěšnost dítěte. Vytvořit pro dítě takovéto prostředí především znamená minimalizovat ve školách šikanu. Zkušenosti lze čerpat i z okolních škol, je dobré proto s nimi navazovat vztahy ke spolupráci.

Je nutné stále učňům vysvětlovat, aby překonali strach, svěřili se třídnímu učiteli, výchovnému poradci nebo jemu oblíbenému učiteli, který mu může nejlépe pomoci, bude mu věřit a neprozradí ho. V osobnostní výchově upozorňovat na skutečnost, že jsme každý jiný, že odlišnost není nic špatného nebo opovrženého, ale že je to normální. Musíme je učit, aby si vážili sami sebe.

„Nikdo nemá právo druhému ubližovat.“

Hlavním úkolem všech pedagogů, rodičů, vychovatelů je poskytnout dětem radost a bezpečí, protože pouze šťastné dítě, které žije v lásce a v pohodě chodí rádo do školy a má podmínky proto, aby se dobře učilo. Šikanování nesmí být v jakékoli formě akceptováno, neboť nebezpečnost jeho působení může být i v celoživotních následcích na tělesném i duševním zdraví. Nebezpečnost důsledků tohoto antisociálního chování by měli znát všichni, kdo vychovávají jedince. Proto je důležité zvyšovat informovanost v této oblasti vhodnou literaturou z oblasti problematiky antisociálního chování, organizovat semináře s odborníky a poskytovat vzdělávání učitelů a vychovatelů v tématech šikanování. A také zajistit zakotvení této problematiky ve školním řádu i s způsoby, jak potírat projevy šikanování a také rasismu. Musí se podařit včlenit program proti šikaně i do nově vznikajících školních vzdělávacích programů na středních školách.

Je důležité v této fázi si uvědomit, jak je nutné vyplnit volný čas dítěte dobrou a kvalitní aktivitou, a předcházet tak sociálně patologickým jevům.

Na prevenci záškoláctví, šikany, násilí, závislostí, vandalismu a jiných patologických jevů se podílí škola i odbor pro prevenci ve městě. Věříme, že pokud se nabídne určitá možnost činností ve volném čase, které budou pro ně lákavé a přijatelné, jistě se omezí negativní jevy v chování adolescentů.

Během sbírání dat se neobjevil moderní trend dnešní doby na naší škole, a to kyberšikana. Jde o nahrávání incidentů ve škole, ale i mimo ni na mobilní telefon a pouštění nahraných záběrů na internetu. Proti tomuto neduhu je zapotřebí také bojovat a být ve střehu a nedopustit aktérům jejich rozšiřování. Vždyť nás s touto skutečností seznamují zprávy v médiích.

Je pozdě začít s prevencí od adolescentů. Ta má probíhat již od útlého dětství. Z pohledu dnešní hektické doby a značné pracovní vytíženosti obou rodičů, bohužel většinou i matek samoživitelek, bývá problém se společně prožitým volným časem. Většina dětí se tak stává aktérem a pánem svého času a volí si pro svou zábavu mnohdy nevhodné aktivity.

Úkolem rodičů a vychovatelů by mělo být omezení přijímání pasivní zábavy zprostředkované televizí. Virtuální nereálný svět počítačových her a násilných filmů není pro děti vhodný.

Velice vhodná je změna skupinové atmosféry, neboť vnější změna s sebou přináší další změny. Různá cvičení a psychologické hry přinášejí změnu stereotypu vzájemného chování a především nový pohled na sebe sama i na ostatní a osvojení si nových dovedností. Toto lze ve větší míře aplikovat ve volných dnech dětí na táborech a příležitostných setkáních rodičů s dětmi. Existuje bohatá nabídka vhodných terapeutických programů ve volnočasových aktivitách. Velice osvědčenou metodou pro snižování agresivního chování je terapie pomocí koně: hipoterapie.

Důležité je vrátit škole „lidskou tvář“ tím, že se budeme zajímat o vzájemné vztahy mezi žáky, o jejich pocity a hlavně s nimi komunikovat a naslouchat jim.

Důležité je zaměřit se na odstranění příčin agresivního chování. Pro tyto jedince je nutné hledat způsoby pozitivního prosazení se, posilování sebevědomí, umožnit jim prožít úspěch, naučit je relaxační metody pro zvládání stresu a vyhledat jim vhodné náplně pro volný čas. Pro zvláště nebezpečné agresory je vhodné zajistit dohled probačního úředníka nebo mu zajistit nařízenou ochranou výchovu.

Pero posilování sociální kontroly dětí a mládeže jsou vhodné komunitní programy pro rizikovou mládež. V našem regionu je REP – komplexní resocializační program pro rizikovou mládež v Liberci. Je to vhodný program i pro děti ze středních škol.

Střediska výchovné péče pomáhají, ale domnívám se, že na problematiku dnešní doby je jich velice málo. Policie je zahlcená často jinými problémy, i když je ochotna ve škole připravit besedu, ale jinak cítí malou odpovědnost za preventivní práci.

Některé školy mají dobrou spolupráci s pedagogicko-psychologickými poradnami. Pracovníci poraden docházejí do školy a snaží se pracovat se vztahy ve třídě postižené šikanou. I zde je určitě co zlepšovat. Domnívám se, že existující mechanismy nejsou dostatečné.

Úspěšnějšímu řešení problematiky by pomohl neučitel - školní psycholog. Spoustě škol, i té naší, chybí školní psycholog, který by s dětmi řešil přestupky. Zná jiné postupy a nástroje, jak dětem pomoci, než učitel. I pro pedagogy bych toto řešení viděla pozitivně. Cítili by, že je s nimi někdo, kdo jim pomůže, když to budou potřebovat.

Všem pedagogům bych doporučila projít vzděláním učitelů v programu Minimalizace šikany. Lépe pak uvidí, co se v jejich třídě děje a budou vědět, jak si počínat. Získají větší jistotu a nebudou jednat zkratkovitě. Mohou začít s Hrabalovým sociometrickým testem na zjištění vztahů a vlivů ve své třídě.

V rámci projektu Minimalizace šikany byla zahájena kampaň Školní rok bez šikany, kterou financuje Nadace O₂. Doporučuji, aby se školy do akce zapojily nebo si alespoň pro sebe v třídním kolektivu stanovily svá pravidla školního roku bez šikany.

Začínat s prevencí sociálně patologických jevů v období dospívání bývá často provázeno s již nastartovaným nepříznivým vývojem v chování k sobě i k druhým.

Všechny děti na všech typech škol potřebují být přijímány a milovány. Pokud jim učitel tento pocit dokáže poskytnout, chodí do školy rády, protože v ní dostanou to, po čem každý lidský jedinec touží. Pak se riziko napětí a nespokojenosti snižuje. Vždyť proč by mělo být dítě agresivní v prostředí, kde je spokojeno?

Období dospívání je hledáním identity, realizací vlastních nápadů a aktivit, bohužel ne vždy s úspěšným cílem. Toto období je doprovázeno hledáním vzorů pozitivních i negativních. Jde o období upevňování vztahů a naplňování svých vlastních představ přímou realizací, která je doprovázena pokusem i omylem.

Důležité je informovat o tomto fenoménu veřejnost. Nutnost medializovat problém šikany je prvotní. Neboť s problémem se bojuje lépe a snáze, čím více se o něm ví. Tvrdit, že není, třeba monitorovat výskyt šikany na středních školách se jeví jako nemožné. Je zapotřebí vést o ní debaty v televizi, rozhlase i na internetu. Jako vhodná prevence se ukazuje krátká přednášková akce s dotazníkovou akcí v hodinách občanské, společenské nebo rodinné výchovy.

Problematikou šikany a agresivního chování se zabývá i POSEC (Poradní a setkávací centrum) Frýdlant. V loňském roce například uspořádal pro pedagogickou veřejnost přednášku Strategie školy v boji proti násilí. Přednášejícím byl odborník na slovo vzatý doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc z katedry sociálních studií Technické univerzity v Liberci. Přednáška se nesla v duchu motta: „Jen šťastné dítě, které žije v pohodě a rádo chodí do školy, se může dobře učit.“ Akce poskytla cenné rady i praktické materiály k prohloubení znalostí dané problematiky.

Toto všechno je učení, potřebné pro další zdravý životní styl. Umění vyhrávat a prohrávat, je také součástí životní kariéry každého z nás, adolescenty nevyjímaje.

6 SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

6.1 BIBLIOGRAFIE

BOURCET, Stéphane. *Šikana ve škole, na ulici, doma*. 1vyd.

Praha: 2006. ISBN 80-00-01552-8.

BRADNOVÁ, Hana. *Encyklopedický slovník*. 1vyd.

Praha: 1993. ISBN 80-207-0438-8.

CANGELOSI, James. *Strategie řízení třídy*. 2vyd.

Praha: 1996. ISBN 80-7178-083-9.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. 1vyd.

Praha: 2004. ISBN 80-7290-125-7.

HORÁK, Josef. *Výchovné problémy současné doby*. 1vyd.

Liberec: 2001. ISBN 80-7083-537-0.

KIRBYOVÁ, Amanda. *Nešikovné dítě*. 1vyd.

Praha: 2000. ISBN 80-7178-424-9.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 1vyd.

Praha: 2001. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1vyd.

Praha: 1997. ISBN 80-7178-123-1.

KOLEKTIV. *Primární prevence 2*. 1vyd.

Liberec: 2002. ISBN 80-7083-677-6.

KUTÍNOVÁ, Zdeňka. *Úvod do psychologie pedagogické a sociální*. 1 vyd.
Liberec: 2000. ISBN 80-7083-550-8.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 1 vyd.
Praha: 2003. ISBN 80-7178-808-5.

METODICKÝ POKYN ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci
a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j.:28275/2000 - 22.

METODICKÝ POKYN ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci
sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, č.j.:14514/2000 - 51.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1 vyd.
Praha: 1995. ISBN 80-7178-049-9.

SPALKOVÁ, Dája. *Postav se šikaně*. 1 vyd.
Liberec: 2007.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Úvod do vývojové psychopatologie*. 1 vyd.
Liberec: 2003. ISBN 80-7083-766-7.

VEBROVÁ, Jitka. *Slovník cizích slov*. 1 vyd.
Praha: 2006. ISBN 80-86523-77-2.

ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení*. 1 vyd.
Praha: 1994. ISBN 80-7178-049-9.

6.2 ELEKTRONICKÉ ZDROJE INFORMACÍ

<<http://tolerance.cz/kurzy/drahonovska.htm>>

<<http://www.ssvp.wz.cz/Texty/sikana.html>>

7 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1: Otázky rozhovoru (viz text - str.55)

Příloha č.2: Dotazník (viz text - str.56)

Příloha č.3: Vyhodnocení výsledků rozhovoru

Příloha č.4: Vyhodnocení výsledků dotazníku

8 PŘÍLOHOVÁ ČÁST

Příloha č.I:

Otázky rozhovoru:

- 1) Co je šikana?**
- 2) Proč si myslíš, že je šikana?**
- 3) Co si myslíš o šikaně?**
- 4) Je podle tebe šikana na naší škole?**
- 5) Setkal(a) si se někde jinde se šikanou?**
- 6) Jaký si myslíš, že je důvod k šikaně?**
- 7) Byl(a) jsi někdy účastníkem šikany?**
- 8) Komu by jsi se svěřil(a) se skutečností, že víš o šikaně?**
- 9) Znáš někoho, kdo zažil šikanu?**
- 10) Zasáhl(a) by jsi při šikaně?**

Příloha č.2:

Dotazník

Potřebujeme tvoji pomoc a prosíme Tě, aby jsi vyplnil (a) anonymně tento dotazník. Informace nám pomohou zabránit ubližování slabým a bezbranným a vytvořit bezpečnější prostředí pro všechny.

Škola.....

Datum.....Třída.....Pohlaví.....

Zakroužkuj odpověď, která je pro tebe pravdivá.

Děkuji za vyplnění dotazníku a spolupráci.

Nepodepisuj se!

1. Jsi rád(a) v této třídě?	ANO	NE
2. Máš ve třídě dobrého kamaráda?	ANO	NE
3. Patříš ve třídě do nějaké party?	ANO	NE
4. Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými žáky ze třídy nebo ze školy?	ANO	NE
5. Ubližoval nebo ubližuje někdo za třídy tobě?	ANO	NE

6. Kde se to děje? Ve třídě - na chodbě - v šatně - na WC - v jídelně - cestou do školy nebo ze školy

Pokud jinde, tak kde?

7. Jak ti ubližují? Popiš vlastními slovy nebo zaškrtni, co se ti stalo.

Ignorování – posměch – pomluvy – ponižování – nadávky – bití - fackování kopání - rány pěstí Jinak-jak?

**8. Jak často ti bylo ubližováno? téměř každý den
téměř každý týden
asi jednou do měsíce**

9. Ubližuje ti někdo ze školy? ANO NE

10. Jak ti ubližují? Popiš to vlastními slovy nebo zaškrtni, co se ti stalo.

Ignorování – posměch – pomluvy – ponižování – nadávky – bití – fackování – kopání - rány pěstí Jinak-jak?

**11. Jak často ti bylo ubližováno? téměř každý den
téměř každý týden
asi jednou do měsíce**

12. Kde se to děje? Ve třídě - na chodbě - v šatně - na WC - v jídelně - cestou do školy nebo ze školy

Pokud jinde, tak kde?

13. Řekl(a) jsi o tom někomu? ANO NE

14. Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a)? ANO NE

15. Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval? ANO NE

Příloha č.3:

Vyhodnocení výsledků rozhovoru

1.Co je šikana?		<u>násilí</u>	<u>ubližování</u>	<u>ponižování</u>
Kuchař-číšník	dívky	// 2	/1	/// 3
	chlapci	/ 1	// 2	/ 1
Pekařka	dívky	// 2	/ 1	/ 1
Kuchařské práce	dívky	/// 3	// 2	-
	chlapci	/ 1	// 2	/// 3

2.Proč si myslíš, že je šikana?		<u>předvést se</u>	<u>ubližovat</u>
Kuchař-číšník	dívky	// 2	//// 4
	chlapci	// 2	// 2
Pekařka	dívky	/ 1	/// 3
Kuchařské práce	dívky	// 2	/// 3
	chlapci	//// 4	// 2

6. Jaký si myslíš, že je důvod k šikaně?		<u>problém</u>	<u>„kápo“</u>
Kuchař-číšník	dívky	// 2	//// 4
	chlapci	// 2	// 2
Pekařka	dívky	// 2	// 2
Kuchařské práce	dívky	// 2	/// 3
	chlapci	// 2	//// 4

7. Byl(a) jsi někdy účastníkem šikany?		<u>osobně</u>	<u>u spolužáka</u>	<u>u sourozence</u>
Kuchař-číšník	dívky	-	/// 3	/// 3
	chlapci	-	// 2	// 2
Pekařka	dívky	/ 1	// 2	/ 1
Kuchařské práce	dívky	-	/// 3	// 2
	chlapci	/// 3	// 2	/ 1

8. Komu by jsi se svěřil(a) se skutečností, že víš o šikaně?		<u>třídní učitel a ředitel školy</u>	<u>rodiče</u>
Kuchař-číšník	dívky	// 2	//// 4
	chlapci	// 2	// 2
Pekařka	dívky	// 2	// 2
Kuchařské práce	dívky	/// 3	// 2
	chlapci	//// 4	// 2

9. Znáš někoho, kdo zažil šikanu?

		<u>spolužák, spolužačka</u>	<u>sourozenec</u>
Kuchař-číšník	dívky	// 2	//// 4
	chlapci	// 2	// 2
Pekařka	dívky	-	//// 4
Kuchařské práce	dívky	// 2	/// 3
	chlapci	//// 5	/ 1

10. Zasáhl(a) by jsi při šikaně?

ANO

NE

Kuchař-číšník	dívky	// 2	//// 4
	chlapci	// 2	// 2
Pekařka	dívky	/// 3	/ 1
Kuchařské práce	dívky	// 2	/// 3
	chlapci	/// 3	/// 3

Příloha č.4:

Vyhodnocení výsledků dotazníku

1.Jsi rád(a) v této třídě? ANO NE

1.ročník // 7 // 2

2.ročník dívky // 9 // 3

 // 9 // 5

chlapci

2.Máš ve třídě dobrého kamaráda? ANO NE

1.ročník // 3 // 6

2.ročník dívky // 5 // 7

 // 6 // 8

chlapci

3.Patříš ve třídě do nějaké party? ANO NE

1.ročník - // 9

2.ročník dívky // 3 // 9

 // 6 // 8

chlapci

4.Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými ze třídy?

	ANO	NE
1.ročník	// 2	//////// 7
2.ročník dívky	//// 4	//////// 8
chlapci	//////// 7	//////// 7

5.Ubližoval nebo ubližuje někdo ze třídy tobě?

	ANO	NE
1.ročník	/ 1	//////// 8
2.ročník dívky	//// 4	//////// 8
chlapci	/// 3	////////// 11

6.Kde se to děje?

1.ročník ve třídě / 1
 v šatně / 1

2.ročník dívky ve třídě //// 4
 na chodbě // 2
 na WC / 1

 chlapci ve třídě /// 3
 na chodbě / 1
 cestou do školy a ze školy // 2

7. Jak ti ubližují?

1. ročník		posměch	/ 1
		ponižování	/ 1
		nadávky	/ 1
2. ročník	dívky	ponižování	// 2
		posměch	// 2
		pomluvy	//// 4
		nadávky	//// 4
	chlapci	nadávky	/// 3
		kopání	/ 1
		fackování	/ 1

8. Jak často je ti ubližováno?

1. ročník		téměř každý den	/ 1
2. ročník	dívky	téměř každý den	// 2
		téměř každý týden	// 2
	chlapci	téměř každý den	/// 3

9. Ubližuje ti někdo ze školy?

ANO

NE

1. ročník		/ 1	//////// 8
2. ročník	dívky	// 2	//////// 10
	chlapci	/// 3	//////// 11

10. Jak ti ubližují?

1.ročník		posměch	/ 1
		nadávky	/ 1

2.ročník	dívky	posměch	// 2
		pomluvy	// 2
		ponižování	/ 1
		nadávky	// 2

	chlapci	posměch	// 2
		nadávky	/// 3
		bití	/ 1

11. Jak často je ti ubližováno?

1.ročník		téměř každý den	/ 1
----------	--	-----------------	-----

2.ročník	dívky	téměř každý den	/ 1
		téměř každý týden	/ 1

	chlapci	téměř každý den	/ 1
		téměř každý týden	// 2

12.Kde se to děje?

1.ročník		na chodbě	/ 1
		v šatně	/ 1
		cestou do školy a ze školy	/ 1
2.ročník	dívky	na chodbě	// 2
		v šatně	// 2
	chlapci	v šatně	// 2
		na WC	/ 1
		cestou do školy a ze školy	/// 3

13.Řekl(a) jsi o tom někomu?

ANO

NE

1.ročník		-	/ 1
2.ročník	dívky	/// 3	/// 3
	chlapci	/ 1	//// 4

14.Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a)?	ANO	NE
--	-----	----

1.ročník	-	-
2.ročník		
dívky	// 2	/ 1
chlapci	/ 1	-

15.Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval?	ANO	NE
---	-----	----

1.ročník	-	-
2.ročník		
dívky	// 2	-
chlapci	/ 1	-